KEVSER SURESİ

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir

alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.

Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

Avukat Veli Hasan Ekber

İmam Cafer-i Sadık

Soy Ağacı – Medresesi ve İlmî Keşifleri – Siyasi Hayatı ve Ayaklanmalar – Tasavvuftaki Rolü – Diğer Konular

Düzeltme:
İlhan UYSAL

KEVSER

Kevser Yayınları: 180

Kitabın Orijinal Adı: İmam Cafer-i Sadık

Yazarı: Avukat Veli Hasan Ekber

Düzeltme: İlhan Uysal

Son Okur: Kevser

Dizgi ve Mizanpaj: Kevser

Kapak: Hasan Başbuğ

Baskı: Kimmad Matbaacılık

Basım Tarihi: Mart 2011

ISBN: 978-9944-709-69-9

İsteme Adresi:

Kevser Yayınları

Sofular Mah. Simitçi Şakir Sok. No: 14 / 1

Fatih – İSTANBUL

Tel: 0212 – 534 35 28 Faks: 0212 – 631 36 01

www.kevseryayincilik.com

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Neden İmam Cafer-i Sadık?

Günümüz çağında İslâmiyet lehte veya aleyhte; dünya çapında tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar; gazetelerde, televizyonlarda, dergilerde, internet sitelerinde yani tüm yayın organlarında devam etmektedir. Tabii daha çok Batı yayın organlarında... Biz de bu ortamda İmam Cafer-i Sadık'ı İslâm'ın lehine bir parlak örnek olarak sunuyoruz.

İmam Cafer-i Sadık ilmini, irfanını ve sosyal görüşlerini ilk kaynaktan yani büyük dedesi Hz. Peygamber'den almıştır. Kendine ait ilim medresesinin açılması, talebelerin yetiştirilmesi, gerçek ve ilkeli fikirlerin açıklanması Peygamber sülalesinden gelenler içerisinden sadece İmam Cafer-i Sadık'a nasip olmuştur. Diğer Ehlibeyt efradı ise cevr-ü cefaya, aşırı düşmanlığa ve ölümlere maruz kalmışlardır. Bunun da nedeni; İmam Cafer-i Sadık'ın Emevî saltanatının çöküşü ve Abbasî saltanatının kuruluş yıllarında yaşamış olmasıdır.

İmam Cafer-i Sadık'ın kendine has "**denetleme ve sonuçlandırma**" ilmî bir metodu vardı. Bu metot sayesinde yeni ilmî ufuklar açılmıştır. Avrupa bilim adamları bu metotlardan çok faydalanmışlardır. Aynı zamanda bugünkü kültürlere ve keşiflere de, çağdaş medeniyete de büyük katkılarda bulunmuştur. Bunu da batı bilim adamları her münasebette açıklamışlardır.

İmam Cafer-i Sadık'a göre, Müslüman toplulukların en büyük sorunlarının başında gelen cehalettir. Bu nedenle toplumu aydınlatmak ve eğitmek için "medreseler" açtı. Buraya dil, din ve ırk farkı gözetmeksizin dünyanın her yerinden talebeler aldı. Her dönemde öğrencilerin sayısı 4.000'e ulaştı. Medresede öğrenciler, din bilimleri yani fıkıh, tefsir, hadis-i şerif, tecvid ve Kur'an-ı Kerim dersleri alıyorlardı. Ayrıca astroloji, kimya, cebir ve tıp bilimleri dersleri de veriliyordu. Zaten İmam Cafer-i Sadık'ın Avrupa'da tanınmasına ve şöhret kazanmasına sebep olan bu fen bilimleridir.

İmam Cafer-i Sadık, hiçbir zaman yöneticilik koltuğuna oturmayı düşünmedi. Bu yönde gelen tekliflere de asla itibar etmedi.

Aslında İmam Sadık, mezhepler üstü, bütün Müslümanların imamıdır. Çünkü onun zamanında bugünkü mezhepler yoktu ve henüz teşekkül etmemişti. Ayrıca bugünkü mezheplerin kurucularının hepsi onun öğrencilerinden sayılır. Mesela; Ebu Hanife, Enes İbn Malik, İmam Cafer-i Sadık'ın medresesinde yetişmişlerdir. İmam Şafiî ve İmam Ahmed İbn Hanbel ise ilimlerini İmam Cafer-i Sadık'ın öğrencilerinden almışlardır.

Türkiye'de İmam Cafer-i Sadık hakkında yayınlanan eser; **İmam Cafer-i Sadık Buyruğu**'dur. Bu kitap İmam Cafer-i Sadık'ın sadece **tasavvuf** görüşlerini kapsamaktadır. Ancak; 2005 yılı haziran ayında sayın **Fuat Bozkurt** tarafından **Buyruk** adı altında bir eser yayınlanmıştır. Bu kitabın daha başında (s.3) "İmam Cafer-i Sadık'ın Buyruğu" isimli kitap hakkında "Bu buyruğu İmam Cafer-i Sadık'ın yazmadığı kesindir. İmam Cafer'in sözlerinden bir yapıt değildir." denilmektedir. Böylece; İmam Cafer-i Sadık hakkında yazılan ve sadece tasavvuf konusunu ele alan bu tek eser Türkiye'de tartışma konusu olmuştur.

Diğer İslâm ülkelerinde ve Avrupa'da İmam Cafer-i Sadık hakkında ve değişik dillerde yazılan birçok eser vardır.

Bu eseri yazarken herkesin anlaması için fıkhî terimlerden kaçındım, onun yerine aynı anlamda açıklamalarla yetindim. Eserimizde Arapça kaynaklarda olduğu gibi (Alevi) sözcüğünün aynısını yazdım. Tanrıdan muvaffakiyet dilerim.

Avukat Veli Hasan Ekber
16. Şubat 2010

1- İMAM CAFER-İ SADIK'IN SOYAĞACI

a) Babası İmam Muhammed Bâkır

Hicrî 57 yılı (miladî 676) recep ayında İmam Zeynelabidin'in bir oğlu dünyaya geldi. Ehlibeyt ailesi ve sevenleri arasında büyük bir sevinç yaşandı.

Çocukluğu ve gençliği, babası İmam Zeynelabidin'in yanında geçti. İslâm dini bilimlerini babasından öğrendi. Babasından çok feyiz aldı. Babası da onun ilmî ve fikrî yönde gelişmesi ve ilerlemesi için gerekli ortamı hazırladı. İmam Bâkır da bu emeklerinin karşılığını fazlasıyla verdi. Çalıştığı ve uğraştığı alanlarda büyük başarılar sağladı. Bu nedenle ona "Bâkır" soyadı verildi. "Bâkır" Arapçada "ayıran, parçalayan" demektir. Buna atfen İmam Muhammed konuları daha iyi anlayabilmek ve anlatabilmek için, konuların içine nüfuz etti. Konuları bölümlere ayırdı. Böylece sır perdesini kaldırdı. Büyük din bilgini ve yazarı *Demiri* bu konuda şunları söylemiştir:

> Bakara kelimesi, ayırma ve parçalama sözcüklerinden alınmıştır. Hüseyin oğlu Muhammed'e "Bakir" soyadı verilmiştir. Çünkü kendisi ilmin derinliklerine inmiştir.[1]

Ayrıca "Arap Okyanus Lügati"nde da buna benzer ifadeler vardır. Lügatte (sözlük ve kamusta) şunlar yazılıdır:

1- el-Demiri, c: 1, s: 147

> Ali Zeynelabidin oğlu Muhammed'e "Bâkır" soyadı verilmiştir. Çünkü o ilim perdesini açmış ve önüne geçmiştir.[1]

İmam Muhammed Bâkır, yetişkin, üst düzey bir ilim adamı olduğu için; çağında yaşayan düşünürler ve toplumun aydınları İmam Bâkır hakkında şunları söylemiştir:

Muhyiddin b. Şeref el-Nevavi diyor ki:

> O, Medine'deki İslâm bilim adamları arasında tek sayılır. Onun yüce mevkide olduğunu toplum onaylamıştır.

Aynı şekilde "Ebu İshak Ata b. Ebu Reyyah, ve Ömer b. Dinar el-Areci" daha birçok aydın kişiler aynı mealde yazılar yazmışlardır. İmam Bâkır'dan sonra gelenlerden Müslim *"Müsned"* adlı eserinde ve Buharî *"Tarih"*inde İmam Bâkır'dan gene bahsetmiştir.[2]

İmadeddin Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer diyor ki:

> Cafer'in babası İmam Bâkır pratik olarak İslâm dünyasının ulu sancağıdır. Ona Bâkır dediler. Çünkü ilim perdesinde konuları derinliğine açmış hatta ötesine geçmiştir.
>
> Alçak gönüllü idi. Sabırlı idi. Peygamberlerin soyundan gelmiştir. Attığı adımları bilir. Sonuçları iyi değerlendirirdi.
>
> Çok ağlardı. Dil yarasından, kırıcı tartışmalardan uzak dururdu. Düşmanlıktan ve kinden nefret ederdi.[3]

Öte yandan, İmam Bâkır çağındaki İslâm hukukçuları, tefsir uzmanları ve hadis yorumcularının çoğu onun öğrencileri idi. Örnek olarak şu isimleri sayabiliriz:[4]

a) Abdurrahman el-Evzaî

1- Arap Okyanus Sözlüğü (Lügati, Kamusu), c. 1 , s. 376

2- Ehlu'l-Beyt, İmam Muhammed el-Bâkır, Müessesetü'l-Belağ, s. 11-12

3- Ehlu'l-Beyt, İmam Muhammed el-Bâkır, Müessesetü'l-Belağ, s. 11-12

4- Ehlu'l-Beyt, İmam Muhammed el-Bâkır, Müessesetü'l-Belağ, s. 45

b) Ebu Numan b. Sabit

c) Kara b. Halid ed-Dusi

d) Muhammed İdris eş-Şafiî

e) Ebu Selman b. Mehran

f) Esad Ebu Muhammed

g) Abdullah b. Ebu Bekir el-Ensarî[1]

İmam Muhammed Bâkır'ın, sosyal alanda da birçok faaliyetleri olmuştur. Toplumla hep iç içe idi. Onlarla sohbet toplantıları yapar, dertlerine çare arar ve bulurdu. Ziyaretçileri hiç eksik olmazdı. Yoksullara, fakir fukaraya kapısı her zaman açıktı. Onlara yiyecek içecek verir, ayrıca ihtiyacı olanların ceplerine para da koyardı. Ayrıca üstlerine başlarına giyecek de verir veya alırdı. Onlara her zaman şu nasihatte bulunurdu:

> Bu dünyada yapılacak en kutsal amel, tanıdıklara, muhtaç olanlara iyilik yapmaktır.[2]

İmam Bâkır, topluluk karşısında her zaman şunları öğütlerdi:

– Sana zulüm edeni affedeceksin.

– Seni boykot edene ulaşacaksın.

– Sana cahillik edene sabırlı davranacaksın.

Burada bir anekdottan bahsedeceğiz.

İslâmiyeti kabul etmemiş bir zat İmam Bâkır'a şöyle seslenir:

"Sen Bâkır değil, bakarsın." Arapçada "bakar" inek demektir. İmam Bâkır'ın cevabı şu olur:

"*Ben Bâkır'ım*." Gayrimüslim, konuşmaya devam eder:

"Sen, bir aşçı kadının oğlusun." İmam Bâkır'ın cevabı:

1- Ehlu'l-Beyt, İmam Muhammed el-Bâkır, Müessesetü'l-Belağ, s. 11-12

2- Ehlu'l-Beyt, İmam Muhammed el-Bâkır, Müessesetü'l-Belağ, s. 24

"Evet, o onun işidir." Karşı taraf konuşmaya ve aşağılamaya devam eder:

"Sen, düşkün zenci bir kadının oğlusun." İmam Bâkır'ın cevabı: *"Eğer doğru söylüyorsan, Allah onu affetsin. Eğer yalan söylüyorsan, Allah seni affetsin."* olmuştur.

İmam Bâkır'ın bu tavrı gayrimüslim kişiyi fazlasıyla etkilemiş ve hemen oracıkta "Müslüman" olmuştur.[1]

İmam Bâkır'ın Siyasi Hayatı

İmam Bâkır zamanında, Emevî saltanatı güçlü ve şaşaalı devrini yaşıyordu. İmam Bâkır, Emevî rejimine ve yöneticilerine karşı idi. İmam Bâkır, geçmişten ders alarak, güç toplamaya ve hazırlık yapmaya başladı. Bu arada savaş taktiklerini güçlendirerek beklemeye koyuldu.

Bununla beraber, Emevî halifeleri de değişik politikalar izlemeye başladılar. Bir kısmı Ehlibeyt efradına karşı düşmanlık faaliyetlerini sürdürürken; bazıları da kendi çıkarları için Ehlibeyt efradına yakın durmaya çalışıyorlardı. Mesela; Halife Abdülmelik b. Mervan Medine'deki valisine şu talimatı veriyordu:

"Ebu Talip oğullarının kanlarının dökülmesinden beni uzak tut." Bu talimatın iki nedeni vardı:

1- İmam Bâkır, halk tarafından çok seviliyordu. Ayrıca halk, Kufelilerin daha önce Ehlibeyt efradına yaptığı kaypaklık ve sadakatsizlikten nefret ediyorlardı.

2- Emevî halifesi Abdülmelik, Rum kralı tarafından ciddi bir savaş tehdidi altında idi. Sebebi şudur:

İslâm dünyasında tedavülde olan altın ve gümüş paraları "Rum" basımı idi. Abdülmelik b. Mervan, bu paraların bası-

---

1- Menakıb-ı Al-i Ebu Talib, *İbn Şehraşub*, c. 3, "Onun İşlerinden" bölümü

mını İslâm basımına çevirmek istiyordu. Rum kralı bu isteği kabul etmediği için Abdülmelik'i tehdit etmeye başladı.

Bu durumda Emevî halifesi afallamış, ne yapacağını şaşırmıştı. Çare olarak yardımcılarını ve danışmanlarını toplantıya çağırdı. Konu enine boyuna konuşuldu. Fakat bir çözüme ulaşamadılar. Fakat şöyle bir karara vardılar. Karar şu idi: "Bu işi yalnız İmam Bâkır çözebilir."

Bu tavsiye üzerine Abdülmelik, İmam Bâkır'a bir heyet gönderir. İmam Bâkır'ın heyete verdiği cevap şudur:

> Rum kralının ordusu, geçmişte de Şam'da İslâm ordusu ile savaşa girmiş ve mağlup olmuştur. Gelecekte de böyle olacaktır. Çekinmeden hareket edin. Tevhid ayetinden sözler yazarak altın ve gümüş İslâm parasını tedavüle çıkarın.[1]

Halife Abdülmelik b. Mervan, İmam Bâkır'ın tavsiyesini aynen uyguladı. Rum kralı tarafından da hiçbir tepki gelmedi.

Emevî halifesi Hişam b. Abdülmelik işi iyiden iyiye azıttı. Ona göre; İmam Bâkır'ın serbest kalması ve onun halk için çalışıp, halkın hakkından yana olması ve toplumu uyarması, Halife'nin çıkarlarına çok ters geliyordu. Çare neydi? Çare İmam Bâkır'ı susturmaktı. Hemen İmam Bâkır ve oğlu Cafer-i Sadık hakkında tutuklama emrini verdi. Onları Şam'a elleri kelepçeli getirtti.

İmam Bâkır ve oğlu Şam'da Halife'nin köşküne getirildiğinde; İmam Bâkır köşkte bulunan hizmetçilere, koruyuculara ve diğerlerine elini sallayarak selam verdi. Halifenin yüzüne bakmadan bir koltuğa oturdu. Yine kimseden izin almadan duyarlı, etkili bir konuşma yaptı. Halkın ve hakkın yanında olduğunu çekinmeden söyledi.

1- Menakıb-ı Al-i Ebu Talib, *İbn Şehraşub*, c. 3, s. 322-323. Tarihu'l-İslâm, Hişam İbn Abdülmelik bölümü, Dr. Hasan İbrahim.

Halife; İmam Bâkır'ın tavrına ve konuşmasına çok kızdı. Hiç konuşmadan İmam Bâkır'ı ve oğlu Cafer-i Sadık'ı hapse attırdı.

İmam Bâkır ve oğlu cezaevinde mahkumlar tarafından sevgi ve saygıyla karşılandılar. Mahkumların hepsi de İmam Bâkır'ın emrinde olduklarını söylediler. Bu durumu öğrenen Halife ve adamları paniğe kapıldılar. Cezaevinde isyan çıkmasından korktular. Çare olarak da İmam Bâkır ve oğlu Cafer-i Sadık'ı Medine'ye geri göndermeye mecbur kaldılar.[1]

Halife Hişam, İmam Bâkır ve oğlunu tekrar Medine'ye göndermekle işin bitmediğini ve istediği neticeyi alamadığını, hatta saltanatına karşı tehlikenin devam ettiğini görüyordu. Çareyi Muaviye, Yezid ve diğer Emevî halifelerinin yaptıkları gibi sahtekarlıkta ve riyakârlıkta aradı. Ajanları vasıtasıyla İmam Bâkır'ı zehirleterek öldürdü. Böylece İmam Bâkır da hicrî 114 yılında (miladî 732)[2] Ehlibeyt şehitler kervanına katıldı.

İmam Muhammed Bâkır'dan Öğütler

1- Hayatında tembel olma. Her şeyden usanıp bıkma. Her ikisi de kötü işlerin anahtarıdır. Tembel olduğunda üzerine düşen hakları ödeyemezsin. Her şeyden usandığın takdirde, hakka karşı sabırlı olamazsın.[3]

2- İmam Bâkır'ın Cabir b. Yezid el-Cu'fi'ye öğüdü:

"Sana zulmedene, zulüm etme.

Sana hıyanet edene, hıyanetlik yapma.

Sana yalan söylediklerinde sen de yalan söyleme.

Seni övdüklerinde böbürlenme.

Seni aşağıladıklarında kızma.

1- age.

2- A'yanu'ş-Şia, c. 4, Kısım: 2, s. 3

3- Hilyetu'l-Evliya, *Ebu Nuaym İsfehanî*, c. 1, s. 657, 5. baskı

Senin hakkında söylenenler üzerinde durup düşüneceksin. Böylece kendini tanıyacaksın."[1]

b) İmam Zeynelabidin (Dedesi)

Zeynelabidin'in asıl adı Ali'dir. Dedesi Hz. Ali'ye hürmetten verilmiştir. Zeynelabidin demek "*ibadet edenlerin zineti*" demektir. Zeynelabidin hicrî 38 yılında (miladî 656) doğmuş ve 95 yaşında vefat etmiştir. Babası "şehitler efendisi İmam Hüseyin b. Ali," annesi ise Horasanlı "Şehrbanu"dur.

İmam Zeynelabidin, Kerbela faciasını fiili olarak yaşadı. Genç yaşta idi. Çok hasta ve bitkin durumda idi. Yaşam ona çok acı, çok dertli ve acımasız davranıyordu. Tıpkı dedesi Hz. Ali, babası Hz. Hüseyin ve amcası Hz. Hasan'da olduğu gibi.

Babası İmam Hüseyin ve birlikte olanlar hunharca şehit edildikten sonra (hicrî 61 yılının muharrem ayının 10. günü) Yezid'in ordusu, yağma amacıyla kadın ve çocukların bulunduğu çadırlara saldırdılar. O sırada İmam Zeynelabidin hasta yatıyordu. Yezid'in ordusu ona da saldırıp öldürmek istediler. Ancak Ehlibeyt kadınları İmam Zeynel'in üzerine kapanarak onu ölümden kurtardılar. Böylece, İmam Zeynelabidin, İmam Hüseyin'in tek erkek evladı olarak onun neslini devam ettirdi.[2]

Olayların arkası kesilmedi. Yezid'in askerleri, çocukları ve kadınları savaş esiri olarak Şam'a götürdüler. Çok acıdır ki bu arada, İmam Hüseyin'in kesik başını bir mızrağa takarak Yezid'e hediye ettiler. Bu İslâm dünyasının değil kâinatın gördüğü en hunhar ve vahşice bir olaydır.

İmam Zeynelabidin, elleri kelepçeli çoluk-çocuk ve kadınlarla birlikte, Yezid'in başkanlık yaptığı meclise (danışma

---

1- Ehlu'l-Beyt, İmam Muhammed el-Bâkır, Müessesetü'l-Belağ, s. 39

2- el-İmam Zeynulabidin, *Seyyid Abdurrazzak el-Mukarrem*, s. 149, Necef basımı. Ehlu'l-Beyt, el-İmam Zeynulabidin, Müessesetü'l-Belağ, s. 43

kuruluna) getirildi. Orada İmam Zeynelabidin, korkusuzca ve cesurca Yezid'e döndü ve "*Sen kimsin, ve ben kimim*" diye seslendi. Aynı şekilde konuşmasına devam etti. Konuşması o kadar etkileyici idi ki, meclisteki çok kişi duygulandı ve gönülden Zeynelabidin'e hak verme noktasına geldi. Bu durumu fark eden Yezid, namaz vakti olmadığı halde; "ezan okunsun, namaz kılınsın" talimatı verdi. Gayesi Zeynelabidin'in konuşmasını kesmek ve susturmaktı.[1]

İmam Zeynelabidin, Şam'da esirken üç yaşında "Rukiye" adında bir kız kardeşi hastalıktan vefat etti. Naşı Şam harabelerinin yanında bir yere gömüldü. Daha sonra türbe hâline getirildi. Şimdi halk tarafından sürekli ziyaret edilmektedir.

Zeynelabidin; ezan sesiyle susturulduğu toplantıdan çıkışında, Şamlı ve Yezid taraftarı birisi Zeynelabidin'in önünü keserek şöyle seslenir: "Allaha şükürler olsun ki sülalenizi yok ettik ve kökünüzü kuruttuk."

İmam Zeynelabidin ona şu soruyu sorar: *"Kur'ân-ı Kerimi okudunuz mu?"*

Adam: "Evet, okudum." der. Zeynelabidin tekrar sorar:

"Ha Mim suresini okudun mu?" Adam "Evet, okudum" der. Zeynelabidin tekrar sorar: *"Peki, Şura Suresi'ni okudun mu?"* Şamlı şaşkın vaziyette: "Siz onlardan mısınız?" der. İmam Zeynelabidin *"Evet"* cevabını verir.

Bilindiği gibi, bu iki surede, Ehlibeyt hakkında bilgi verilir. Ehlibeyt'in ne olduğu açıklanır. Şamlı adam kendine gelir ve İmam Zeynelabidin'den özür diler ve sessizce uzaklaşır gider.[2]

1- el-İhticac, *Tebrisi*, c. 2, s. 39

2- Maktelu'l-Huseyin, *Abdurrazzak el-Mukarrem*, s. 499. Maktelu'l-Harezmî, *Harezmî*, c. 2, s. 51. el-İmam Caferu's-Sadık, *Prof. Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 135

İmam Zeynelabidin, babası Hz. Hüseyin için hep ağladı. Ölünceye kadar gözyaşı döktü. "Bu ağlamak bitmedi mi?" sorusuna şu cevabı verdi:

"Hz. Yakup peygamber, oğlu Yusuf kaybolduğunda; gözleri bembeyaz olana kadar ağlamıştır. Halbuki, o, oğlu Yusuf'un ölüp ölmediğini dahi bilmiyordu. Ben ise, babamın, amcalarımın ve oğullarının başlarının kesilişini gözlerimle gördüm. Siz, bu acının yüreğimden gideceğini mi sanıyorsunuz?" ve gözyaşlarını akıtmaya devam etti.[1]

İmam Zeynelabidin, alçak gönüllü ve mütevazi bir yapıya sahipti. İnsanlara kıymet verir. Dertleriyle ilgilenir ve dertlerine çare arardı. Fakir fukaranın maddi-manevi dertlerine ortak olurdu. Hep zayıfların yanında olurdu. Yetimlere babalık yapar, onlara yalnızlıklarını unuttururdu. Kimsesizlere, dul kadınlara maddî ve manevî yardımda bulunurdu. Tabii netice olarak; halk tarafından çok sevilirdi. Halk arasında sevgi ve saygısı çok fazla idi.[2]

Birçok kaynağın işaret ettiği bir noktada şudur: Hişam b. Abdülmelik, Emevî halifesi olmadan önce hacca gider. Kâbe'yi tavaf ederken, "Haceru'l-Esved"e elini sürmek ister. Fakat halkın kalabalığından yaklaşamaz. Bunun üzerine emeline ulaşmak için; bir minber yaptırır ve onun üzerine oturur. A'vanı gelip onu havaya kaldırdığı anda, Zeynelabidin görünür. O kalabalık hemen Zeynelabidin'e yol verir ve Haceru'l-Esved'e yaklaşan Zeynelabidin elini sürer ve tavafını tamamlar. Hişam b. Abdülmelik, bu olayı görür ve onu küçümseyerek şöyle bir soru sorar: "Bu da kim?"

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Prof. Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 138, Mısır. İslâm'da Fıkıh ve Mezhepler Tarihi, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, Mütercim Dr. Abdulkadir Şener, Ankara İlahiyat Fakültesi Hisar yay. s. 146

2- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 147, Mısır

Orada bulunan büyük Arap şairi Ferezdak ileri atılır. Hişam'a şu şiiriyle cevap verir:

İşte bu ayak sesini bütün Hicaz'ın tanıdığı,
Beytullah'ın Haram-ı Şerif ve çevresinin bildiği,
Allah'ın kullarının en hayırlısının oğludur,
İşte bu; takva sahibi ve tertemiz olan sancaktır.
Gördüğün zaman, kendisine Kureyş'in:
Cömertlikte fazilet kaynağı dediği kişidir.
Ki senin "Bu da kimdir" sözün,
Eskitmez onun kişiliğini.
Onu eğer tanımıyorsan o Peygamber'in kızı
Fatıma'nın oğludur.[1]

Zeynelabidin, babası Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit olması anısına hürmeten her yıl muharrem ayının 10. günü yas tutar, siyah giysiler giyer, ağıt yakardı. İmam Zeynelabidin'in ölümünden sonra da aynı gelenek devam etti. Bugün de aynı şekilde; özellikle Aleviler 10 gün muharrem orucu tutarlar. Hiç canlı kesmezler, et yemezler. Erkekler traş olmaz.

Bugün haksızlığa karşı mücadele etme bir ilke haline geldi. Tüm İslâm aleminde ve Avrupa'da muharrem ayının 10. günü özel olarak anılır ve konuşmalar yapılır.

Eğlence ve düğün yoktur. Bu oruç, Yezit ve taraftarlarını telin etmektedir. Onları protesto etmektedir.

Kerbela faciası, Emevî saltanatını etkilemiş ve İslâm dünyasını sarsmıştır. Emevî saltanatı aleyhine ayaklanmalar ve isyanlar başlamıştır. İmam Zeynelabidin bu olaylara karışmadı. Hiç birisine katılmadı. Kendisini hak yolunda ibadete verdi. Hak için, insanlık için, İslâm dünyası için in-

---

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 139, Mısır. İslâm'da Fıkıh ve Mezhepler Tarihi, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, Mütercim Dr. Abdulkadir Şener, Ankara İlahiyat Fakültesi Hisar yay.

sanların iyiliği, güzelliği, sevgi ve saygısı için çağdaş genç öğrenciler yetiştirdi.[1]

İmam Zeynelabidin'in Allah'a yalvarıp yakardığı ve okuduğu dualar "**Sahife-i Seccadiye**" isimli kitapta toplanmıştır.

Medine Ayaklanması (Hicrî 63, Miladî 682)

İmam Hüseyin'in, Kerbela'da şehadetinden sonra Hz. Peygamber'in şehri Medine'de; halkın ileri gelenleri ve aydın kimseler toplantılar yaptılar. Önce Kerbela olayını protesto ettiler. Daha sonra Yezid rejimine karşı ayaklanma kararı aldılar. İçlerinden "Abdullah Ensarî'yi" lider seçtiler. Onun yönetiminde hareket başladı. Emevî güçlerini Medine dışına attılar. Durumdan haberdar olan Yezid; Müslim b. Ukbe komutasında tam teçhizatlı bir ordu hazırlattı. Bu ordu Medine şehrini kuşattı. Bütün giriş çıkışları kapattı. Mancınıklar da şehri dövmeye başladı. Taş taş üstünde bırakmadılar. Müslim b. Ukbe komutasındaki ordu Medine'ye girdi. Kalan evleri de harabeye çevirdiler. Yoksul halkı yağmaladılar. Bulabildikleri kimseleri de esir olarak Şam'a götürüp Muaviye'nin oğlu Yezid'e teslim ettiler. Bu savaş da hüsranla ve sıkıntılarla sona erdi.[2]

Tövbecilerin Ayaklanması

Muaviye oğlu Yezid'in ordusu, İmam Zeynelabidin'i esir alıp, Kufe'den Şam'da Yezid'e teslim etmek üzere emir aldı. Emevî ordu yetkilileri Kufe'ye gelip, Zeynelabidin'i teslim alıp götürmeye hazırlandığında, Kufeliler, hem üzüldüler, hem de başları eğik İmam Zeynelabidin'i gözlemeye başladılar. Bu durumu gören İmam Zeynelabidin acı bir gülümsemeyle şöyle seslendi.

1- Ehlu'l-Beyt, el-İmam Zeynulabidin, Müessesetü'l-Belağ, s. 60

2- Tarihu'ş-Şia, *Muhammed Hüseyin Muzaffer*, s. 34

> Ey Kufe'liler, siz babama develer yüklü mektuplar gönderdiniz. Onu buraya siz çağırdınız. Onun safında olmaya söz verdiniz. Ama savaşta onu terk ettiniz. Kaçtınız. Babamın öldürülmesine siz sebep oldunuz. Hesap gününde Allah Teala'ya ne cevap vereceksiniz?[1]

Aynı şekilde Hz. Ali'nin kızı Zeynep de esirler içinde iken döndü ve onlara şunları söyledi:

> Savaşta İmam Hüseyin'in safında olmadınız. Şimdi üzülüyorsunuz. Nedamet duyuyorsunuz. Bu çare değil… Yüreğiniz varsa İmam Hüseyin'in katillerine gidiniz.[2]

Gerek İmam Zeynelabidin'in gerekse Hz. Zeyneb'in konuşmaları üzerine Kufeliler, İmam Hüseyin'in mezarına gittiler. Bir gece bir gündüz mezarın başında kaldılar. Allah'tan af dilediler ve dua ettiler. Aynı zamanda İmam Hüseyin'in intikamını almak için yemin ettiler ve Şam'ın yolunu tuttular.

Ayaklanmaların haberi, Emevî yetkililerine ulaşınca; tam teçhizatlı bir ordu, İbn Ziyad komutasında harekete geçti. Yezid'in askerleri, "Aynulverd" mevkiinde Tövbeciler'i ablukaya aldı. Tabii tövbeciler düzensiz ve intizamsız bir topluluk hâlinde olduğu için mukavemet gösteremediler ve bozguna uğradılar. Bu ayaklanma da haliyle neticesiz kaldı.[3]

c) Dedesinin Babası İmam Hüseyin b. Ali

Hz. Muhammed İmam Hüseyin hakkında şöyle buyurmuştur:

> Allah'ım, ben onu seviyorum. Onu sevenleri de seviyorum.[4]

Hz. Hüseyin, Kerbela çölünde döktüğü kanıyla, verdiği canıyla bir destan yazmıştır. Adını âleme duyurmuştur. "Şe-

---

1- Ehl-i Beyt, el-İmam Zeynulabidin, Müessesetü'l-Belağ, s. 57

2- Ehl-i Beyt, el-İmam Zeynulabidin, Müessesetü'l-Belağ, s. 59

3- el-İhticac, *Tebrisi*, c. 2, s. 31. Murucu'z-Zeheb, *Mesudi*, c. 3, s. 92

4- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 52, Mısır

hitler Babası, Şehitler Efendisi" lakabını almıştır. İlkesiyle, fedakârlığıyla ve inancıyla adını tarihe altın harflerle yazdırmıştır. Prensiplerinden ödün vermeyen, sabrı ve azameti karşısında kötü niyetli hiç kimse tutunamamıştır. Hz. Hüseyin hakkında söylediklerimiz ve yazdıklarımız ne kadar çok olursa olsun, yine de onu tam olarak ifade edemeyiz.

İmam Hüseyin, Hz. Ali'nin ve Peygamber efendimiz Hz. Muhammed'in kızı Fatıma'nın ikinci oğludur. Hicretin üçüncü, bir rivayete göre de hicretin dördüncü yılında (miladî 625 yılı) şaban ayının üçüncü günü Medine'de 6 aylık olarak dünyaya gelmiştir.

Hz. Muhammed, birinci torunu Hz. Hasan'a yaptığı gibi, Hz. Hüseyin'i de kucağına almış, sevmiş ve adını "Hüseyin" koymuştur. Bunun üzerine Hz. Ali:

"Ben "Harp" (savaş) adını koymayı düşünmüştüm" demiştir. Tabii yine de, Hz. Muhammed'in koyduğu "Hüseyin" adını memnuniyetle karşılamıştır. Bu nedenle, bu mübarek çocuğun doğumunda kurbanlar kesilmiş ve ihtiyacı olanlara "yardım parası" dağıtılmıştır.[1]

Hz. Hüseyin çocukluğunun yedi yılını, dedesi Hz. Muhammed'in himayesinde ve gözetiminde geçirdi.

Hz. Hüseyin yaşamının otuz yılını babası Hz. Ali ile geçirmiştir. Babası ile beraber; hak, adalet ve insanlık için mücadele etmiştir.

Muhammed b. Ebu Talha eş-Şafiî Menakıb-ı Âl-i Resul eserinde 7. bölümünde şöyle yazmıştır:

> Hüseyin b. Ali, her zaman muhtaç olanlara, darda kalanlara yardım elini uzatırdı. Cömertçe davranırdı. Yardım ederdi. Dertlerine deva bulurdu.[2]

1- Menakıb-ı Al-i Ebu Talib, *İbn Şahraşub*

2- Menakıb-ı Al-i Resul, Muhammed İbn Ebu Talha, bölüm: 7

İslâm dünyasında, Yezid'in halifeliği büyük infial yarattı. Halk itiraz etti. Her yörede protesto gösterileri yapıldı.

Halkın bu tepkisi üzerine, Yezid'in adamları Hz. Hüseyin ile temas kurarak halkı sakinleştirmesini ve Yezid'e biat etmesini, yani Yezid'in halifeliğini tanımasını istediler.

Bunu isteyenlerin başında Medine valisi Utbe oğlu Velid vardı. Hz. Hüseyin bu teklife şiddetle karşı çıktı. Yezid'i bırak Muaviye'ye bile biat etmediğini haykırarak Medine valisi Utbe oğlu Velid'e şöyle seslendi:

Benim gibi birisi, Yezid gibi birine asla biat etmez.[1]

Sonuçta; bütün İslâm alemini -Yezid taraftarları hariç- derin yasa boğan Kerbela faciası meydana geldi ve tarihin en çirkin, en zalimane cinayeti, hicrî 10 muharrem 60'ta, miladî 679'da işlendi.

> Baskı altında size el uzatmam. Sizin gibi zalimlere evet demem.
>
> Zalimler ile beraber yaşamaktansa, ölümümle mutluluk duyarım.[2]

Yezid bununla da yetinmedi. İmam Hüseyin'in şehadetinden sonra, Kerbela çölünde olan çoluk-çocuk, kadın ve hasta olanları toplayıp Şam'a götürdü. İşte burada Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Hz. Zeynep büyük bir fedâkarlık örneği göstererek Şam'da esir olan bu kimselerin sorumluluklarını üstlendi. Onların koruma ve kollama görevini üstlendi. Bu fedakârlıklarından dolayı Hz. Zeyneb'e "**Kahraman**" lakabı verildi.

Mısırlı çağdaş yazar ve araştırmacı Dr. Bintu'ş-Şatii hanımefendi, Hz. Zeynep hakkında "**Kerbela Kahramanı**" isimli kitabında şöyle yazmıştır:

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esed Haydar*, c.1 s.33

2- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s.5

Hz. Zeynep, cinayeti işleyen İbn Ziyad'ın ve Emevîlerin zafer sevincini bozmuştur. Onların zafer kutlama kadehlerine sanki damla damla zehir akıtmıştır.

Daha sonra, Hz. Zeyneb'in çağrısı üzerine "Muhtar Sekafî" ayaklanması olmuştur. Daha sonra Ebu Müslim Horosanî Emevî saltanatına ayaklanarak son vermiştir.

Kerbela olayı hakkında diğer dillerde olduğu gibi; Türkçe'de de birçok kitap yayınlanmıştır.

d) Dedesinin Amcası İmam Hasan b. Ali

Hz. Muhammed onun hakkında şöyle buyurmuştur:

Bu benim reyhan çiçeğimdir.[1]

Hicrî 3. yılın (miladî 624) ramazan ayının 15. günü Hz. Muhammed Mustafa'ya mutlu bir haber ulaşır. Haber, Hz. Ali'nin refikası Hz. Fatıma'nın bir oğlan çocuğu dünyaya getirmesidir. Ümmü Seleme, bu çocuğu kucağında Hz. Muhammed'e getirir. Hz. Muhammed, torununu bağrına basar, öper yine öper. Hz. Ali'ye döner ve:

"Torunumun adını ne koydunuz?" diye sorar. Hz. Ali de:

"Senden önce olmaz." der. Hz. Muhammed: *"Öyleyse Hasan olsun"* der.[2]

Kur'ân-ı Kerim de, Ehlibeyt için zikredilen bütün ayetler İmam Hasan ve Hz. Ali'nin ikinci oğlu Hz. Hüseyin için de geçerlidir. Çünkü her ikisi de Ehlibeyt'tendir.[3]

İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in, gerek ruhî ve gerek fikrî eğitimi yüksek seviyede idi. Çünkü onlar eğitimlerini dedeleri Hz. Muhammed, babaları Hz. Ali ve anneleri Hz. Fatıma'dan almışlardır.

1- Ehlu'l-Beyt, el-İmamu'l-Hasan İbn Ali, Müessesetü'l-Belağ, s. 20

2- Ehlu'l-Beyt, el-İmamu'l-Hasan, *Tevfik Ebu İlm*, s. 264, baskı: 1970

3- Sahih-i Müslim, c. 4, Hadis No: 2424. Zehairu'l-Ukba, *Taberî*, s. 25

İmam Hasan ruh olgunluğu ve manevî değerler bakımından yüksek bir mertebeye sahipti. Kitabımızın asıl konusu olan İmam Cafer-i Sadık, İmam Hasan hakkında şunları buyurmuştur:

> Hasan b. Ali, ibadet edenlerin ve zahitlerin en iyisidir.[1]
>
> Hasan b. Ali, hacca 25 defa yaya olarak gitmiştir. Mal varlığını iki kere yoksullara dağıtmıştır.[2]

İmam Hasan diyor ki:

> Hakla haksızlık arasında dört parmak mesafe vardır. Gözlerinle gördüğün haktır. Bu gördüğünü değişik şekilde duyduğun ise haksızlıktır.[3]

İmam Hasan'a "siyaset nedir?" diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

> Allah'ın haklarına, insanların haklarına, ölülerin haklarına riayet etmektir. Allah'ın hakları demek Allah'ın isteklerini yerine getirmektir. Allah'ın yasak ettiği şeylerden uzak durmaktır. İnsanların hakları ise, sana dost olan, insan olan insanlara insanlık görevini yapmaktır. Halka hizmet etmekten geri kalmamaktır. Yöneticilerin, halkına doğruları göstermesi, adil olması, haktan yana olması demektir. Eğer o doğru yoldan sapmış ise, ona karşı durmak gerekir. Ölülerin haklarına gelince, onların iyiliklerinden bahsetmek ve kötülüklerini anmamak demektir. Ona kötülüklerin hesabı zaten sorulacaktır.[4]

İmam Hasan'ın Siyasi Hayatı

İmam Hasan, devamlı babası Hz. Ali'nin yanında bulunmuştur. Hem babasına yardımcı olmuş, verilen görevleri yeri-

---

1- Ehlu'l-Beyt, el-İmamu'l-Hasan İbn Ali, Müessesetü'l-Belağ, s. 25. Menakıb-ı Al-i Ebu Talib, c. 3, *İbn Şehraşub*

2- age.

3- age.

4- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, *Bâkır Şerif Kureşî*, s. 340

ne getirmiş, hem de babasından her konuda feyz almıştır. Babası Hz. Ali'nin üstün eğitim ve öğretiminden faydalanmıştır. Görüş ve düşüncelerinde babasının yolundan ayrılmamıştır. Bu tarz, normal hayatta olsun, savaş zamanında olsun aynen devam etmiştir.[1]

Hz. Ali'nin koruyup kolladığı ve daima yardım ettiği Abdulrahman Mülcem-i Müradî, Hz. Ali'yi sabah namazını kılarken arkadan zehirli kılıcıyla yaraladı. Hz. Ali şehit olmadan önce İmam Hasan'a şu vasiyeti yaptı:

> Oğlum, Allah'ın Resulü Hz. Muhammed, bana emretmiştir ve sana vasiyet etmemi istemiştir. Bu vasiyet şudur:
>
> Bütün kitaplarımı ve silahımı sana veriyorum. Tıpkı silahını ve kitaplarını bana verdiği gibi. Sana ölüm tecelli ettiğinde, sen de bu emanetleri kardeşin Hüseyin'e veresin.[2]

Hz. Ali'nin şahadetinden sonra, İmam Hasan Kufe'de halkla bir toplantı yaptı. Aynı zamanda önemli noktaları işaret ederek; İslâmiyet'e doğru yolda hizmet etmenin, İslâmiyet açılımını devam etmenin erdemlerinden bahsetti. Halk bu konuşmayı coşkuyla dinledi. İbn Cabbar orada halkı Hasan'a oy vermeye çağırdı. Oylama sonunda İmam Hasan halife seçildi. Böylece hilafet Hz. Ali'den büyük oğlu Hasan'a geçti. Bu haber ve oluşum bütün İslâm ülkelerine ulaştı. Bu arada Muaviye Hz. Ali'nin ölümünün mutluluğunu yaşıyordu. Şam'da şenlikler düzenledi. Halkı gece gündüz eğlenceye davet etti. Fakat halifeliğin Hz. Hasan'a geçtiğini duyunca "şok" oldu.

Hemen arkasından her zaman yaptığı riyakârlığa, sahtekarlığa, yalan ve çirkefliğe başvurdu. Hemen avenesini (danışman-

---

1- Ehlu'l-Beyt, el-İmam Hasan İbn Ali, Müessesetü'l-Belağ, s. 42

2- İ'lamu'l-Vera, *Şeyh Tebrizî*, s. 206. Hayatu'l-İmami'l-Hasan, *Bâkır Şerif Kureşî*, c. 1, s. 515

ları ve yardımcıları) müzakere yapmaya çağırdı. Hz. Hasan'dan halifeliği almanın plânlarını yaptı ve uygulamaya başladı.

Yaptığı plân gereği, İmam Hasan'ı destekleyen halk arasına casuslar soktu. Uydurma ve yalan propagandalar yapmaya başladı. Halk arasına uydurma terör havasıyla, huzursuzluk ve bıkkınlık yarattı.[1]

İmam Hasan, bunun üzerine Muaviye'ye bir mektup gönderdi. Bu mektubunda kötü niyetli bu hareket ve propagandaların durdurulmasını istedi, aksi takdirde savaşa gireceğini ihtaren bildirdi. Bu oluşum tam da Muaviye'nin istediği bir husustu. İmam Hasan'a gönderdiği mektupta, savaş tehdidinde bulundu. Karşılıklı atışma devam ederken; Muaviye yeni bir melanet düşündü ve bu kötü niyetini gizleyerek İmam Hasan'a bir öneride bulundu. Buna göre:

> Önce Muaviye halife olacak. Ölümünden sonra halifelik İmam Hasan'a intikal edilecek.[2]

İmam Hasan normal olarak bu öneriyi reddetti. Zaten doğrusu da bu idi. Sonunda Muaviye İmam Hasan'a karşı resmen savaş açtı.[3]

Bunun üzerine İmam Hasan, halkı topladı. Açıklamalarda bulundu. Halkı ve bütün güçleri birleştirmeye çağırdı. Muaviye'nin kötülüğünün önünün -İslâmiyet adına- kesilmesi gerektiğini söyledi. Muaviye'nin, babası Hz. Ali'ye yaptığı kötülükleri anlattı. Netice olarak Muaviye'nin ordusunun ezilmesini istedi.

Savaş başladı ve bir müddet devam etti. Tabii Muaviye daha önce halk arasında yaptığı oyunların aynısını, İmam Hasan'ın ordusu içinde oynamaya başladı. Yani İmam Hasan'ın ordusu içinde dedikodular, kargaşalar başladı. Mu-

---

1- el-Fusulu'l-Muhimme Fi Marifeti'l-Eimme, *İbn Sebbağ Malikî*, s. 135

2- Şerhu Nehci'l-Belağa, *İbn Ebi'l-Hadid*, c. 16, s. 38, Baskı: 1962

3- age.

aviye casusları vasıtasıyla para dağıttı. İmam Hasan'ın komutanlarına rüşvet verdi, yüksek mevkiler ve para vaat etti. Yardakçılar, sadık komutanları Muaviye'nin askerlerine teslim etmeye çalıştılar. İmam Hasan'a tuzak kurdular. İmam Hasan ölümden kıl payı kurtuldu. İmam Hasan taraftarlarının birçoğu karşı tarafa iltica etti. İltica edenler üstüne üstlük İmam Hasan'a karşı savaştılar. Neticede İmam Hasan savaşı kaybetti. Savaşı kaybetmenin nedenlerini yukarıda izah etmiştik. Bunlara ilave olarak şu noktalar da dikkati çekmiştir:

1- İmam Hasan'ın komutanı "Abdullah b. Abbas" askerleriyle birlikte düşman tarafına geçmişti.

2- İmam Hasan'ın ordusunun büyük bir bölümü savaşmak için değil "yağma ve talan" için gelmişti.

3- Çok miktarda Muaviye ajanları İmam Hasan'ın ordusu içine sızmıştı.

4- Iraktaki aşiret reislerinin birçoğu, para ve mal karşılığı Muaviye'nin ordusuna yardım etmişti.

Bu durumda, İmam Hasan savaşı kaybetmiş ve Muaviye ile anlaşma masasına oturmaya mecbur kalmıştı.[1]

İmam Hasan'ın Muaviye İle Yaptığı Anlaşmanın İçeriği

Hz. Hasan savaştan sonra yalnız kaldı. Kufe halkı bile İmam Hasan'ı terk etti. Neticede İmam Hasan Amr oğlu Abdullah'ın Muaviye adına yaptığı teklifleri kabul etmek zorunda kaldı. Buna göre:

1- İmam Hasan halifeliği Muaviye'ye verecek ve ona biat edecektir.

2- Hilafet, ölünceye kadar Muaviye'de kalacak. Ölümünden sonra İmam Hasan halife olacaktır.

1- el-İrşad, Beyanu Halati'l-Hasan, *Şeyh Mufid*, s. 209

3- Camilerde Hz. Ali ve soyuna sövmekten vazgeçilecek.

4- İmam Hasan Muaviye'den önce ölürse, İmam Hüseyin halife olacaktır.

5- Geçmişte, Muaviye yönetimine karşı faaliyette bulunanlar hakkında işlem yapılmaktan vazgeçilecektir.

6- Arap kökeni olmayan Müslümanlara karşı uygulanan haksızlık politikaları kaldırılacaktır.

7- İmam Hasan, devamlı Medine'de ikamet edecek ve Muaviye tarafından yılda 3000 dirhem altın nafaka olarak İmam Hasan'a verilecektir.[1]

İmam Hasan'ın Yaptığı Anlaşmanın Tepkileri

İmam Hasan'ın Muaviye ile yukarıda şartlarını yazdığımız antlaşma, birçok İslâm ülkelerinde tepkiyle karşılandı. Protestoların ve itirazların arkası kesilmedi. İmam Hasan'ın, Ehlibeyt'e ve Hz. Ali'ye kötülük yaptığını ve bunun kabul edilemeyeceği dile getirildi. Bunun üzerine İmam Hasan, "Beşir Hamadani'ye şunları söyledi:

> Yaptığım anlaşmayla ben kimseyi aşağılamadım. Benimle birlikte olanlar, savaşta düşmanla birlikte oldular. Yalnız kaldım. Ben sizleri ölümden kurtarmak için anlaşmayı yaptım. Savaştan kaçanlar, ne yazık ki şimdi itiraz ediyorlar. Ben Müslüman kanının dökülmesini istemedim.
>
> Yaptığım anlaşma, İslâmiyet'in ilk aşamasında Hz. Muhammed'in kâfirlerle, putperestlerle yaptığı "Hudeybiye" anlaşmasına benzemektedir.[2]

Aynı şekilde İmam Muhammed Bâkır'da bu konuda şunları söylemiştir:

1- Alevi, *İlhan Uysal*, Hz. Hasan Dönemi, s. 84, 2006, İzmir. Ehlu'l-Beyt, el-İmam Hasan İbn Ali, Müessesetü'l-Belağ.

2- Hayatu'l-Hasan İbn Ali, "Anlaşmaya Karşı Çıkanlar" bölümü, *Kureşî*, c. 2, s. 281

> Vallahi Hasan b. Ali'nin yaptığı anlaşma halkın yararına olmuştur.[1]

Bu hadiseden sonra İmam Hasan Kufe'den ayrılarak Medine'ye geçti. Kufe halkı büyük üzüntü içerisinde ağlayarak İmam Hasan'ı Medine'ye uğurladılar.

Muaviye taraftarları Kufe'ye girdiler. Çok zalimane ve gaddarca davrandılar. İtiraz edenleri kılıçtan geçirdiler.

İmam Hasan, halife olarak ayrıldığı Medine'ye sadece İmam Hasan olarak döndü. Zaten yapılan anlaşmanın 7. maddesi de bunu içeriyordu.

İmam Hasan Medine'de münzevi bir hayat sürmedi. Eğitim ve öğretime kendini adadı. Kendi adına bir kürsü kurdu. Daha sonra geliştirerek "medrese" hâline getirdi.

İmam Hasan'ın amacı, adil düzene dayalı bir toplum yaratmaktı. Bunun için de tabandan ve gençlerden başladı. Kültürlü ve ahlâk sahibi bilge insanlar yetiştirdi. İmam Hasan, çağdaş, fikir sahibi ve üretici bir akımın öncüsü ve mimarı oldu. Yetiştirdiği gençlere örnek olarak şunları sıralayabiliriz:

1- Hasan-ı Müsenna,

2- Müseyyeb b. Neceme,

3- Esbağ b. Nebata

4- İshak b. Yesar.

Sulh Anlaşması Sonrası ve Hz. Hasan'ın Şehit Olması

Bu anlaşmadan sonra Muaviye Şam'da atını istediği gibi koşturuyordu. Astığı astık, kestiği kestikti. Kısa bir zaman sonra İmam Hasan'la yaptığı anlaşmayı tek taraflı bozdu. Hatta zulüm ediyordu. Kimseden de ses çıkmıyordu. Muaviye keyfi gereği "cuma" namazını "çarşambaya" aldı. Camide zulmettiği halka aynen şunu söyledi:

1- Usul-i Kâfi, *Ebu Cafer Muhammed İbn Yakup Kuleynî*, c. 8, s. 330

> Ben, sizinle, camide namaz kılmak, oruç tutmak için değil, size hükmetmek için savaştım. Muradıma da erdim. Hasan'la olan akdim şimdi ayaklarımın altındadır.

Muaviye'nin ihtirası ve mezalimi bitmiyordu. Dikensiz gül bahçesi istiyordu. Önce İmam Hasan'a her yıl vermeyi taahhüt ettiği 3000 dirhem altını vermedi. Daha sonra İmam Hasan'ın karısını kandırarak oğlu Yezid'e alacağını söyledi ve onu ikna etti. Ama önce İmam Hasan'ın ortadan kaldırılması gerekiyordu. Onun için İmam Hasan'ın karısı Cude, İmam Hasan'ın yemeğine zehir koydu ve kocası İmam Hasan'ı öldürdü. Öldüğünde İmam Hasan 47 yaşında idi. Muaviye melanetine devam etti. Cude'yi oğlu Yezid'le evlendirmediği gibi de öldürttü.[1]

e) Büyük Dedesi İmam Ali b. Ebu Talib

İmam Ali dendiğinde durmak lazım. Zira İmam Ali'yi bir yere, bir kitaba sığdırmak mümkün değildir. İmam Ali b. Ebu Talip bir okyanustur. Siz ne yazarsanız yazınız, bu okyanustan ancak bir damladır.

1970 yılında Arapça yayınlanmış bir kitap elime geçti. Kitabın adı "Fi Rihab-i Ali" yani "Ali'nin Mihrabı Altında" idi. Yazarı ise "Halid Muhammed Halil'dir." Kitabın önsözünde şunlar yazılıydı:

> Birçok kitap yazdım ve yayınladım. Bu kitapların isimleri şöyleydi: *Muhammed'le Beraber*, *Ebu Bekir'le Beraber*, *Ömer'le Beraber* ve *Osman'la Beraber*.
>
> Sıra Ali'ye gelince, Ali hakkında da onlar gibi bir kitap yazmak istedim. Ancak kalemi elime aldım. Fakat bir harf bile yazamadım. Şaşırdım kaldım. Konuyu yakın

---

1- Alevi, Hz. Hasan Dönemi, s. 84-85, *İlhan Uysal*, 2006 Kasım, İzmir. Hayatu'l-Hasan, c. 2, s. 305, *Kureşî*

arkadaşlarıma açıkladım. Şu cevabı aldım: *"Yorgunsun dinlenmeye ihtiyacın var."*

Olabilir dedim ve "Ali ile Beraber" başlıklı kitabın yazmasını bir süre erteledim.

Belli bir zaman sonra, yazmaya tekrar niyetlendim. Fakat aynı şekilde, bir kelime bile yazmaya elim varmıyordu. Arkadaşlarım ve yakınlarım seyahate çıkmamı önerdiler.

Yemek yiyemiyordum. Uyuyamıyordum. Elim ayağım kesilmişti. Tek yapabildiğim şey Allah'a yalvarmaktı. Henüz seyahatten dönmemiştim. Gecenin birisinde şafak vakti, dalgın bir halde iken; Hz. Ali'nin ta kendisini gördüm. Ali mihrapta vaaz veriyordu. Ben de mihrabın altına oturmuş onu dinliyordum. Hz. Ali vaazını bitirdikten sonra, mihraptan inerken ben ayağa kalktım. Ona saygı gösterdim. Hz. Ali sırtımı sıvazlayarak "Kitabını yazabilirsin" dedi ve gitti.

Uyanıp kendime geldiğimde, kendimi ayakta buldum. Kan ter içinde kalmıştım. Titremem geçtikten sonra kalemi elime aldım ve yazmaya başladım. Yalnız kitabımın başlığını değiştirdim. "Hz. Ali ile beraber" yerine "*Hz. Ali'nin Mihrabı Altında*" başlığını koydum."[1]

Hz. Ali'nin Doğumu

Hz. Muhammed'e "vahiy"den iki yıl önce, recep ayının on üçü cuma günü Hz. Ali dünyaya gelmiştir. Bunun şerefine Kâbe-i Mükerreme'de törenler yapılmış ve halk şenliklerle sokağa dökülmüştür. Kurbanlar kesilmiş, yemekler ve tatlılar dağıtılmıştır. Halka sevinçle duyurulmuştur: "Ebu Talib'in bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir."

1- Fi Rihab-i Ali, *Halid Muhammed Halid*, Önsöz, Baskı: 2, Beyrut/ Lübnan

Annesi Esed kızı Fatıma, ona ilk defa “Haydar” adıyla seslenmiştir. Arapçada “Haydar” aslan demektir. Daha sonra ona “Ali” adı verilmiştir. Yine Arapçada “Ali” “yüksek, ulu” demektir.

Hz. Muhammed Mustafa, bebeği kucağına alır ve amcası Ebu Talib’e götürür. Hz. Muhammed’in (s.a.v) babası Abdullah vefat ettiğinde sekiz yaşında idi. Bundan sonra Muhammed Mustafa’ya amcası Ebu Talip sahip çıkmış, yanına almış ve yetiştirmiştir.[1]

Hz. Ali altı yaşındayken babası vefat edince, bu sefer Hz. Muhammed Mustafa, onu yanına aldı. Onu eğitti ve yetiştirdi. Hz. Muhammed’e ilk vahyin gelmesiyle birlikte Müslüman olan ilk erkek Ali b. Ebu Talip’tir.[2]

Hz. Ali’nin annesi “Fatıma bint Esed” öldüğünde Hz. Muhammed kendi gömleğini ona kefen yapmıştır. Onu mübarek eliyle mezara indirmiş ve şöyle buyurmuştur:

> Ebu Talip’ten sonra bana gösterdiği annelik şefkatini asla unutamam.[3]

Hz. Resul Ekrem’e Cebrail vasıtasıyla vahiy geldiğinde ben de hissederdim. Bir günü bu durumu Hz. Resul-i Ekrem’e sorduğumda bana (Hz. Ali) şunları söyledi:

> Sen benim duyduğumu duyuyorsun. Gördüğümü görüyorsun. Fakat sen peygamber değilsin. Sen vezirsin. Sen iyisin.[4]

1- Keşfu’l-Ğumme, *Erbilî*, İmam Ali, c. 1, İmam Ali Faslı. el-Gadir, *Abdulhuseyn Emini*, c. 6, Baskı: 3, 1967- Lübnan

2- el-İmam Caferu’s-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 18. Şerhu Nehci'l-Belağe, *İbn Ebi’l-Hadid*, c. 1, s. 15

3- el-İmam Caferu’s-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 18. Şerhu Nehci'l-Belağe, *İbn Ebi’l-Hadid*, c. 1, s. 15

4- Nehcü’l-Belağa, Şerh-i Dr. Subhi Salih

Müslümanlığın ilk aşamasında, putperestler Hz. Muhammed'in Medine'ye hicret edeceğini anlamışlardı. Onu elden kaçırmadan öldürmek için bir plân hazırlamışlardı. Buna mukabil Hz. Muhammed onların plânına karşı bir plân hazırladı. Plân şu idi:

Sabahın ilk saatinde, şafak vakti, Hz. Peygamber yola çıkarken; yatağına Hz. Ali'yi yatırmıştı. Arkasından hemen Hz. Peygamber, Medine'ye doğru yola çıktı. Bu durumdan habersiz putperestler erken saatte Hz. Muhammed'in evini sardılar ve yattığı odaya girip yatağa yaklaştıklarında, şahlanan Hz. Ali'yi gördüler. Başlarını öne eğerek çekilip gitmişlerdi. Özellikle bunu şunun için kayda aldık: Hz. Ali ilk Müslüman olduğu gibi ilk İslâm fedaisi olmuştur.[1]

Hz. Ali'nin Yaşam Tarzı

Hz. Ali gerek halife olmadan önce, gerekse halifelik zamanında çok sade ve mütevazi bir hayat sürmüştür. Çok mütevazi bir evde yaşamıştır. Eşi Hz. Fatıma'nın el değirmeninde öğüttüğü arpa unundan yaptıkları ekmeği yemişlerdir. Yine sade bir giyim tarzı vardı. Her zaman kalın yün kumaştan yapılmış giysileri kullanırdı. Bu giyim tarzını bütün mutasavvıflar örnek almışlar ve onlar da aynı şekilde giyinmişlerdir.

Harun b. Antar'ın ifadesine göre:

> Hz. Ali'nin yanına girdiğimde; onu üzerinde kalın bir yün gömlekle gördüm ve dedim ki: "Ey Emire'l-Müminin, elinin altında bu kadar mal olmasına rağmen neden böyle giyiniyorsun." İmam Ali bana dedi ki:
>
> "Bu gömleği Medine'den getirmiştim. Böyle bir giysi beni asla küçük düşürmez."[2]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 20

2- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 28

İşte Hz. Ali'nin yaşam tarzı böyle iken, bütün Müslümanların malına sahipti. Beytülmal dediğimiz devletin malı; geliri-gideri her şeyi doğrudan Hz. Ali'ye bağlıydı.

Bir gün Hz. Ali'nin tanıdıklarından birisi, kendisine müracaat ederek beytülmalden -ihtiyaç gereği- mal istemiş. Hz. Ali'nin cevabı şudur:

> Bu malların hepsi ne senindir, ne benimdir, Bunlar tüm Müslümanlarındır.[1]

Hz. Ali'nin Girdiği Savaşlar

Hz. Ali, Hz. Muhammed'le birlikte "Bedir, Uhud, Ahzab, Hayber ve Huneyn" savaşlarına katılmıştır. Bu savaşta gösterdiği kahramanlıklar ve fedakârlık nedeniyle kendisine "**Allah'ın Zaferli Aslanı**" unvanı verilmiştir.

Hz. Ali'nin halife olmasına karşı olanlar vardı. Nitekim Hz. Ali, halife olduktan sonra, ona karşı geldiler. Halifeliğini kabul etmediler ve savaş açtılar. Tarihte ilk kez Müslüman tarafından Müslüman kanı döktüler. "Basra" savaşı, Talha ve Zübeyr tarafından Hz. Ali'ye karşı başlatıldı. Savaşın sonunda Hz. Ali ve ordusu zafere ulaştı.[2]

Şam valisi Muaviye, Hz. Ali'nin halifeliğini çok kıskanıyor ve kendisinin halife olmasını istiyordu. Bu ortamı kendi lehine kullanmak için halkı kışkırtmaya başladı. El altından halk arasına ajanlar sokarak, Hz. Ali'ye karşı hareket başlattı. Hz. Ali yeni bir savaşın çıkmasını ve Müslüman kanının dökülmesini istemedi. Meseleyi barış yoluyla çözmek istedi. Ve bir heyeti Muaviye'ye gönderdi. Fakat Muaviye karakteri ve yapısı itibariyle, dürüst olmayan tavrıyla ortalığı bulandırdı. Onun gayesi Müslümanlar arasında ikiliğin çıkması ve

---

1- Ehlu'l-Beyt, el-İmam Emirü'l-Müminin Ali, Müessesetü'l-Belağ, c. 3, s. 60

2- el-Fusulu'l-Muhimme fi Marifeti'l-Eimme, *İbn Sebbağ Malikî*, s. 63

Müslüman kanının dökülmesi hiç mühim değildi. Yeter ki o gayesine ulaşsın. Neticede "Sıffin Savaşı" başladı. Hz. Ali zafere ulaşacağı esnada, Muaviye-Emevî- ordusu, mızrakların ucuna Kur'ân-ı Kerim'in yapraklarını takarak, Hz. Ali'nin ordusunu durdurmayı başardılar ve şunu söylediler:

> Neden Müslüman kanı dökülsün. Aramızda Allah'ın kelamı Kur'ân-ı Kerim hakem olsun.

Hz. Ali, bu teklifi kabul etmedi ve şöyle söyledi:

> Bu bir tuzaktır. Bir aldatmacadır. Sözler haktır ama amaç batıldır. Bu bir hile-i şer'iyedir. Kötü niyettir. Gayesine ulaşmak için, Muaviye her yola başvurabilir.

Hz. Ali, Muaviye'ye bir elçi vasıtasıyla bir mektup gönderdi. Bir öneride bulundu. Öneri şuydu:

> Ey Muaviye, Müslüman halk niye öldürülsün? Müslüman kanı niye dökülsün? Çık meydana. Kılıç ikimiz arasında hakem olsun. Baş başa savaşalım.[1]

Nehrevan Savaşı

Kur'ân-ı Kerim'in hakem gösterildiği olaydan sonra Nehrevan kentinde bu olay meydana geldi. Önce savaş Hz. Ali'nin lehinde devam etti. Muaviye ve adamları her zaman ki gibi yalana ve sahtekârlığa başvurdu. Hz. Ali'nin ordusundan yaklaşıp 4000 askeri isyana teşvik ettiler. Bunlar aldatılmış kişilerdi. Onlara birçok maddî menfaat taahhüdünde bulunmuşlardı. Bir kısmı bu aldatmacanın farkına vardılar ve Hz. Ali ordusuna iltihak ettiler. Hz. Ali isyancıların üzerine bir hamle yaparak bunları bertaraf etti.[2]

Hz. Ali'nin savaşları konusunda İbn Ebi'l-Hadid *Şerhu Nehci'l-Belâğa*'sında şunları söylüyor:

1- el-Fusulu'l-Muhimme fi Marifeti'l-Eimme, *İbn Sebbağ Malikî*, s. 70, 71, 78, 94

2- age.

> Geçmişteki tüm savaş kahramanları, İmam Ali'den itibaren unutuldular. İmam Ali'den sonraki savaş ve ordu komutanları da, Ali'nin savaş taktiklerini tam anlayamadılar. Dolayısıyla uygulayamadılar. İmam Ali için "kahramanların kahramanı" unvanı daima payidar olacaktır.[1]

Hz. Ali, savaşta karşılaştığını tek kılıç vuruşuyla yenmiştir. Asla yenilmedi. Kendisine, neden tek vuruş vurduğu sorulduğu zaman, cevabı şu olmuştur:

> Çünkü ilk vuruştan sonra, isabet almış olan bir yaralıdır. İkinci vuruşu yaparsan haksızlık yapmış olursun. Ben savunma gücü olmayan yaralı birine ikinci darbeyi nasıl vururum.

Hz. Ali'nin savaş kurallarında; yaralıya vurmamak, kaçanı kovalamamak, sakat olanlara dokunmamak ve kadınlara eziyet etmemek ilkeleri vardır.[2]

Sıffin Savaşı'nda, Emevîler, Hz. Ali'nin ordusunun su ihtiyaçlarını karşılayan su kaynaklarını ele geçirmişlerdi. İmam Ali'nin ordusu susuzluktan perişan haldeyken Hz. Ali bir bölük askeriyle birlikte su kaynaklarının bulunduğu bölgeyi bir hamlede tekrar ele geçirdi. Bununla kalmadı. Yine büyüklüğünü gösterdi. Düşmana ve düşman askerlerine karşı, onlar gibi davranmadı. Onların su almalarına izin verdi.[3]

Hz. Ali halifeliği zamanında, halkın haklarını hep göz önünde tuttu. Herkesi sosyal adalete uymaya çağırdı. Hep hakkın ve halkın yanında oldu. Devlet hizmetini halka götüren devlet memurlarına her zaman şu nasihatte bulundu:

> Kuşların, anneleri nasıl yavrularına kanat açarlar. Siz de onlar gibi olun. Halka yardım edin ve onların hizmetin-

---

1- Şerhu Nehci'l-Belağa, İbn Ebi'l-Hadid, Tahkik: Muhammed Ebu Fazıl

2- Nechü'l-Belağa, Şerh-i Dr. Subhi Salih

3- Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, *Haşim Maruf Hasenî*, s. 132

> de olun. Mal Allah'ın malıdır. Bu malı aranızda eşit şekilde bölüşün.[1]

Hz. Ali hep şunu söylerdi:

> Ey sarılar, ey beyazlar benden hep uzak durun. Diğerleri gibi beni aldatamazsınız.[2]

Burada sarılar ve beyazlardan maksat altın ve gümüşlerdir.

Hz. Ali halife iken, Mısır valisi Malik-i Eşter-i Nehaî'ye "yöneticilik, halka adil davranma ve halka dürüst hizmet etme" konularını içeren uzun bir emirname gönderdi. Bu idarî emir "uluslar arası yönetim" talimatlarında hep yer aldı.

Bu idari emrin bir bölümünü aktaralım. Ezcümle:

> Yüreğin, emrin altındakilere karşı sevgi, saygı ve hoşgörüyle dolu olsun. Halka aç kurt gibi saldırmayacaksın. Onları yemek için fırsat kollamayacaksın. Onlar da senin gibi insan ve din kardeşlerindir.[3]

Hz. Ali'nin tasavvufta da büyük rolü vardı. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Salman-i Farisî, Ebuzer Gıfarî ve Üveys-i Karenî İslâm tasavvufunun kurucularıdır. Kitabımızın ilerleyen bölümlerinde bu konuya döneceğiz.

İmam Ali hakkında, İslâm bilim adamları şu notu düşmüşlerdir:

> Kur'ân-ı Kerim, yedi (7) harf üzerine indirilmiştir. Bu harflerin zahiri ve batını vardır. Ebu Talip oğlu Ali'de bunların zahiri ve batini ilmi vardır.[4]

Bugünkü okuma-yazma Arap dilini, Hz. Ali'ye borçluyuz. Zira Kur'ân-ı Kerim'deki dilin gramer ve edebiyat tarzını ortaya koyan Hz. Ali'dir.

1- Ravaiu Nehci'l-Belağa, Corc Cordak, s. 163

2- Ehlu'l-Beyt Ali İbn Ebu Talib, Müessesetü'l-Belağ, c. 20, s. 90

3- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 28

4- Kenzü'l-Ummal, *Muttaki el-Hindi*, c. 19, s. 114-115. Tarih-i Dimeşk, *İbn Asakir*, c. 45, s. 385.

Hz. Ali'den İki Veciz Cümle:

Diğerlerine kölelik yapma. Allah; seni hür yaratmıştır.

İstediğimde suyunuzu ateşe çevirebilirim.[1]

Hz. Ali'nin bu ikinci sözünden kimse bir şey anlayamadı. Fakat Hz. Ali gerçek olmayan bir şeyi de asla söylemezdi. Su olan yerde ateşin, ateş olan yerde suyun olmayacağı aşikârdır. Nasıl olur da, bu durumda suyu ateşe çevirebilirdi.

Diğer taraftan günümüzde batılı bilim adamları bu söyleme açıklık getirdiler. Hz. Ali'nin sözünün doğru olduğunu doğruladılar. Zira bilindiği gibi atom enerjisi uranyumun çekirdeğinin parçalanmasıyla elde ediliyor. Bu da, uranyum çekirdeğinin "katı su" ile infilak edilmesi neticesi büyük bir ısı enerjisi oluşmaktadır. Bahsettiğimiz katı su, kimyasal yolla normal sudan elde edilmektedir. Hz. Ali Nehcü'l-Belağa'da şöyle buyuruyor:

Ey İnsanoğlu!
İlacın kendindedir, hissetmiyorsun,
Derdin kendindedir, görmüyorsun,
Kendini gökte uydu sanıyorsun,
En büyük evren senin içindedir.

Son mısrada ki *"En büyük evren senin içindedir."* deyiminin manasını asırlar boyu kimse anlayamadı. Ancak batılı bilim adamları yaşadığımız asırda çözdüler.

Teknoloji ilerlemesiyle, mikroskoplar vasıtasıyla insan doku ve hücrelerinin çekirdekleri, yüzlerce defa büyütülerek incelendi. Görüldü ki insan vücudundaki hücre çekirdekleri, evrende güneşin, dünyanın ve ayın sistematik bir şekilde hareket ettiği gibi hareket ediyor ve çalışıyor.

Güneş kendi yerinde ve kendi etrafında dönüyor. Dünya hem kendi etrafında, hem güneşin etrafında dönüyor. Böy-

---

1- Şerhu Nehci'l-Belağâ, *İbn Ebi'l-Hadid*.

lece mevsimler oluşuyor. Ay dünya etrafında dönüyor. Yine böylece gece gündüz oluşuyor. İşte vücudumuzdaki hücrelerin çekirdekleri aynı sistematik bir oluşum içindedir.

Hz. Ali'nin Nehcü'l-Belâğa kitabında zikrettiği, fakat açıklanamayan ve çözülemeyen daha birçok konular vardır. Hz. Ali diyor ki:

> Ey ahali! Beni kaybetmeden önce; evvelkilerden, şimdikilerden benden sorun. Vallahi ben makamda oturduğumda, Tevratlıların Tevrat'ına göre; İncillilerin İncil'ine göre; Zeburluların Zebur'larına göre; Furkanlıların Furkan'ına göre tüm bu kitaplara göre hüküm veririm. Vallahi Kur'ân-ı Kerim'in her şeyinden haberdarım. Bilgim vardır. Her ayetin indiği vakti bilirim. Gece mi indi, gündüz mü indi; dağda mı indi, yoksa düzlükte mi indi bilirim.[1]

Hz. Ali'nin Eserleri

1- Kur'ân-ı Kerim

Hz. Ali, Hz. Muhammed'in ölümünden hemen sonra Hz. Muhammed'e indirilen Kur'ân-ı Kerim'i yazmaya başlamış, ara vermeden yazmayı tamamlamıştır. Bu arada ayetlerin vahiy sırasına özen göstermiş ve açıklamalar ile birlikte yazmıştır. Ayet ve sureleri yine vahiy sırasına göre tertiplemiştir.

2- Fatıma'nın Kitabı

Bu kitap Hz. Fatıma için Hz. Ali tarafından yazılmıştır. Kitap irşad, hikmet ve olaylar konularını kapsamaktadır.

3- Diyat

Diyat kitabı, İslâm hukukunu ve ceza kurallarının mahiyetini açıklamaktadır. Suç unsuru içermeyen olayları detay-

---

1- Sahih-i Müslim, c. 6. Ehlu'l-Beyt, el-İmam Emirü'l-Müminin Ali, Müessesetü'l-Belağ, c. 3, s. 104.

larıyla açıklamaktadır. Bu kitap hakkında geniş bilgilere Ahmed b. Hanbel "*Müsned*" adlı kitabında geniş yer verilmiştir.

4- Ali Kitabı

Bu kitaba *"Sahife Kitabı"* ve *"Camia Kitabı"* isimleri de verilmiştir. Kitapta Hz. Muhammed'in konuşmaları bizzat Hz Ali tarafından kaleme alınmıştır. Konusu kıyamet gününe kadar insana lazım olanlar, haram ve helaller izah edilmektedir. "Ali Kitabı"ından İmam Cafer-i Sadık ve babası İmam Muhammed Bâkır da bahsetmektedir.[1]

5- Nehcü'l-Belâğa

Bu kitap, tamamen Hz. Ali'nin sözlerini, deyimlerini ve konuşmalarını içermektedir. Bütün bunları, Hz. Ali'nin torunlarından Seyyid Razi adıyla meşhur olan ve büyük âlimlerden biri sayılan Muhammed b. Hasan Musavi toplamıştır.[2]

Hz. Ali Hakkında Söylenen Hadis-i Şerifler

Hz. Muhammed (s.a.a):

1. Sen benim kardeşimsin ve musahibimsin.[3]

2. Ben; ilim, irfan şehriyim. Ali de onun kapısıdır. İlim, irfan isteyen o kapıdan gelsin.[4]

3. Yarın savaş sancağını birisine vereceğim ki o savaştan kaçmaz. Onu Allah ve Resulü sever, onun eli ile fetihler biter.[5]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 199-200. Ehlu'l-Beyt, el-İmam Emirü'l-Müminin Ali, Müessesetü'l-Belağ, c. 3, s. 123

2- el-Şerif Muhammed b. Hasan er-Rıza el-Musavi (Bağdat'ta Alevi Derneği Başkanı) Hicrî 406 (Miladî 1015).

3- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 15

4- Sahih-i Tirmizî. Keşfu'l-Ğumme, *Erbilî*.

5- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 7

4. Ali hak iledir. Hak da Ali iledir. Birbirinden ayrılmazlar. Ta kıyamet gününe kadar.[1]

5. Allah, her peygamber için vasi seçti. Ali de benim vasimdir.[2]

6. Benden sonra sizin için kıymetli ve ağır iki şey bırakıyorum. Birisi Allah'ın kitabı, ikincisi de Ehlibeyt'imdir. Bunlara sadık kalırsanız hiçbir zaman şaşırmazsınız. Bunların ikisi bir bütündür, birbirlerinden ayrılmazlar.[3]

7. Gadir-i Hum hadisi:

Ben kimin efendisiyim Ali de onun efendisidir. Allah'ım onu destekleyenleri destekle, ona düşmanlık yapanlara düşman ol.[4]

Hz. Ali'nin Şahadeti

Hz. Ali şehit olmadan önce; ordusunda yeni düzenlemeler yapmaya başladı. Yeni plân, proje ve taktiklerle orduyu daha da güçlendirmeyi amaçlıyordu. Orduyu üç ana bölüme ayırdı. Bu bölümlerden birisini "İmam Hüseyin" komutasına, birisini "Eyyüp el-Ensarî" komutasına, diğerini de "Kays b. Saide" komutasına verdi.

Bu sırada, Muaviye ve taraftarları Hz. Ali'yi hem kıskanıyorlar, hem de onu alt etmeye çalışıyorlardı. Fakat onu yenmenin ve diskalifiye etmenin asla mümkün olamayacağını iyiden iyiye anladılar. Zira o Allah'ın "Zaferli Aslanı" lakabını almıştı. Onun karşısına geçip, hamle yapıp onu mağlup etmenin imkânsız olacağını iyi biliyorlardı.

1- Tarih-i Bağdat, *Hatip Bağdadî*, c. 4, s. 331

2- Müsned-i Ahmed İbn Hanbel, Vasiyet bölümü

3- Sahih-i Müslim. Müsned-i Ahmed İbn Hanbel. Ehlu'l-Beyt, el-İmam Emirü'l-Müminin Ali, Müessesetü'l-Belağ.

4- Müsned-i Ahmed İbn Hanbel, c. 4, s. 281. el-Gadir, *Abdulhüseyin Eminî*, c. 1

Hz. Alinin düşmanları Hz. Aliyi öldürmek için plânlar hazırladılar . Bu da ancak namaz kılarken mümkün olabilirdi. Çünkü ibadet sırasında, Hz. Ali Allah'ın huzurunda bulunduğu için kendisinden geçmiş bir halde olurdu. Canilerin değerlendirmelerine göre sadece bu sırada kötü emellerine kavuşma imkânı vardır. Bu iş için "Mülcem oğlu Abdulrahman'ı seçtiler. Tekliflerini ona söylediler. Mülcem oğlu Abdurrahman menfaat karşılığı bu teklifi kabul etti.

Nihayet, hicretin 40. (miladî 660) yılı ramazan ayının 19. günü sabah namazında rüku anında "Kufe" camiinde arkadan Hz. Ali'nin başına zehirli kılıçla vurarak ağır yaraladı. Böylece, İslâm tarihinin en çirkin ve hayasız cinayetlerinden birisi işlenmiş oldu.

Üç gün sonra, Hz. Ali şehit oldu. Mülcem oğlu Abdurrahman cinayetten hemen sonra oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin tarafından yakalandı. Hz. Hasan kılıcını çekip katilin boynunu vuracağı anda Hz. Ali şöyle seslendi.

> Dur, onu esir sayın, ona yiyecek ve içecek verin. Yaşadığım takdirde o benimdir. Onun darbesi sonu ölürsem siz de ona aynı şeyi yapın. İşkence yapmayın.[1]

Hz. Ali'nin konusuna son vermeden önce, Türk şairlerimizin asırlar boyunca Hz. Ali'ye olan duygularından ve sevgilerinden söz eden birkaç örnek vermek istiyoruz.

<u>Derviş Tevfik:</u>

Benim şahım benim canım Ali'dir,
Gözümün siyahı İmam Ali'dir,
Bana gösterdi ruh-i müstekimi,
İki âlemde sultanım Ali'dir.
Muhammed şehri ilmim dedi elhak,

1- Nehcü'l-Belağâ, Dr. Suphi Salih tahkikli, s. 421

Ulum-i şehre derbanım Ali'dir.
İkrar eyledim ben inkâra gelmedim,
Ağlayıp ağlayıp gözyaşımı silmedim,
Divane mi oldum kendim bilmedim,
Gülüm gülistanım seyranım Ali'dir

Ey canım canı, güzel canım,
Kapına gelmeye yoktur dermanım.
Başım üstüne tacım dinim imanım
Derviş Tevfik kendin isyan eyleme
Yıkıp, mahzun gönlün viran eyleme
Gülüm gülistanım seyranım Ali.[1]

* * *

Pir Sultan Abdal:

Çeke çeke ben bu dertten ölürüm,
Seversen Ali'yi değme yarama,
Ali'nin yolunda serimi veririm,[2]
Seversen Ali'yi değme yarama,

Ali'nin yarası, yar yarasıdır,
Buna merhem olmaz dil yarasıdır,
Ali'yi sevmeyen Hak'kın nesidir?
Seversin Ali'yi değme yaşama.[3]

1- Bektaşi Nefesleri, *Derviş Tevfik*, xıx Asır Ay Yıldız yayınları

2- Ser, baş demektir. Burada "ser mi veririm" başımı veririm anlamındadır.

3- Pir Sultan Abdal, *Cahit Öztelli*, Özgür yayınları

2- EHL-İ BEYT HAKKINDA NAZİL OLAN AYETLER

1- Ahzab Suresi, Ayet: 32

> **Ey ehlibeyt, Allah sizden her türlü pisliği suçu, şüpheyi gidermek ve sizi tam bir temizlikle temizlemek, tertemiz hâle getirmek diler.**[1]

Burada söylenmek istenen şudur:

Ehlibeyt efratları şüphelerden uzak, tertemiz, günahsız ve suçsuz kimselerdir.[2]

2- Şûra Suresi, Ayet: 22

> **De ki: "Sizden ecir (dünyalık bir şey) istemiyorum. İstediğim, ancak yakınlarıma (Ehlibeyt'ime) sevgidir."**

3- Mâide Suresi, Ayet: 54-55

> **Sizin veliniz ancak Allah'tır, Resulü'dür ve iman edenlerdir ki, onlar namaz kılanlar ve rükuu halindeyken zekât verenlerdir.**

Burada söz konusu edilen zat Hz. Ali'dir. Şöyle bir olay olmuştur. Hz. Ali, Hz Peygamber ile birlikte namaz kılarken

---

1- Özkaynaklara Göre Alevilik, *Rıza Zelyut.* Tefsir-i Beyzavî, c. 4. et-Tefsiru'l-Kebir, *Fahr-i Razi*. Tefsir-i Keşşaf, *Zemahşerî*. Zehairu'l-Ukba, *Muhibbuddin Taberî*. el-Camiu li Ahkami'l-Kur'ân, *Kurtubî*, c. 6. Tefsir-i İbn Kesir. ed-Dürrü'l-Mensûr, *Suyutî*.

2- age.

bir dilenci gelir ve sadaka ister. Kimse bir şey vermez. Bu sırada rüku da bulunan Hz. Ali, parmağındaki yüzüğü alması için dilenciye işaret eder. Dilenci yüzüğü alıp gider.[1]

4- Âl-i İmrân Suresi, Ayet: 61

> **Sana bilgi geldikten sonra da yine seninle tartışmaya kalkışana dedi ki, gelin biz oğullarımızı, sizde oğullarınızı; biz kadınlarımızı siz de kadınlarınızı; biz kendimizi siz de kendinizi çağıralım. Bir araya gelelim. Karşılıklı konuşalım. Artık Allah'ın lanetini yalancılara havale edelim.**

Ayetteki "oğullarımız" sözcüğü İmam Hasan ve İmam Hüseyin'i ifade etmektedir. "Kadınlarımız" ile Fatımatü'z-Zehra kastedilmektedir. "Biz" sözü ile de Hz. Muhammed ve Hz. Ali ifade edilmektedir. Hz. Peygamber yakınları olarak, Fatıma, Ali, Hasan ve Hüseyin'i görmektedir.[2]

5- İnsan Suresi, Ayet: 7-8

> **Onlar içleri çektiği halde, yiyeceklerini yoksullara, öksüze ve esire verirler.**

Bu ayette açıkça belirtilen Ehlibeyt'tir.

Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın çocukları Hasan ile Hüseyin hastalanırlar. Hz. Ali ile Hz. Fatıma, çocukları iyileştiği taktirde üç gün oruç tutmaya karar verirler. Nitekim Hasan ile Hüseyin iyileştiğinde üç gün oruç tutmaya başlarlar. İlk günkü iftar yemeğini bir "yoksula" ikinci günkü iftar yemeğini bir "öksüze" üçüncü günkü iftar yemeğini de bir "esir" e verirler. Bu şartlar altında üç günlük oruçlarını tutarlar.[3]

1- age.

2- age.

3- age.

3- EHL-İ BEYT HAKKINDA HADİS-İ ŞERİFLER

1- Öldüğümde size iki şey bırakıyorum. Allah'ın kitabı ve Ehlibeyt'im.[1]

2- Ehlibeyt'im tıpkı Nuh'un gemisi gibidir. Kim ona binerse kendini kurtarır. Kim onu kaçırırsa batar.[2]

3- Ben kimin efendisi isem, Ali de onun efendisidir.[3]

4- Allah, her peygamber için bir vasi seçmiştir. Ali de benim vasimdir.[4]

5- Ali Hak iledir. Hak da Ali iledir.[5]

1- Menakıb-ı Ehlilbeyt, c. 2. Sahih-i Tirmizî. Müsned-i Ahmed İbn Hanbel. Müstedreku's-Sahihayn, *Hakim Haskanî*, c. 3. el-İthaf Bi Hubbi'l-Eşraf, *Şibravî Şafiî* ve diğer kaynaklar.

2- el-İthaf Bi Hubbi'l-Eşraf, *Şibravî Şafiî.* Hilyetü'l-Evliya, *Ebu Nuaym İsfehanî*, c. 4. Sıhah-ı Sitte, c. 2. Müstedreku's-Sahihayn, *Hakim Haskanî.* Tarih-i Bağdat, *Hatip Bağdadî.* Kenzü'l-Ummal, *Muttaki Hindî*. el-Mu'cemu'l-Kebir.

3- Müsned-i Ahmed İbn Hanbel, c. 4. el-Gadir, *Abdulhüseyin Eminî*, c. 1. el-Hesais, *Neseî*. Kenzü'l-Ummal, *Muttaki Hindî*, c. 1. et-Tefsiru'l-Kebir, *Fahr-i Razi.*

4- el-Müsned, Vasiyet bölümü, *Ahmed İbn Hanbel*. Keşfu'l-Beyan, *Sealibî*. el-Menakıb, Muvaffak İbn Ahmed Hanefî, Siyutî ve diğer kaynaklar.

5- Tarih-i Bağdat, c. 4. Mecmau'z-Zevaid, *Heytemî*, c. 7. et-Tefsiru'l-Kebir, *Fahr-i Razi*, c. 1 ve diğer kaynaklar

6- Ben bir ilim şehriyim. Ali de o şehrin kapısıdır. İlim isteyen o kapıdan gelsin.[1]

1- Keşfu'l-Ğumme, *Erbilî.* Sahih-i Tirmizî. Feraidu's-Simtayn, *Hameveynî*. el-Müstedrek, *Hakim*. Bahrü'l-Esanid, *Ebu Muhammed* Semerkentli. Hilyetü'l-Evliya, Ebu Nuaym İsfehanî. Sahih-i Tirmizi ve diğer kaynaklar.

4- İMAM CAFER-İ SADIK'IN DOĞUMU VE ÇOCUKLUĞU

İmam Zeynelabidin'in oğlu İmam Muhammed Bâkır'a Allah Teala feyz-i kereminden bir oğlan çocuğu armağan etmiştir. Bu çocuğun doğumu hicrî 80 (miladî 699) yılın rebiyülevvel ayının 17. günüdür. Bazı rivayetlere göre de hicrî 83 (miladî 702) yılında olduğu söylenmektedir.

Bu çocuğa Cafer adı verilmiştir. Cafer adının verilmesi tesadüfi değildir. İslâmiyetin putperestlere karşı savaşında Ebu Talip ailesinin verdiği ilk şehidin adı Cafer idi. Ona Resul-i Ekrem Hz. Muhammed "Tayyar" lakabını vermiştir. İlk şehidin anısına hürmeten İmam Bâkır'ın, dünyaya gelen oğluna Cafer ismi verilmiştir.[1]

Annesi ise Muhammed b. Kasım'ın kızı Ferve'dir.

İmam Cafer-i Sadık, çocukluğunu; dedesi İmam Zeynelabidin ve babası İmam Muhammed Bâkır'ın himayesinde geçirmiştir. Gerek dedesinin, gerek babasının ilim, irfan, görgü ve terbiyesinde 17 yıl bulunmuştur.

Dedesi Zeynelabidin'in hicrî 94 (miladî 712) yılında vefatı üzerine; İmam Muhammed Bâkır, oğlunun eğitim ve öğrenimine büyük katkıda bulunmuştur. İmam Cafer-i Sadık babasının tüm toplumsal aktivitelerine katılmıştır. Hem babasına eşlik etmiş, hem de halkla diyalogunu arttırarak topluma hizmet alanını devamlı genişletmiştir.

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 147

Özellikle, babasından dinî konularda ders alan cemaat toplantılarını hiç kaçırmazdı. Bilgi ve görüşlerini genişletir ve o toplantılarda devamlı sorular sorardı.

Babası ile defalarca Mekke'ye ve Şam'a gitmiş; Arap dili edebiyatını, gramerini ve nüansları öğrenmiş ve Arap dillerinde uzman olmuştur.

İmam Cafer-i Sadık, babasının ölümü ve babasının vasiyeti üzerine Ehlibeyt meşalesini; sevgiyle, onurla ve gururla taşıyıp daha yukarılara çıkarmıştır. Böylece sıradan bir çocuk, sıradan bir insan olmadığını aklıyla, ilmiyle, irfanıyla göstermiştir. Sevginin, saygının ve hoşgörünün insanlık için; medeniyet için ne kadar elzem olduğunu da göstermiştir. 34 yıl dedesi İmam Zeynelabidin'in, babası İmam Bâkır'ın makamını onlara layık ve daha ileri götürerek ve emaneti yücelterek ifa etmiştir.

İbn Abbas'ın da dediği gibi "o sıradan bir çocuk değildi, o özel bir çocukluk dönemi yaşadı."

"Kur'ân-ı Kerim Cebrail yolu ile onların evine indi ve Resul-i Ekrem Peygamberimizin hadis-i şerifleri onların evinden çıktı."[1]

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi İmam Cafer-i Sadık'ın çocukluğu dedesi İmam Zeynelabidin'in himayesinde geçmiştir. Yukarıda söylediğimiz gibi camilerde Hz. Ali ve ailesine yapılan küfürlerden İmam Zeynelabidin çok üzülmüştür. İşte Cafer-i Sadık bu gördüklerinden ve duyduklarından dolayı çok etkilenmiştir.

1- age. s. 147

5- İMAM CAFER-İ SADIK'IN KİŞİLİĞİ

Yaradan Allah Teala; Cafer'e nurlu bir yüz vermişti. Kişiliği, naturası, merhameti, insanlara sevgisi ve sabrı bu güzel cemalin devamı idi. Hayatı boyunca karşılaştığı mihnetleri, eziyetleri sabırla karşılamış ve güzel ahlâkı ve zekası ile onları yenmiştir. Böylece insanlık âlemine; nelerin yapılması gerektiğini göstermiştir.

İnancından ve prensiplerinden asla taviz vermemiştir. Dolayısı ile onun kutsal bir mevkii vardır. Ömer b. el-Mikdad Cafer-i Sadık için şöyle demiştir:

> Onun yüzüne baktığınızda, onun Peygamber sülalesinden geldiğini hemen anlarsınız.[1]

İmam Cafer-i Sadık; gerek zahir ilminde, gerek batın ilminde ariflerin âlimi idi. Ona "Sadık" soyadının verilmesinin nedeni; hadislerinde, sözlerinde ve yaptığı amellerinde sadık idi. Yalanı bilmezdi. Doğruluktan ayrılmazdı. Bu sayede bütün toplumlarda dürüstlüğünden ötürü sevgi ve şöhret kazanmıştı. Bundan dolayı da haklı olarak herkesin "Sadık"ı olmuş ve herkes tarafından "Sadık" diye isimlendirilmişti.[2]

İmam Cafer-i Sadık son derece mütevazı idi. Ziyaretine gelenlere; oturduğu minderini ikram eder, onlara yer gösterirdi. Onlara yiyecek ve içecekleri kendi eliyle ikram ederdi. Her tavır ve harekatıyla, herkesi sevgi ve saygıyla karşıladığı belli olurdu.

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 285

2- Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, *Haşim Maruf Hasenî*, c. 2, s. 198

İmam Cafer-i Sadık, bir gün Medine'de beraber olduğu bir toplulukla beraber yürürken, ayakkabısının bağı kopuyor. Bu halde yürüyemeyecek duruma geliyor. Hemen ayakkabısını eline alıp; yalınayak yürümeye başlıyor. Bunu gören Ebu Ye'fur hemen ayakkabısını çıkartıp İmam Cafer-i Sadık'a vermek istiyor. Fakat İmam Sadık kabul etmiyor ve şöyle söylüyor:

Zarara uğrayan, zararı önce kendisi çekmelidir.[1]

İmam Cafer-i Sadık, yoksullara, fakirlere, muhtaç ve darda olanlara, kendi malından bol bol ihsan ederdi. O kadar ki, bazen ailesine harcayacak ve ihtiyaçlarını giderecek bir şeyi kalmazdı. İyiliği ve yardımı gizli yapardı. Tıpkı dedesi ve babası gibi… Para, giyecek ve yiyecek yardımlarını gecenin karanlığında yapardı. Yardım alan kişi ve aileler yardım yapanın İmam Cafer-i Sadık olduğunu asla bilmezdi. Ölünceye dek bu böyle devam etti.[2]

İmam Cafer-i Sadık'ın cömertliği hakkında örnek olarak şunu söyleyebiliriz:

Medine yakınlarında kendisine ait bir hurmalığı vardı. Hurmalar yetiştiğinde hurmalığın kapıları açılır ve ihtiyacı olanlar, ihtiyaçları kadar hurmaları alırlardı.[3]

İmam Cafer-i Sadık şöyle der:

> İyilik ancak şu üç şekilde yapılır:
>
> 1- İyilik yapmakta acele ediniz.
>
> 2- İyiliği gözde büyütmeyiniz.
>
> 3- İyiliği gizli yapınız.

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer*, s. 222

2- A'lamu'l-Hidaye, *el-Mecmau'l-Âlemi li-Ehlilbeyt* (İnternet www. 14Masoim/ 08book 2 /001)

3- A'lamu'l-Hidaye, *el-Mecmau'l-Âlemi li-Ehlilbeyt* (İnternet www. 14masoim/ 08book 2/001)

İmam Cafer-i Sadık tok gözlüydü. Allah'ın verdiği nimetlere şükreden ve fazlasını istemeyen bir kişiliğe sahipti. Çok sabırlıydı. Bir zorluk, sıkıntı, acı ve felaket karşısında soğukkanlılığını korurdu. Sabırla sonu beklerdi. Nefsine ve iradesine daima hakimdi. Hiçbir zaman celallenmez ve olayları, zorlukları, sıkıntıları, duygusallıktan uzak mantıkla çözmesini bilirdi.

Bir hac esnasında, bir hacı adayı kalabalık içindeyken kemerini ve kemerinin içindeki parayı kaybettiğini anladığı anda başını kaldırıp etrafına bakınıyor. O esnada yanında bulunan İmam Cafer-i Sadık'ı görüyor ve hemen ona: "Kemerimi ve içindeki parayı sen aldın." deyince İmam Cafer-i Sadık soruyor: *"Kemerinde kaç dinar vardı."* diyor. Parası kaybolan hacı adayı: "Bin dinar vardı." diyor.

Bunun üzerine İmam Cafer-i Sadık ona bin dinarı orada ödüyor. Aradan geçen kısa bir zaman sonra, başka bir hacı adayı kemeri buluyor ve kemeri parayla beraber sahibine teslim ediyor. Kemer sahibi kaybolan kemeri ve parayı alıyor ve doğru İmam Cafer-i Sadık'a gidiyor. Hem özür diliyor, hem de bin dinarı iade etmek istiyor. Fakat İmam Cafer-i Sadık almıyor ve şöyle diyor: *"Bizden çıkan mal olsun, para olsun asla geri dönmez."*[1]

İmam Cafer-i Sadık cesur idi. Haklı olduğu yerde iddialıydı. Atılgan idi. Doğruluktan asla taviz vermezdi. Korkmadan, çekinmeden her zaman her yerde hakkı ve haklıyı korurdu. Asla korkak değildi. Nitekim İmam Cafer-i Sadık'ın düşmanı olan, onun için her zaman kötülük düşünen Abbasî Halifesi Bağdad'a davet ettiğinde bile Abbasî Halifesi'nin yanına gitmiştir. Halife'yle korkmadan, çekinmeden, azimkar tutumundan taviz vermeden tartışmış, düşüncelerini açık ve

---

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Ahmed Muğniye*, s. 48

net bir şekilde dile getirmiş ve prensiplerinden zerre kadar taviz vermemiştir.[1]

Bir gün İmam Cafer'in öğrencilerinden Sevrî İmam'ı ziyaret eder. Huzura çıktığında İmam'ı yeni ve güzel bir cübbe içinde görür. Biraz şaşkınlık ve heyecan içinde şöyle seslenir: "Bu ne hal, bu kıyafet asla sana yakışmaz. Ataların böyle şeyler giymediler." der.

İmam Cafer-i Sadık, sakin ve güler yüzle Sevrî'ye bakar ve önce, yeni cübbesini açar ve altında bulunan kalın yün giysiyi gösterir ve şunları söyler: *"Üsttekini sizler için, alttakini ise Allah için giydim."*[2]

İmam Cafer-i Sadık'ın hal tercümesini yazanlar, onun fizikî görünümünü şöyle anlatırlar:

İmam Cafer-i Sadık, orta boylu, iri gövdeli, beyaz tenlidir. Yüzünde nur parıltıları vardır. Yüzü güzel, saçı siyah, burnu narin ve büyüktür. Alnı açık ve yüzünde siyah bir ben vardı. Ona halifeler bile bu görünümüyle hayran kalmışlar ve gıpta etmişlerdir.[3]

İmam Cafer-i Sadık başka soyadlarıyla da tanınmıştır. Örneğin Haşimî, Fatımî, Alevî gibi soyadları da verilmiştir.[4]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer*, s. 122–124

2- el-İmam Caferu's-Sadık Hayatuhu, Asruhu, Afkaruhu ve Fıkhuh (İmam Cafer-i Sadık Hayatı, Asrı, Düşünceleri ve Fıkhı), *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, s. 62, Kahire, Mısır

3- İslâm'da Fıkhî Mezhepler Tarihi, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, s. 220, Türkçe mütercim: Dr. Abdulkadir Şeker

4- İslâm'da Fıkhî Mezhepler Tarihi, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, s. 6, Kahire, Mısır

6- İMAM CAFER-İ SADIK'IN İLMÎ HAYATI

(İnanış Felsefesi)

Cafer-i Sadık imamlık görevini teslim aldığında Emevî devleti çökmüş ve son günlerini yaşıyordu. Adaletsiz bir yönetim ve siyasi himayecilik halkı canından bezdirmişti. Haksız ve acımasız vergiler, mezalimler, suiistimal ve istismar halkın nefretini kazanmıştı. Halk bir kurtuluş yolu arayışı içinde idi. Muaviye'den başlayan ve bütün Emevî halifeleri zamanına devam eden, bir kin ve düşmanlık vardı. O da Ehlibeyt yanlısı ve Hz. Ali'nin taraftarına karşı yapılan haksızlık, riyakârlık idi. Cafer-i Sadık'ın İmamlığa gelmesi üzerine halk, Cafer-i Sadık'a sarıldı. Ondan bekledikleri tek şey Emevîlerden kurtulmaktı. Dolayısıyla İmam Cafer-i Sadık'ı halk bir kurtarıcı olarak gördü.

Ancak; İmam Cafer-i Sadık, geçirdiği tecrübelere, edindiği bilgilere ve birikimlerine göre; silahlı bir darbeyle yönetimi ele geçirmek, halkın istediği ıslahat harekatını ve adaleti getirmeye yeterli değildi. Ona göre çözüm yolu tabandan başlayan, bütün toplumu içine alan taban ve toplum harekatı olmalıydı.

Ona göre insanı insan yapan, yüreğindeki Allah korkusu, insan sevgisi, iman saygısı ve hoşgörüsüdür. İnsan kendisine yapılmasını istemediği bir hareketi başkasına yapmamalıdır. Paylaşımda eşitlik ve adalet esastır. Bunların olmadığı yerde haksızlık başlar. Bu da kini ve düşmanlığı doğurur. Haksızlık, bölücülük, acımasızlık ve zulüm yara-

tır; bu da ancak ilimle, irfanla, eğitimle, insan sevgisiyle ve Allah korkusuyla giderilebilir.

Bu düşünce, bu inanış ve bu prensipler sayesinde insan insan olur ve halka yararlı hizmetlerde bulunabilir.

Yaşayış felsefesini ve ilkesini topluma kazandırabilmek ve hayata geçirebilmek için; eğitimli, bilgili, hak ve adalete inanan öğrenciler ve hocaların yetiştirilmesi gerektiğini topluma kabul ettirdi. Zamanının; dünya çapında büyük ve çağdaş "**İmam Cafer-i Sadık Medresesi"**ni kurdu.

Kısa zamanda bu kuruluşu sevdirdi. Kendisi bütün zamanını ve emeğini burada harcadı. Karşılığında da birçok ilim, irfan sahibi, hak ve adaleti gerçekleştiren hocalar yetiştirdi.[1]

İmam Cafer-i Sadık; inanışından, felsefesinden ve prensiplerinden hiçbir zaman asla taviz vermedi. Mücadelesi hep akıl yoluyla, mantıkla, ikna ile olmuştur. Nitekim, Emevî döneminde amcası Zeyd İmam Caferi Sadık'ı; Emevî saltanatına karşı silahlı mücadele yapmaya çağırdı. Fakat Cafer-i Sadık bu ayaklanmaya katılmadı. Çünkü bu harekatın bir sonuç vermeyeceğini biliyordu. Nitekim sonuç da öyle oldu. Ayaklanma başarısız olunca, Emevîler bunu fırsat bilip halka daha çok işkence yaptılar. Birçok kişiyi astılar. Zulme devam ettiler.

Özetleyecek olursak: İmam Cafer-i Sadık, zulme karşı, kadıların verdiği yanlı ve haksız kararlara karşı, yöneticilerin zalimane ve çıkarcı davranışlarına karşı hep akıl ve ikna yolunu seçmiştir. Bütün uğraşısı ve amacı, Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de bulunan emirlerini uygulamak olmuştur.

Zulüm edenlerle iş yapmayın. Onları boykot edin.
Aksi takdirde siz de cehennem ateşinde yanarsınız.[2]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 281

2- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 19-319. Hud Suresi, ayet: 113

7- İMAM CAFER-İ SADIK MEDRESESİ

İmam Cafer-i Sadık Medresesi'nin amacı, insanoğlunu kötülüklerden uzaklaştırmak, iyiliklere yöneltmek, karşılıklı sevgi ve saygıyı yaşatmak, mantıkla ve ilimle doğruyu ve güzeli bulmaktır. Kardeşlik ve musahiplik felsefesini hayata geçirmektir. Doğuştan insanların eşit olduğu ve Allah'ın insanoğluna armağan ettiği yetenekleri yine insanoğlunun menfaatine, iyiliğine ve hizmetine sunmaktır.

Genel kurallara ve prensiplere ters düşmemek şartıyla, düşünce ve fikirlerini söylemek herkesin doğal hakkıdır. Öfke, kaba ve sıkıcı olmadan, lisan-ı hal ile herkes konuşabilir ve düşüncelerini rahatlıkla savunabilir. Yeter ki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörü içinde olunsun.[1]

Aslında söz konusu medresenin esasları ve ilk temel taşları, Resul-i Ekrem Hz. Muhammed ve Haydar-ı Kerrar (Hz. Ali) zamanında atılmıştı. Fakat Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra, zalim ve gaddar Muaviye, oğlu Yezid ve Emevî halifeleri her türlü melanetleriyle bu ortamı yok ettiler. Ancak Emevî saltanatının çökme devri, Cafer-i Sadık'ın zamanına rastladı. Cafer-i Sadık da büyük dedesinden kalan bu güzel mirası yaşatma ve devam ettirme imkânına sahip oldu.[2]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 281

2- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 22

İmam Cafer-i Sadık Medresesinin Özellikleri

1- Medresenin ilminden, irfanından, örf ve adabından herkes faydalanabilir. Öğrenip faydalanabilir. Yeter ki medresenin kurallarına uysun. Geleneklerini ihlal etmesin.

2- Medresenin yönetim ve idari şeklinin, zamanın yöneticileriyle hiçbir ilişkisi yoktu. Tam manada müstakil idi.

3- Medrese ilk Medine'de faaliyete geçti. Zaman içinde hem kadrosu, hem de öğrenci sayısı arttı. Öğrenci sayısı 4000'e ulaştı. Bu genişleme ve kapasite artırımı devam etti. Irak'ta, İran'da ve Mısır'da şubeleri açıldı.

4- Medresenin ilmî kaynaklarını Kur'ân-ı Kerim ve sahih (gerçek) hadis-i şerifler oluşturmuştur. Bu konuda İmam Cafer-i Sadık şöyle buyuruyor:

> Bizde Hz. Resulu Ekrem'in sözü ve Hz. Ali'nin yazısı ile yazılmış Kur'ân-ı Kerim vardır. Ayrıca, Hz. Fatıma'nın kitabı vardır. Kitabın içinde, her türlü haram ve helal açıklanmıştır.[1]

5- Medresenin tek önderi ve yönetici İmam Cafer-i Sadık idi. Daha sonraları, medrese genişleyip geliştiğinde İmam Cafer-i Sadık'ın yetiştirdiği talebelerden bilgili, irfanlı olanlar İmam'ın izniyle ders vermeye başlamıştır.

6- Medrese de öğretilen her konu ve bilgi İmam'ın kontrolünden geçerdi.

7- Öğrencilerden kabiliyeti ve hocalık ehliyetine haiz olanlar, ticaret işi adı altında diğer ülkelere gönderilirdi. Bu zevat gittikleri ülkelerde medreseyi tanıtır ve öğrencileri teşvik ederlerdi.[2]

1- Menakıb-ı Ebu Talib, Ebu Nuaym İsfahanî, c. 4, s. 396. A'lamu'l-Hidaye el-İmam Caferu's-Sadık

2- A'lamu'l-Hidaye, *el-Mecmau'l-Âlemi li-Ehlilbeyt,* el-İmam Caferu's-Sadık (İnternet www. 14Masom/ 14 masom/08book 2).

İmam Cafer-i Sadık'ın Öğrencilerine Talimatları

Daha önce de belirttiğimiz gibi, İmam Cafer-i Sadık'ın amacı insan yetiştirmek ve gerçek Müslüman bir topluluk yaratmaktır. Bunun içinde, her şeyden önce ahlâk ve karakter eğitimi ve bunu uygulamak şarttır. Kişinin kendisini tanıması, eksiklerini görmesi, bu eksikliklerini nasıl gidereceğini öğrenmesi ve daha sonra da bunları hayata geçirmesi bu yolda yürümenin gereğidir. Zaten Hz. Ali'nin ortaya koyduğu kardeşlik ve musahiplik de bununla başlıyordu.

İmam Cafer-i Sadık, öğrencilerine ve cemaatine hep şunları nasihat etmiştir:

1- Doğruluktan asla ayrılmayınız.

2- Bize bırakılan emaneti zamanında ve arasız olarak yerine ulaştırınız.

3- Sizleri dürüst, ilim ve irfan sahibi olarak gördüğümde kendim için, sizin için ve İslâm dünyası için sevinirim. Şayet bu vasıfları görmediğim zaman üzülürüm. Kaybeden siz olursunuz.

4- Her zaman alçak gönüllü ve mütevazi olunuz. İlim aldığınız kişiye sevgi ve saygıda kusur etmeyiniz. Kötü kişilerden olmayınız. Kötü kişilerle beraberlikten kaçınınız ki, haklarınız zayi olmasın.

5- İlmi kaynağından alınız. Kaynağı iyi tespit ediniz. Herkese güvenmeyiniz. Kötü kaynak sizi kötülüklere götürür. O takdirde yok olursunuz.

6- Kazandığınız ilmi, irfanı, eğitimi, alçak gönüllülüğü etrafınıza ve insanlara öğretin. Bu uğurda çaba sarf edin ki, emeğiniz semeresini versin. Eğer bu uğurda topluma ve insanlara faydalı olamıyorsanız, kazandığı maldan yararlanamayan kişi durumuna düşersiniz.

7- İlmi, irfanı isteyiniz. İstemeden hiçbiri alınmaz. İlmi,

güzel ahlâkı, hoşgörüyü yürekten isteyiniz. Bu sizi Allah'a yaklaştırır. O sizinle Tanrı arasında bir sebeptir, bir vesiledir.[1]

İmam Cafer-i Sadık Medresesinde Okunan Bilim Dalları

Bugün ilâhiyat fakültesinde olsun, üniversitelerde olsun okunan bilim dalları bu medresede de aynen vardı. Bunları iki bölüme ayırabiliriz. Bunlar:

1- **Din bilimi dalları**: Din bilimi dallarında, Kur'ân-ı Kerim, tefsir, fıkıh, hadis-i şerif ve ahlâk öğretilirdi.

2- **İlmî bilim dalları**: İlmî bilim dallarında ise; tıp, kimya, fizik, matematik ve astronomi öğrenimi yapılırdı.

Sırasıyla; gerek din bilimi dallarını, gerekse ilmî bilim dallarını izah etmeye çalışacağız.

a) Din Bilimleri

1- Kur'an-ı Kerim

Hz. Muhammed şöyle buyuruyor:

> Kur'ân-ı Kerim yedi harf üzerine indirildi. Her harfin hem zahiri, hem de batını vardır. Ebu Talip oğlu Ali'de her ikisi de vardır.[2]

Kur'ân-ı Kerim Allah'ın kitabıdır. Ayetleri Allah'ın sözleridir. Kur'ân-ı Kerim İslâm dininin anayasasıdır. Arifler, ermişler ve veliler Kur'ân-ı Kerim'in nurlu yolunda gittiler, hakkı ve hakikati buldular. Dinin amacı ahlâk ve fazilettir. Kur'ân-ı Kerim, dürüst olmayı, temiz ahlâk sahibi olmayı öğretir. Bu sayede de insan, ruhen yükselmeyi elde eder.

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi,* s. 281-282

2- Şam Tarihi, c. 42, s. 400. Feyzu'l-Gadir, c. 3, s. 46. Hilyetu'l-Evliya, c. 1, s. 65. Yenabiu'l-Mevedde, c. 3, s. 146.

Kur'ân-ı Kerim mantık ilmidir. Yüce Allah'ın varlığını ve birliğini delillerle kanıtlamıştır. Akla hitap ederek insanları düşünmeye ve hakikati görmeye çağırmıştır. Alçak gönüllülüğün, güzelliğin, sevginin, saygının, hoşgörünün, ilim sahibi, irfan sahibi iyi insanda olduğunu gösterir ve öğretir. Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın bir mucizesidir. Kur'ân-ı Kerim'in içerdiği hükümler her daim geçerlidir.

İnsanlar Kur'ân-ı Kerim'in bir suresi hatta bir ayeti gibi bir söz getirmekten aciz kalmışlardır.

İmam Cafer-i Sadık'ın büyük dedesi Hz. Ali şöyle buyurur:

> Allah'ın kitabını benden sorun. Vallahi Kur'ân-ı Kerim'deki her ayeti bilirim. Gece mi indirildi, gündüz mü indirildi, çölde mi indirildi, dağda mı indirildi bilirim.[1]

Hz. Ali çocukluğundan itibaren hep Hz. Muhammed'in himayesinde büyümüştür. Hep onun yanında olmuştur. Dolayısıyla Hz. Ali ilmi, irfanı, eğitim ve öğrenimi Hz. Muhammed'den almıştır. Hz. Muhammed'in onun hakkında şunu buyurduğunu demiştik:

> Ben ilmin şehriyim. Ali ise kapısıdır. Her kim beni görmek isterse Ali'ye gitsin.[2]

İşte İmam Cafer-i Sadık da ilmini, irfanını aynı kaynaktan, aynı pınardan almıştır. İmam Cafer-i Sadık her ne kadar büyük dedesi Hz. Ali kadar olmasa da, zamanının en büyük din ilimleri uzmanı idi. Kur'ân-ı Kerim ve hadis ilminde büyük bir mevkie sahip idi. Kur'ân-ı Kerim'den hüküm çıkarma metot ve şekillerini iyi bilirdi. Bu güzel görüş ve söylemlerini her zaman öğrencileriyle paylaşırdı.[3]

İmam Cafer-i Sadık buyurur ki:

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi,* s. 172

2- age, s.28.

3- İslâm'da Fıkhî Mezhepler Tarihi, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, s. 229

1- Kur'ân-ı Kerim'i normal bir kitap gibi okumayın. Onu yüksek sesle, tecvitle ve avazla okuyun.

2- Kur'ân-ı Kerim'i okurken; cennet sözcüğüne geldiğinizde, okumaya azıcık ara veriniz. Cennetin size nasip olması için dua ediniz. Cehennem sözcüğüne geldiğinizde de yine okumaya ara veriniz. Ondan uzak olmak için yine dua ediniz.[1]

Bazı iddialara göre, bugün elimizde bulunan Kur'ân-ı Kerim aslına uygun değildir. Yine iddiaya göre bazı sure ve ayetler değiştirilmiş veya hiç yazılmamıştır. Bazı sure ve ayetlere ilave yapılmıştır. Ancak böyle bir şey asla olmamıştır. Elimizdeki Kur'ân-ı Kerim aslının aynısıdır. Emevî halifesi Hişam b. Abdullah Abdülmelik bazı sure ve ayetleri değiştirmeye çalışmış; ancak muvaffak olamamıştır. Allah Teala Kur'ân-ı Kerim'de buyuruyor ki:

Doğrusu Kur'ân-ı Kerim'i biz indirdik. Onun koruyucusu da biziz.[2]

Gerçek Müslümanlar her devirde Kur'ân-ı Kerim'e son derece önem vermişlerdir. Milyonlarca Müslüman Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemiştir. Ayrıca her Müslümanın evinde Kur'ân-ı Kerim en güzel yerde yerini almıştır.

İmam Cafer-i Sadık buyuruyor ki:

İki adamın arasında çıkan anlaşmazlığın mutlaka aslı ve çözümü Allah'ın kitabında vardır. Ancak bazı kişilerin akılları ona ermez.[3]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 172

2- Hicr Suresi, Ayet: 8

3- el-Müsned, *Ahmed İbn Hanbel*, c.1, s. 15. el-İmam Caferu's-Sadık Hayatuhu, Asruhu, Afkaruhu ve Fıkhuh, Muhammed Ebu Zehra, s.236, Kahire-Mısır

2 - Hadis-i Şerifler

Hz. Ali'nin devrinden sonra, hadis-i şeriflerin yazılması ve kaleme alınması yasaklanmıştı. Bu durumda hadislerin birçoğu kayba uğramıştır. Ayrıca birçoğunun da özünde ve anlamlarında oynanmış ve birçoğu da değiştirilmiştir. Bunların yerine uydurma hadisler konmuştur. Bunda siyasi amaçlar rol oynamıştır.[1]

Hadisleri değiştirme, asıllarının yerine uydurma hadisler ikame etmeleri Kadı İyaz'a göre altı başlık altında toplanabilir. Şöyle ki:

> 1- Peygamber efendimizin hiç söylemediği şeyleri hadis diye ortaya atanlar. Bunlar Allah'ı tanımayan dinsizler, zındıklar ve benzerleridir.
>
> 2- Bir kısmı, daha doğrusu İslâmiyet'in gerçeklerini bilmeyen ve kulaktan dolma bir şey bildiğini sanan cahiller, düşüncelerine göre dine hizmet olsun diye uydurma hadislerin var olduğunu söyleyenler.
>
> 3- Kendi fikirlerini topluma kabul ettirmek için delil diye iddia edenler.
>
> 4- Nam ve şöhret sahibi olmak için bulundukları ortamda yalan ve yanlış hadis uyduranlar.
>
> 5- Zalim yöneticilerin çıkarlarına hizmet etmek ve bunun karşılığında da mal ve para almak için yapanlar.
>
> 6- Zalim yöneticilerin, halka yaptığı eziyetleri mazur göstermek için yalan hadis söyleyen sahtekârlar.[2]

Yazımızın başında da izah ettiğimiz gibi, Hz. Ali devrinden sonra yazılması yasaklanan hadislerin asıl kaynaklarına

---

1- A'lamu'l-Hidaye, el-Mecmau'l-Âlemi li-Ehlilbeyt

2- Tarihu't-Teşrii'l-İslâmî, Muhammed Hudari, s. 83. Ebu Hanife, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, s. 122-123, Tercüme: Osman Kesikoğlu (Din İşleri Yüksek Kurul Üyesi), Can kitap evi

göre gerçek bir şekilde yazılmasını İmam Cafer-i Sadık, medresesinde hatta hadis ilmi usulüne uygun ve gerçeklere dayalı olarak öğrencilerine öğretmeye başladı.

İmam Cafer-i Sadık, öğrencileriyle beraber bütün hadisleri incelemeye aldılar. Yanlış olan ve esasta olmayan sözde hadisleri bulup çıkardılar. Doğru olanları doğruluk derecesine göre sıralayıp yazdılar. Bunlar tamamlandıktan ve doğru hadisler elde edildikten sonra hepsi de halka izah edildi. İmam Cafer-i Sadık buyuruyor ki:

> Benim söylediğim ve yazdığım hadisler, babamın; babamın hadisleri dedemin; dedemin hadisleri Hüseyin'in; Hüseyin'in hadisleri Hasan'ın; Hasan'ın hadisleri Hz. Ali'nin; Hz. Ali'nin hadisleri Hz. Peygamberin; Hz. Peygamberin hadisleri Allah Teala'nın sözleridir.[1]

İmam Cafer-i Sadık, öğrencilerine hadis hakkında şunları buyurmuştur:

> Bir hadis Kur'ân-ı Kerim'in ahkamına uymuyorsa ve ona aykırı ise, o uydurmadan başka bir şey değildir.[2]

Yine İmam Cafer-i Sadık buyuruyor ki:

> Birisi size bir hadis getirdi ise, o hadisin Allah'ın kitabında bir şahidi yok ise veya Resul'ün sözlerinde yok ise; o hadis size getirenin olsun.[3]

3- Tefsir İlmi

Tefsir, kelime olarak Kur'ân-ı Kerim'in sözlerinin ne anlama geldiğinin doğru olarak ve Kur'ân-ı Kerim'e bağlı kalarak açıklanmasıdır. Kur'ân-ı Kerim'in sözlerinin izah edilmesidir.

1- Usul-i Kafi, *Kuleynî*, c. 1, s. 53-58. el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 240

2- Usul-i Kafi, *Kuleynî*, c. 1, s. 69. İslâm'da Fıkhî Mezhepler Tarihi, *Prof. Muhammed Ebu Zehra,* s. 236

3- Usul-i Kafi, *Kuleynî*, c. 1, s. 69

Bunu her Arap dilini bilen yapamaz. Tefsir yapacak kişinin Arapçayı iyi bilmesi, nüansları çok iyi değerlendirmesi ve Arap dili gramerine hakkıyla vakıf olması şarttır. Aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'in sözlerinin mealini, gerçek manada veya çevireceği dilde itinayla değerlendirmesi şarttır. Sıradan bir insan veya Arapçayı bilen herkes bunu yapamaz. Yaptığı zaman birçok hataya sebebiyet verir. Nitekim Emevî ve Abbasî halifeleri zamanında bu şekilde -hatta kasıtlı olarak- birçok yanlışlıklar yapılmıştır. Din bilim adamları, sultanların çıkarlarına göre Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmişlerdir. Esas prensipleri hiçe sayarak çıkarcı bir ortam yaratmışlardır. Tabii bu durumda birçok kötü niyetli insan da birçok grup oluşturmuştur.

İmam Cafer-i Sadık bu ortamı, kasıtlı olarak tefsirde yapılan bu yanlışları görüyor ve yaşıyordu. Allah için, insanlık için bu çarpıklıklara müdahale etmek gereğini gayet iyi biliyordu. Bunun için İmam Cafer-i Sadık, başta kendisi olmak üzere, öğrencileriyle ve halktan aydın ve bilgili kişilerle İslâm dininin ve Kur'ân-ı Kerim'in gösterdiği doğru yolu topluma izah ederek, tekrar tekrar anlatarak çıkarcıların, satılmışların iddialarını çürüttüler ve tek tek ortaya koydular.

İmam Cafer-i Sadık ve ekibi kimseden korkmadan görevlerini layıkıyla yaptılar. Onlar biliyorlardı ki dürüst olan, gerçekleri savunan daima güçlüdür. Hak ve adalet onlardan yanadır. İmam Cafer-i Sadık bu hususta şunları buyuruyor: *"Vallahi Kur'ân ilminin hepsi bizdedir."*[1]

4- Fıkıh (İslâm Hukuku)

Fıkıh kelimesi terim olarak, delillere dayanarak ortaya konan İslâmî hükümlerle ilgili ilimdir. Kısaca diyecek olursak fıkıh İslâm hukukudur.

1- A'lamu'l-Hidaye el-İmam Caferu's-Sadık, *el-Mecmau'l-Âlemi li-Ehlilbeyt*

İmam Cafer-i Sadık'ın fıkhı çok derin, çok teferruatlı ve geniş kapsamlıdır. Bu konuda *"İslâm Fıkhı ve Mezhepler Tarihi"* kitabının yazarı Muhammed Ebu Zehra İmam Cafer-i Sadık'ın fıkhı konusunda şunları söylüyor:[1]

> İmam Malikî'nin, İmam Ebu Hanife'nin, Süfyan-i Sevrî'nin, Süfyan b. Uyeyne'nin hocası olan İmam Cafer-i Sadık'ın fıkhı bu kitabın hacmine sığmaz. Onun fıkhının kaynakları, metotları, dayandığı delilleri inceleyecek olursak söz çok uzar.

Diğer bir araştırmacı yazar, Mısır İslâm İşleri Yüksek konseyi başkanı profesör Müsteşar Abdulhalim el-Cundî 1977 yılında yazdığı *"İmam Cafer-i Sadık"* adlı eserinde[2] şöyle diyor:

> Sünnet ve hadis ilminde, hiç kimse, tarih boyunca İmam Cafer-i Sadık'ın derecesine ulaşamamıştır.
>
> Ayrıca, fıkıhta da onun mertebesine kimse ulaşamamıştır ve tarihte onun gibi iki imamlığı kendisinde toplayan, fıkıhta ve sünnette olmamıştır.

Müsteşar Abdulhalim el-Cundî devamla şöyle diyor:

> O, öyle bir imamdır ki tüm Müslüman imamları onu takdir eder ve onaylarlar. Ehlisünnet imamları onun öğrencisidir. Ehl-i hadis imamlarının da zirvesinde idi. Ehlibeyt İmamları için canlı ve ölmeyen fıkıh yazmıştır.

Bunlardan Zeyd b. Ali Zeynelabidin, İmam Cafer-i Sadık zamanında yaşamıştır. Ömrü boyunca İmam Cafer-i Sadık'ın imamlığını desteklemiş ve fıkhını onaylayıp, halka tanıtmada devamlı çalışmıştır. İmam Cafer-i Sadık Ehlibeyt sülalesinden ilk ve son imamdır ki Ehlibeyt bayrağını serbestçe taşıyıp, serbestçe konuşma fırsatını elde etmiştir. Diğer imamlar böyle bir fırsatı elde edemediler.[3]

1- Türkçe çeviri, s. 234

2- s. 186

3- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi.* s. 186-187.

Onun devri, dünya ve insanlık tarihinde parlak bir süreçtir.

İmam Cafer-i Sadık'ın fıkhı üzerine dört kitap yazıldı. Bunlar:

1- *el-Kafi*, Ebu Cafer Muhammed Yakup Kuleynî

2- *Men la Yahzuruhu'l-Fakih*, Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Musa b. Babaveyh-i Kummî

3- *et-Tehzib*, Muhammed b. Hasan et-Tûsî.

4- *el-İstibsar*, Muhammed b. Hasan et-Tûsî.

5- İçtihat

İmam Cafer-i Sadık'ın ve onun hayata geçirdiği medresenin şaşmaz hedeflerin birisi de içtihat metodunun uygulanmasıdır. İçtihat kelimesinin manası Arapçada, düşünmek ve fikir üretmektir. Terim olarak ilerleyen gerek ilmî, gerek fikrî ve gerekse sosyal alanda gelişen toplumda bir olay olduğunda, o hadisenin çözümü için Kur'ân-ı Kerim'de, gerçek hadis-i şeriflerde ve Ehlibeyt İmamları'nın söylemlerinde o olay hakkında bir çözüm yolu bulunmadığı takdirde toplumun yararına gerçeklere dayanarak istismar konusu yapmadan doğruluktan ve dürüstlükten ayrılmadan hüküm vermektir. Kur'ân-ı Kerim'in, doğru hadislerin ve Ehlibeyt İmamları'nın söylemleri çerçevesinde olmalıdır. Onlara aykırı olmamalıdır.[1]

Diğer bir ifadeyle içtihat fikir çalışması ve üretmesi demektir. Çağdaş hayata, ilerleyen teknolojiye, gelişen ekonomiye ayak uydurmaktır. Reforma, yeniliklere açık olmak demektir.

Araştırmacılar, yazarlar, ilim ve irfan sahibi kişiler İmam Cafer-i Sadık döneminde içtihadın altın dönemini yaşadığını iftiharla söylerler. Yine bu hususta Hz. Ali şunu buyurmuştur:

1- A'lamu'l-Hidaye el-İmam Caferu's-Sadık, *el-Mecmau'l-Âlemi li-Ehlilbeyt*

> Çocuklarınızı çağınıza göre değil, geleceğe göre eğitin.[1]

Burada şunu da görüyoruz: Hz. Ali, yaşam tarzını ve sosyal hayatı hep ileriye dönük tarif etmiştir. Bunun da muasır medeniyetle bağdaştığını ifade etmiştir. Bütün bunların da eğitimle, bilimle olacağının altını çizmiştir.

İçtihat yapan kişide ahlâk, eğitim ve öğrenim bakımından bazı değerlerin olması elzemdir. Bunlar:

1- Ahlâk bakımından temiz, dürüst bir ahlâka sahip olması. Dürüst geçmişi olması lazımdır. Aynı zamanda halk arasında saygın ve itibarlı olması gereklidir.

2- Eğitim bakımından, Arapça dilinde uzman olması, bu dilin edebiyatını ve gramerini iyi bilmesi şarttır.

3- Hadis-i şerifleri doğru anlaması gerekir.

4- Ehlibeyt İmamları tarafından söylenen sözlerin özünü ve sözünü iyi anlayabilmeli.

5- Kur'ân-ı Kerim'in nasihlerini, mensuhlarını, kinayelerini iyi bilmesi lazımdır.

6- Ehlibeyt İmamları'nın yaşamlarını iyi bilmesi ve bu imamlara karşı sevgi ve saygısı olması lazımdır.

Yine daha birçok şartlar vardır.[2]

İmam Cafer-i Sadık'ın içtihat konusunda birçok söylemleri vardır. Bu söylemlerinde yukarıda yazdığımız şartlara haiz olan herkesin içtihat yapabileceğini, hatta yapmasının gerekli olduğunu herkese ve öğrencilerine daima söylemiştir. Örneğin İmam, öğrencisi Eban b. Tağlib'e söyle demiştir:

> Ey Eban b. Tağlib! Medine mescidinde otur. Halka fetva ver. Bizim yandaşlarımızı da senin gibi görmek ne mutlu.

Burada fetva demek içtihat demektir.[3]

1- Nehcü'l-Belağâ.

2- el-İmam Caferu's-Sadık Hayatuhu Asruhu Efkaruhu ve Fikhuhu, *Muhammed Ebu Zehra*, s. 425

3- Harekatu'l-İctihad Fi Eimmeti'l-İsna Aşer, s. 229, (Türkçesi: Şii

İmam Cafer-i Sadık; daima, öğrencilerine içtihadın usullerini ve şartlarını öğretirdi. Onları içtihat yapmakla görevlendirirdi.[1]

İmam Cafer-i Sadık'ın vefatından sonra Abbasî halifeleri içtihat yapmayı yasakladılar. Gerekçe şu idi:

> Kalemi eline alan herkes içtihat yapar. O zaman içtihatlar çoğalır. Toplumda karmaşa çıkar. Bundan da İslâm âlemi zarar görür.

Tabi, gerçek bu değildi. Bu, bir aldatmacaydı. Amaçları, halka istediklerini kabul ettirmekti. Yalan yanlış her şeyi halka kabul ettirmek ve toplumu istedikleri gibi acımasızca yönetmekti.

O günden bu tarihe kadar yasaklar devam etti ve ediyor. Bugün de tüm İslâmî kral ve yöneticiler bu yasaklara devam ediyorlar. Zaman zaman İslâmî toplum içindeki bazı aydın ve ileri görüşlü bilim adamları her şeye rağmen içtihat yapma yasağının kaldırılması için çaba sarf etmişler, mücadele etmişler, her türlü tehlikeyi göze alarak halka içtihat yapma çağrısında bulunmuşlardır.

Örnek olarak; İslâm bilim adamı İbn Kayyim içtihat kapısının kapatılmasına itiraz etmiştir. Bu yasaklamaların ne Kur'ân-ı Kerim'de, ne de hadislerde dayanağı bulunmadığını ispat etmiş ve bu konuda kitaplar yazmıştır. Âlimlerin ellerini bağlayan bu zincirin kırılmasını ısrarla istemiştir.

Aynı şekilde büyük İslâm düşünürü Cemaleddin Afganî içtihat metodunun yasaklanmasına itiraz etmiş, çeşitli makaleler yazmıştır.[2]

İmamlarda İctihad Hareketi), *Adnan Ferhan*, Daru'l-Hadi yay. Beyrut, yıl: 2000

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 130

2- öl. 1898, İstanbul

Keza çağdaş İslâm ve içtihat bilim adamı Muhammed Abduh (1905'de), bu konuda İslâm bilim adamlarına içtihat yapmaları için çağrıda bulunmuştur.[1]

Çağdaş, büyük İslâmî yazarı Muhammed Emin yine bu konuda *"Eyyamu'l-İslâm"* adlı eserinde şunlara işaret etmiştir.

> İçtihat kapısının, İslâm toplumuna kapatılması çaresizlik demektir. Bu, İslâm dünyasında düşünür kişi kalmamış demektir. Gelecekte bunun yani içtihat kapısının açılmasını dilerim.[2]

İşte durum bu iken, yani içtihat yasağı bütün İslâm ülkelerinde devam ederken sadece Ehlibeyt İmamları bu yasağı kabul etmemişler, yasağa uymamışlar ve gerektiğinde gizli takiye metodunu uygulayarak içtihada devam etmişlerdir.

Ehlibeyt İmamları'ndan sonraki dönemlerde Ehlibeyt'e biat edenler de içtihat yasağına uymamışlar, bildikleri doğru yola devam etmişlerdir. Yani içtihat yapma şartlarına haiz olanlar içtihat yapmaya devam etmişlerdir ve içtihat metodunu durduranlara karşı itiraz, protesto ve savaşlar olmuştur.

Ortam bu iken içtihat yapma yasağı devam etmiştir. Bundan ötürü, bütün İslâm ülkeleri her bakımdan geri kalmıştır. Gerek sosyal alanda, gerek ilim alanında, gerek ticarî alanda çağdışı kalmışlar ve dünya milletleri arasında "üçüncü sınıf ülkeler" adını almışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suudi Arabistan hariç, bütün İslâm ülkeleri, özellikle Avrupa'dan yeni sistemler ve kanunlar almak zorunda kalmışlardır. Çünkü İslâmî kanunlar çerçevesi içinde yeni kanunlar çıkartmamışlardır.

Bugün Avrupalı iş adamları ve firmalar Suudi Arabistan Devleti ile iş sözleşmesi yaparken şu şartı koymayı ihmal et-

---

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar,* c. 2, s. 11

2- el-İmam Caferu's-Sadık Hayatuhu Asruhu Efkaruhu ve Fikhuhu, *Muhammed Ebu Zehra,* s. 418

miyorlar. Ek şart şudur: "Bir anlaşmazlık ve husumet olduğu takdirde mensubu olduğu ülkenin yasaları geçerlidir."

Günümüzdeki bu hal ve şartları geriye giderek İmam Cafer-i Sadık devriyle kıyasladığımız zaman görüyoruz ki İmam Cafer-i Sadık medresesi ve öğretileri sayesinde Bağdat dünyanın en parlak devrini ve medeniyetini yaşamıştır. O zaman Avrupa ülkeleri ortaçağ karanlığında geri kalmışlığın zulmünü yaşıyorlardı. Bugünkü ve herkesin gıptayla baktığı Avrupa devletlerinin gerek medeniyette, gerek teknolojide, gerek bilim alanında, gerekse insan haklarında yaptığı hamleler ve yaşam tarzındaki üstünlükleri İslâm kültürü, ilmi ve medeniyeti sayesinde olmuştur. Bunları biz söylemiyoruz, Avrupalı bilim adamları itiraf ediyorlar. Bu konuya ileriki sayfalarda daha geniş bir şekilde temas edeceğiz. İçtihat konusunu Peygamber efendimizin şu hadis-i şerifiyle bitirelim. Peygamber efendimiz buyuruyor ki:

> Kim içtihat edip isabet ederse iki sevap kazanır. Kim içtihat edip isabet etmezse bir sevap kazanır.[1]

6- Takiyye

Takiyye sözcüğü Arapçada "korunmak" demektir. "Takiyye müminin baskı, korku ve işkence karşısında başvurduğu bir metottur. Gayesine ulaşmada, inandığı bazı şeyleri gizlemesi ve açığa vurmamasıdır.[2]

Takiyye, bir şahsın inancından dolayı işkenceye, ölüme maruz kaldığında kendisini koruması için çıkar yol olarak doğruyu söylememek mecburiyetinde olmasıdır.

1- Harekatu'l-İctihad Fi Eimmeti'l-İsna Aşer, s. 229, (Türkçesi: Şii İmamlarda İctihad Hareketi), *Adnan Ferhan*, Daru'l-Hadi yay. Beyrut, 2004

2- İslâm'da Fıkhî Mezhepler Tarihi, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, s. 210, Mütercim: Abdulkadir Şener, Kesikoğlu

İmam Cafer-i Sadık sohbet meclislerinde kendisine yakın olanlara takiyyeyi tavsiye ediyor ve diyor ki:

> Takiyye benim inancım, aynı zamanda dedelerimin inancıdır. Bizim sırları ifşa edenler, o sırlara küfretmiş olurlar.

İmam Cafer-i Sadık başka bir mecliste şöyle hitap etmiştir:

> Bizim işleri herkesle konuşmayın. Çok dikkatli olmanız gerektir. Bizim sırlarımızı açığa çıkaranlar düşmanlarımızdan daha kötüdür.

Ve şöyle ekliyor:

> Bizim davamızı gizlemek Allah yolunda cihat etmektir.[1]

Takiyye konusunu derinliğine incelediğimizde görüyoruz ki Allah'ın kitabı Kur'ân-ı Kerim'in bir ayetinde, takiyye yapmayı onaylıyor ve izin veriyor. Örneğin Âl-i İmran Suresi'nin 28. ayetinde şöyle buyurur:

> **Müminler müminleri bırakıp inkârcıları dost edinmesin. Kim böyle yaparsa Allah ile bir ilişiği kalmaz. Ancak onlardan gelecek tehlikeden korunmanız başkadır. Allah, asıl sizi kendisine karşı olanlardan dikkatli olmanız hâlinde uyarmaktadır. Çünkü dönüş Allaha'dır.**

İmam Cafer-i Sadık, Mudrik b. Mazhur'a şunları söylüyor:

> Bizim yolumuzu kabul etmekle iş bitmez. Onu korumak ve güven duyulmayan kişilerden gizlemek mecburiyeti vardır.[2]

İmam Cafer-i Sadık'ın büyük dedesi de takiyye yapmayı emrediyor. Tebrisi *el-İhticac* kitabında bu konuya temas ediyor ve şöyle diyor:

1- el-İmam Caferu's-Sadık Hayatuhu Asruhu Efkaruhu ve Fikhuhu, *Muhammed Ebu Zehra*, s. 189. Usul-i Kafi, *Muhammed Kuleynî*, c. 2, s. 250

2- Biharu'l-Envar el-İmamu's-Sadık.

> Takiyye yapmayı dinimiz uygun görmüştür. Sen velilerimizi ve kardeşlerimizi ancak bu yolla korursun. Bu helak olmaktan daha iyidir. Sakın ola sana emrettiğim bu takiyyeyi bırakma. Aksi takdirde kendi kanını, kardeşlerinin kanını, müminlerin kanını dökmeye sebep olursun. Din düşmanı kâfirlerin ellerinde ihanete uğrarsın. Bu vasiyetimi tutmadığın takdirde kendine, kardeşlerine, müminlere ve bize zararın, kâfirlerin, düşmanların yapacağı zarardan daha fazla olur. Bize küfredenlere de ayrıca hizmet etmiş olursun.[1]

Takiyye yolunu izleyen Ehlibeyt İmamları ve onlara biat edenlere takiyyeden dolayı "batıniler" adını vermişlerdir.[2]

7- İmam Cafer-i Sadık'ın Zındıklarla ve Kendine Peygamber Diyenlerle Mücadelesi

Emevîlerin ve Abbasîlerin, Hz. Ali ve Ehlibeyt'e karşı takip ettikleri düşmanca siyasetleri, yalan yanlış iftiraları sonucu İslâm toplumunda birçok aslı olmayan fikirler türedi. Allah'ın olmadığını iddia etmeye başladılar. Mesela İbn Ebi'l-Evca isimli bir kişi camide bile namazdan sonra cemaate Allah'ın yokluğundan bahsetmeye başladı.

Yine Cu'd b. Dirhem kendini iyice küfre vermiş ve bidate kapılıp zındıklıkta alabildiğine ileri gitmişti. Açıkça dinsiz ve inkârcı olduğunu ilan ediyordu. Zındıklığının bir örneği olarak; bir gün bir şişeye biraz toprak, biraz da su koydu, bir süre sonra bu karışımdan kurtçuklar ve böcekler üredi. Bunun üzerine arkadaşlarına: "Bunları ben yarattım, çünkü bunların oluşmasının sebebi benim." dedi. Bu sözü İmam Cafer Sadık'a (a.s) ulaştığında, bunu reddetti ve can alıcı kanıtı içeren şu sözünü buyurdu:

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer*

2- el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer*, c. 3

> Mademki onları yaratmış, o hâlde kaç tane olduklarını, bunlardan kaç tanesinin erkek, kaç tanesinin dişi olduğunu, her birinin ağırlığının ne kadar olduğunu da söylesin ve şu tarafa gidenlere, bu tarafa dönmelerini söylesin de dediğini yaptırsın!

Cu'd b. Dirhem'den cevap bekledi. Tabii hiçbir cevap alamadı.[1]

Allah'ın yokluğunu iddia edenlerden İbn Ebi'l-Evca da orada idi. Sağa-sola hareket etti. El yüz hareketleri yaptı. Tartışmak istiyordu ama bir türlü sesi çıkmıyordu. Bunun üzerine İmam Cafer-i Sadık ona şu soruyu sordu: *"Konuşmamak için bir neden var mı?"*

İbn Ebi'l-Evca şöyle bir toparlandı. Sağına- soluna baktı ve cesaretlenerek:

"Senin nurani, heybetin ve azametin dilimi tuttu. Ben birçok âlimlerle konuştum. Onların hiçbirisi beni etkilemedi. Fakat senden çok etkilendim."

Bir defasında da, İmam Cafer-i Sadık, hac zamanı Harem-i Şerif'te yine İbn Ebi'l-Evca ile karşılaştı.

İmam Sadık ona sordu: *"Seni buraya ne getirdi?"*

Onun cevabı ise: "Beni buraya getiren; kıskançlık, alışkanlık ve örfi adettir." demek oldu. İbn Ebi'l-Evca devamla: "Bunların hepsi de deli. Güya şeytanı taşıyorlar."

İmam Sadık'ın cevabı:

> Sen hala yanlış ve hata yapıyorsun. Küfre devam ediyorsun. Eğer mesele senin dediğin gibi ise biz de sen de cezadan kurtuluruz. Şayet bizim dediğimiz gibi ise biz kurtuluruz. Sen ise helak olursun.

1- A'lamu'l-Hidaye el-İmam Caferu's-Sadık, *el-Mecmau'l-Âlemi li-Ehlilbeyt*

Bir yıl sonra İbn Ebi'l-Evca, Allah'a küfür ettiği için bir Müslüman tarafından hançerlenerek öldürüldü.

İmam Cafer-i Sadık, hiçbir zaman ateistlere ve Allah'ı inkâr edenlere zulüm etmedi. Onlara doğru yolu gösterdi ve hidayet yollarını açtı.[1]

İmam Sadık zamanında başka bir gurup türedi.

Hatta bu grubun fanatiklerinden İbn Hattab daha da ileri giderek Ehlibeyt İmamları'nın Hz. Peygamber'den sonra Allah olduklarını ileri sürdüler. Bunlara ve bunlara benzeyenlere karşı İmam Cafer-i Sadık'ın tepkisi çok büyük oldu ve onlara şunları söyledi: *"Ey gafiller, Allah'a yaklaşın. Sizler kâfirsiniz. Sizler fasıksınız."*

İmam Cafer-i Sadık, diğer grup gibi bunlara da doğru yolu gösterdi. Onları da uyardı. Onların da hidayete ermesi için hep çalıştı ve iddialarını çürüttü.[2]

b) İmam Cafer-i Sadık Medresesinde Fen Bilimleri

1- Kimya İlmi

İmam Cafer-i Sadık, kimya ilmi ile yakından ilgilenmiştir. Elementlerin özellikleri ve kimyasal bileşikleri üzerinde çok çalışmış ve detaylı bilgiler ortaya koymuştur.

İmam Cafer-i Sadık bu ilmi, babası İmam Muhammed Bâkır'ın medresesinde öğrenmeye başlamış ve babası kendisine hocalık yapmıştır. Daha sonra kendi adına kurduğu medresede dersler vermeye başlamıştır.

Bu dalda, dünya çapında şöhret olan birçok hoca yetiştirilmiştir. Bunlardan birisi de Hişam b. Malik'tir. Bu zat, *koku-*

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 167. el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer*, c. 1, s. 110.

2- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 168. A'lamu'l-Hidaye el-İmam Caferu's-Sadık, *el-Mecmau'l-Âlemi li-Ehlilbeyt*.

lar ve *tatlar* konusunda birçok araştırmalar yapmış ve günümüzde de geçerli formüller ve sonuçlar ortaya koymuştur.

İmam Cafer-i Sadık'ın kimya dalında yetiştirdiği diğer ilim adamlarından birisi de Cabir b. Hayyan el-Kufî et- Tarsusî'dir. Tarsuslu Cabir kimya ve tıp dallarında haklı olarak yüksek mertebelere ulaşmıştır. Ortaya koyduğu bulgular ve formüller Avrupa bilim adamları arasında bir şok yaratmış ve pek çok tartışma konusu olmuştur. Kendisi İslâm dünyasında bugün de saygın ve itibarlı bir konuma layıkıyla sahiptir.

Cabir'in matematik dalında çalışmaları, teoremleri, çözüm denklemleri vardır. Bu teorem ve denklemleri, sadece Türkiye ve Arap âleminde değil bütün dünyada, ortaokul ve liselerde öğrencilere okutulmaktadır. Bilindiği gibi "el-gebra" Türkçe ismiyle cebir geometri ve matematik ilminin bir bölümüdür. İşte el-gebra'ı Cabir b. Hayyan bulmuş, doğruluğunu ortaya koymuş yani ispatlamıştır. Bugün bütün dünyada matematik alanında kullanılmakta ve öğrencilere öğretilmektedir. Cabir b. Hayyan et-Tarsusî, kimya ve matematik ilmi dalında ilk "İslâm âlimi" olmuştur.

Cabir b. Hayyan'ın özgeçmişini İngiliz araştırmacı yazar *Erik John Holmyard* "Kimya İlimleri" adlı kitabında tespit etmiş ve yayınlamıştır.[1]

Kim bu Cabir b. Hayyan? Biz de adı geçen bu eserden Cabir hakkında şu bilgileri aktarıyoruz:

> Cabir Ezd kabilesindendir. (Aşireti) Babası Hayyan Irak'ın Kufe şehrinde yaşıyordu. Attar dükkanının sahibi idi. Hayyan, Emevîlere karşı muhalefet yapmış ve Abbasîlerin saflarında yer almıştır. Zor ve çaresiz ortama girdiğinde ailesi ile birlikte Horasan'a gitmek mecburiyetinde kalmıştır. (Tarih 721 veya 722) Cabir Horasan'da dünyaya gelmiştir.

1- Erik John Holamyard, Makers Of Chemistry Oxford, 1931

Cabir gençlik çağında, Arabistan'a dönüyor ve Ezd kabilesine dayanıyor. Orada Arap dilini, Arap edebiyatını ve gramerini öğreniyor. Arkasından, Kur'ân-ı Kerim'e ve açıklanmasına hakkıyla vakıf oluyor. Devamlı matematik ve kimya ilminin öğrenimini yapıyor. Emevî devletinin çöküşünden sonra, Cabir Medine'ye geçiyor ve İmam Cafer-i Sadık'la temas sağlıyor ve onun öğrencisi oluyor. İmam Cafer-i Sadık Kufe'ye geçince o da Kufe'de yine İmam Cafer'in yanında oluyor.

Cabir'in babası Hayyan, Abbasîlerin yanında Emevîlere karşı oluşundan ötürü, Abbasîlerin ilk dönem halifeleri Cabir'e yakınlık gösterdiler. Ona dünyanın her köşesinden kimya ve matematik kitapları sağladılar ve bu kitapları Arapçaya tercüme ettirdiler.

Daha sonraları İslâm tarihçisi İbn Nedim, Cabir'in yazdığı kitapların listesini çıkarmıştır.

Abbasî yönetiminde Bermekiler'e yapılan darbe katliamı, Cabir'i de içine almış, ancak Cabir bu katliamdan kıl payı kurtulmuş ve Bağdat'a kaçmıştır. Orada gizlenirken vefat etmiştir.

Erik John Holmyard'ın dediğine göre Cabir 95 yaşında vefat etmiş olabilir. Çünkü Cabir'in yazdığı eserler, ancak bu kadar bir zaman içinde gerçekleşebilir.

Cabir'in eserleri İslâm kültürünün ilk görüntüleridir. Bununla beraber Cabir'in birçok eseri yok olmuş ve maalesef elimize geçmemiştir.[1]

2- Tarsuslu Cabir b. Hayyan el-Kufî'nin Yazdığı Eserler

Cabir, kimya ve tıp dallarında birçok eserler yazmıştır. Bu eserlerin birçoğu yabancı dillere çevrilmiştir. Bir kısmı ise kaybolmuştur.

1- el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s.31-32, Beyrut

Mevcut olanlardan bazılarını adı ve konusunu aşağıda kısaca açıklıyoruz:

1- Cabir'in Mektupları:

Bu kitap, İngilizce tercümesi ile birlikte Erik John Holmyard tarafından 1891 yılında Hindistan'da basılmıştır. Kitabın konusu kimya deneyimleri üzerinde Cabir'in İmam Cafer-i Sadık'a yazdığı mektupları içerir.

2- el-Beyan (Açıklamalar):

İmam Cafer-i Sadık'ın isteği üzerine, ilk basamakta bulunan öğrenciler için ilmî konuları kapsayan bir kitaptır.

3- Yetmişlik:

Metal, kimyasal formülleri ve kimyasal bileşikleri konu alan kitaptır.

4- Zehirler:

Kitabın içerdiği konu, canlılar, bitkiler ve tıptır. Erik John Holmyard tarafından İngilizce olarak yayınlamıştır.

5- Özeller:

Kitapta; zehirler, alışkanlık yaratan kimyasal maddeler, uyuşturucu ve sakinleştirici ilaçlar, boyalar ve boya elde etme yolları, yağlar kimya dili ve formülleriyle anlatılmaktadır. Suni pırlanta yapımı, dövme ve dövme yapımı izah edilmektedir.

Bu kitap, İngiltere'de Britanya müzesindedir. Kütüphanede ki numarası ise "4041"dir.

6- Enerjiden İşe Geçiş:

Kitap, fizik yani kinetik ve mekanik konularını içermektedir.

7- Kral:

Kitapta kâinatın özellikleri anlatılmaktadır. Ruska'nın tespitine göre, İslâm tarihçisi İbn Nedim kitabın Cabir'e ait olduğunu yazmıştır.

Havdasi, bu kitabı Fransızcaya tercüme etmiş, daha sonra Bartilo, "Orta Çağda Kimya" adlı kitabında bunları yayınlamıştır. Kitap "Lion" kitapevinde mevcuttur. Numarası da "440"dır.

8- Rahmet:

Kitabın konusu elementler, kimyasal bileşikler ve kimyasal formüllerdir.

9- Vicdan:

Kitap; temizleme, arıtma, kireçlendirme ve yağlandırma nedir, nasıl yapılır konularını açıklamaktadır.

10- Taşlar:

Kitabın konusu; taşlar, taşların özellikleri taşların çeşitleri ve taşlarda var olan ışınlardır.

Cabir'in daha birçok kitabı vardır. Bunların birçoğu yabancı dillere tercüme edilmiştir. Bu kitaplardan bir kısmının kopyası, bir kısmının orijinali Kahire Timar kitapevinden, bir kısmı Halep Ahmediye kitapevinden, bir kısmı da İstanbul Selimiye kitap evinden batı ülkelerine götürülmüştür.[1]

Sonuç Olarak:

Cabir b. Hayyan'ın bütün eserlerinde, eserlerinin her bölümünde ve her faslında, "Seyyidim Cafer'e andolsun ki", "Seyyidim İmam Muhammed Bâkır'ın oğlu Cafer bana bunu söyledi",

---

1- el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s.115

“Bana şu bilgileri verdi.”, “Bana şu talimatları öğütledi.” tarzında ifadeleri görür ve okuruz. Buradan şu sonuca varıyoruz:

Cabir, İmam Sadık’ın karşısında kendisini borçlu görüyor. İmam’ın irşadına göre yolunu çiziyor ve daima şükran borcunu ödemesi gerektiğini yürekten hissediyor.

Cabir, hocası İmam Cafer-i Sadık’ın kontrolünde ve himayesinde çalıştığı kimya, tıp ve felsefe dallarında çok başarılı olmuştur. Yeni keşifler elde etmiştir.

Daha önceki sahifelerde işaret ettiğimiz gibi Cabir, elgabra (cebir) ilmini kendisi bulmuştur. Halen kendi adı ile adlandırılmaktadır.

Cabir, kimya dalında elementlerin özelliklerinden yola çıkarak yeni kimyasal bileşik dediğimiz kimyasal maddeler bulmuştur. Mesela şap maddesinin damıtılması yoluyla *“kükürt oksiti”* bulmuştur. Buna “sac yağı” adını vermiştir. Yine aynı şekilde Nitrik asidi ve altın suyunu da bulmuştur. Bunlara ek olarak elementlerin sentezi ile yeni kimyasal bileşikler bulabilmek için elementlerin birleşim oranlarının esas olduğunu deneyleri vasıtasıyla ispatlamıştır. Arkasından kendisi tatbik ederek birçok yeni kimyasal bileşik ve kimyasal madde elde etmiştir.[1]

3- İmam Cafer-i Sadık Devrinde Avrupa’nın Kültürel ve İlmî Durumuna Genel Bir Bakış (Miladî 699-765 Arası)

İmam Cafer-i Sadık’ın yaşadığı yıllarda, Avrupa ülkeleri orta çağın karanlık devrini yaşıyorlardı. Kilise papazları her şeyi kontrolleri altına almışlardı. Her şey hakimiyetleri altında idi. Papazlar cenneti ve cennetteki mekânları halka para karşılığı satıyorlardı. Aynı zamanda, çok katı dine dayalı “kilise kanunları” geçerli idi.

1- Batı Bilim Adamlarına Göre İmam Cafer-i Sadık, Storsborg Üniversitesi Grup Çalışması, s.40-41, 1968, Fransa (Arapça Tercümesi)

Tüm yaşam aktivitelerine egemen idiler. Hiç kimse kilisenin kontrolü dışında hiçbir şeyden bahsedemezdi. Şayet birisi kilise kontrolü dışında bir aktivitede bulunursa kilise tarafından en ağır suçlarla cezalandırılırdı.

Yasaklar hatta ve hatta milattan önceki medeniyetler ve kültürel faaliyetler için de geçerli idi. Mesela milattan 2000 yıl önce Irak'taki Babil kültürü ve eski Mısır kültürlerinden bile bahsetmek yasak idi.

On üçüncü yüzyıllarda kurulmuş olan *"İnanç Teftiş Mahkemeleri" (Luquisition)* kilise talimatlarına aykırı gelenler ve aykırı hareket edenler için kurulmuştur.

Eğitim ve öğretimde sadece kilise kanunları ve katı din bilimleri öğretiliyor ve okutuluyordu.

Fizik, kimya, tıp, astroloji vs. gibi medeniyet ilimleri okutulmuyor ve toplumdan uzak tutuluyordu.

Felsefe ilmi ise tümü ile yasak idi. Felsefe, dini tehlikeye sokan bir konu olarak halka lanse edilmişti. Bu görüş ve yaşam tarzıyla Avrupa on yedinci yüzyıllara kadar gelmiştir. Kilisenin toplum üzerindeki etkisi ve baskısı devam ediyordu. Mesela İtalyan bilim adamı *Burno*'ya kilise tarafından ölüm cezası verilmişti. İşlediği idamlık suç ise şu cümleyi sarf etmesinden dolayıdır. Burno demişti ki:

> İnsanoğlu reşit ve olgun yaşa geldiğinde, kendi aklına ve mantığına göre yaşam ve evrensel konularında fikir üretebilir ve söyleyebilir.

İnanç Teftiş Mahkemesi idam kararını şu gerekçeyle vermiştir. Karar aynen şöyledir:

> Burno, din kurallarını baltalamıştır. Çünkü şeytan onun içine girmiştir. Şeytanı yok etmek için onu yok etmek gerekmektedir.[1]

1- Batı Bilim Adamlarına Göre İmam Cafer-i Sadık, Sorbon Üni. Gurup Çalışması, s.158, Paris Fransa (Arapça tercümesi)

Avrupa'da bu karanlık ortaçağ süreci İstanbul'un, Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine (1453) kadar devam etmiştir. 1453 yılından itibaren Avrupa'da uyanış ve yenilenme devri başlamıştır. Batılı bilim adamları buna Renaissance adını vermişlerdir. Bu uyanış buhar gücünün keşfinden sonra başlamıştır.[1]

Avrupa'da kültürel ve dini durum bu şekilde iken, İslâm ülkelerinde kültürel ve dini durum nasıldı?

Aslında İslâm dini ilmi, eğitim ve öğretimi teşvik eden ve ona yardımcı olan bir dindir.

Hz. Muhammed'e, Cebrail tarafından vahyolunan ilk ayet, ilk söz "Oku" kelimesi olmuştur.[2] Hz. Muhammed'de bu konuda hadis-i şeriflerde şunları buyurmuştur:

İlmi ara, Çin'de bile olsa.

İlim her Müslümanın üzerine farzdır.

İlmi beşikten mezara kadar iste.

Bu konuda daha birçok hadis-i şerif ve ayet-i kerime vardır.[3]

Zaten İmam Cafer-i Sadık Allah'ın ve Hz. Muhammed'in sözlerini uygulayarak medresesini kurmuştur. Medine'de faaliyete geçen bu medresenin (ilim yuvası) ilk hamlesi tercümeyle başladı. Yunan, Hint ve Çin kültürlerinden fizik, kimya, fen ve hayat bilgileri Arapçaya tercüme edildi. Tercüme esnasında bunların hepsi de incelemeye ve araştırmaya tâbi tutuldular. İslâmiyetin prensip ve kurallarına uymayan ve aykırı olanlarıyla, asılsız olan ve gerçeklere dayanmayan sözde ilim adı altındaki uydurmalar nazar-ı dikkate alınmadı, terk edildi.

1- age. s.152 ve 203

2- Alak Suresi, ayet: 1

3- el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s.147

Doğru olan ve İslâmî gerçeklere uygun olanlar sıralamaya konarak alındı. Bununla da kalınmayıp bu ilimlerin üzerine doğru ilaveler de yapıldı. Böylece yeni ufuklar açılmış, yeni kavramlar, eskide olmayan yeni ilimler ve teoriler ortaya konmuştur.[1]

4- Avrupa'da İmam Cafer-i Sadık Tartışması

Renaissance'tan sonra Fransa'da eski bir kilisenin çöküşü esnasında İmam Cafer'i Sadık'a yazılmış 500 adet mektup ele geçirildi. Latinceye tercüme edilen ve 1000 sahife tutan bu mektuplar "tıp" ve "kimya" ilimlerini içermekte idi. Mektupları Cabir b. Hayyan, İmam Cafer-i Sadık'a yazmıştır.

Bu mektuplar, Avrupa orta çağ karanlığını yaşarken ve dine dayalı çok katı kilise kurallarının geçerli olduğu devirde yazılmıştı.

Bu durum Avrupa bilim adamlarını sarstı ve etkiledi. Aynı zamanda bilim adamları ikiye ayrıldı. Bir kısmı bu mektupların içeriğinin doğru olmadığını, bilgilerin ve kavramların gerçek dışı olduğunu iddia ettiler. Avrupalı ilim adamlarının bir kısmı da bilgilerin birçoğunun doğru olduğunu iddia ettiler. Böylece bu mektupların içeriği, bilim adamları arasında bir tartışmayı gündeme getirdi.

Biz burada her iki tarafın görüşlerini de açıklayacağız. Bunlardan:

Julius Ruska (Alman Bilim Adamı)

Julius Ruska'ya göre İmam Cafer-i Sadık bu derece kimyacı olamaz. Kimya ilminde gerek pratik, gerekse teorik ve kavramlarda bu kadar yüksek düzeyde ilim sahibi olamaz. Hele hele Medine gibi bir şehirde yaşarken bu asla mümkün değildir.[2]

1- age. s.26, 30-31

2- Cafar Al Sadik Der Seckest, İmam 1924, Heidelberg. Problemes

Julius Ruska'nın İddiasına Verilen Cevaplar

1- İslâm bilim adamlarından Mısırlı İsmail Muzhir'in cevabı:

Asırlar dergisinin sahibi İsmail *Muzhiru'l-Usur* dergisinde şunları yazıyor.

"Julius Ruska, İmam Cafer-i Sadık hakkındaki iddiasını, İmam Cafer-i Sadık'ın yazmadığı kaynaklara dayanarak öne sürmüştür. Nitekim bunlardan bazıları sihirbaz ve falcılara ait kitaplardır. Bu kitaplar İmam'ın bilgisi dışında, İmam'ın adına yazılmış kitaplardır. Bu kitaplar çıkar için yazılmıştır. Dolayısıyla J. Ruska'nın iddiaları da temelsiz ve boşlukta kalır." Mesela İmam Cafer-i Sadık adına yazılan *"Kur'ân-ı Kerim'in Özellikleri "* adlı kitapta şunlar söylenmektedir:

> Misk ve zefaranla beraber Kur'ân-ı Kerim'den bir sure yazarsın, onu yukarıya asarsın, o her zaman senin şanslı olmanı sağlar.

İşte bu kitap gibi, safsataya dayalı, İmam Cafer-i Sadık adına birçok kitap yazılmıştır. Bunların hepsi çıkar ve menfaat sağlamak için yazılmıştır. Julius Ruska'da bu safsatalara dayanarak şunu iddia ediyor:

> Mantık dışı safsata yazan bir kişi yüksek düzeyde ilim sahibi olamaz.

O devirde İmam adına böyle kitaplar yazılması da normaldir. Bu tür olaylara her devirde ve her ülkede rastlanmaktadır.

Şöhret sahibi bir yazar ve ilim adamının icraatlarını taklit ederek; maddî çıkar sağlamak veya kendi fikirlerini yaymak fırsatını güderler.

2- Julius Ruska, sadece Avrupa'da bulunan kaynaklara dayanarak iddialarını ortaya koymuştur. İslâm ülkelerinde, özel-

---

De Literatur, Quelvues, 1924. Al Chemiste, L'institul Adrien Gabhard, 1931, Suiss

likle İstanbul, Kahire ve Bağdat gibi zamanın ilim şehirlerinin kütüphanelerindeki kaynaklardan hiç faydalanmamıştır.

3- Julius Ruska, Cabir b. Hayyan ile Cabir b. Eflec'i birbirine karıştırmıştır. Şöyle ki: Cabir b. Eflec'in asılsız ve gerçeklere dayanmayan *"Mekanik Hileleri"* adlı kitabını İmam Cafer-i Sadık'a mal etmiştir. Dolayısıyla onu sorumlu tutmuştur.[1]

4- Mısırlı İsmail Muzhir "Arap Tarihi" adlı kitabının Cabir b. Hayyan adlı bölümünde J. Ruska'nın öne sürdüğü iddiaları şu noktalarda çürütüyor:

a) İmam Cafer-i Sadık'ın bütün hayatını Medine'de geçirdiğine dair bir delil yoktur.

b) J. Ruska "Medine'nin kimya bilim, öğretim ve eğitim merkezi değildir." diyor. Bu takdirde İmam Cafer-i Sadık, kimya ilmini başka bir şehirde okumuş ve öğrenmiş olabilir.

c) Sufîler, genelde kimya terimlerini, Batıni sofi şiirlerinde dile getirmişlerdir.

d) Cabir sufî idi. Bunu Cabir'in yazdığı *"Zehirler"* adlı kitabının önsözünden öğreniyoruz.

e) Sofîliğin yolunu izleyenlerin, muhakkak bir önderi, bir şeyhi olur. Cabir'in şeyhi de İmam Cafer-i Sadık olduğuna göre; Cabir kimya ilmini İmam Cafer-i Sadık'tan öğrenmiştir.[2]

Bertholet (Fransız Bilim Adamı)

Fransız bilim adamı Bertholet yazmış olduğu *"Orta Çağda Kimya"* adlı eserinde diyor ki:

> Cabir'in Cafer'e yazdığı ve Latince'ye tercümesi yapılmış mektupların, Arapça orijinalleri olmadığından dola-

---

1- el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s. 52

2- age. s.59

yı söz konusu mektupların Cabir'le alakası yoktur.[1]

Bertholet'in öne sürdüğü bu iddiaya kimyacı Dr. Muhammed Haşimî şu karşılığı vermiştir: *"Arapça orijinaller elde olmayabilir. Nitekim İmam Cafer-i Sadık'ın eserlerinden birçoğunun adları vardır ama kendileri yoktur, ortadan kaybolmuştur."*

Gerçekten de İslâm tarihinde bu gibi olaylara rastlanmaktadır.

Arif Tamir, Arapça yazmış olduğu "*Caferî Hikmetler* (Beyrut basımı, 1958) isimli kitabında şunları açıklamaktadır:

> Cabir'in mektuplarını ve kitaplarını Latinceye tercüme edenler, aslına uygun tercüme yapamamışlardır. Hatta kendilerinden uydurmalar eklemişlerdir. Netice olarak asıl metin zedelenmiş ve araştırmacılarda şüpheler uyanmıştır.[2]

Poul Kravs (Alman Bilim Adamı)

Doğu ülkesi medeniyetleri araştırmacı ve bilim adamı Alman Poul Kraus ise Cabir'in mektuplarının, İmam Cafer-i Sadık'ın döneminden daha sonra İsmailiye hükümdarlığı zamanında İsmailîler tarafından yazıldığını öne sürmüştür.[3]

Poul Kravs'un iddiaları, yine İslâm kimyacıları ve bilim adamları tarafından çürütülmüştür. İleride ki sayfalarda, yeri geldiğinde bu konuya tekrar gireceğiz. Sadece kimyasal elementlerin ve kimyasal formüllerin tartışmasının bu alandaki uzmanların işi olduğunu teslim ediyoruz.

1- Bertholet, La Chımı Ev Moyen Age, Paris 1898

2- Caferî Hikmetler, *Arif Tamir*, 1958 Beyrut. el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s. 147

3- Des Chabir İbn Hajjan Und Die İsmailija Paul Kravs. Cabir b. Hayyam Contribution a Historize İdees Scientifiaves Dans İslâm, La Cairo, 1943

Biz genelde batı bilim adamlarının ve şarkiyatçıların söylemlerine ve yazdıklarına göz attığımızda şu kanaate varıyoruz:

Bizim inancımızdan, kültürümüzden, tarihimizden ve değerlerimizden bahsederken bunların birçoğunun iyi niyetli olmadıklarını görüyoruz. İçlerinde maksatlı, kötü niyetli olanları da görüyoruz.

Poul Kravs ve bunun gibi birçok bilim adamları, İmam Cafer-i Sadık'ın bu kadar geniş alanları kapsayan ve yüksek seviyede ilme sahip olmasını anlamakta zorluk çekiyorlardı. Hatta şunu da söylüyorlardı: "İnsan ömrü, bu kadar ilim üretmeye yetmez."

Ayrıca onlar, İmam Cafer-i Sadık'ta batın'i ilmin, ilhamî ilmin ve ledün ilminin[1] olduğunu bilmiyorlar ve kabul etmiyorlardı.

Mısır, İlahiyat Üniversitesi el-Ezher'in eski başkanı Prof. İmam Ebu Zehra diyor ki:

> İmam Cafer-i Sadık, yaşadığı çağın imamıdır.

Devamla şöyle ediyor:

> Hz. Ali sülalesinden altıncı Ehlibeyt İmamı'dır. Onun ilmi ilhamî ilimdir. Diğerlerinin ilmi gibi kesbî ilim değildir.[2]

Rönesans'tan sonra, Avrupa'da kilisenin halk üzerindeki baskısının ve gücünün azaldığını ve toplumda bir uyanışın başladığını daha önce yazmıştık. Bu arada Cabir tarafından yazılan ve İmam Cafer-i Sadık'a gönderilen 500 adet mektubun bulunduğunu ve bu mektupların Latinceye tercüme edildiklerini belirtmiştik. Bu mektupların Avrupalı bilim adamlarını bir tartışma ortamına çektiğine değinmiştik. Buraya kadar olan kısımda bahsi geçen mektupların gerçek olmadığını

1- Kur'ân-ı Kerim'de ledun ilminin adı geçiyor.

2- İslâm'da Fıkhî Mezhepler Tarihi, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, s. 57, Daru'l-Arabi, 2005 Kahire/ MISIR

iddia eden bilim adamlarının görüşlerine yer verdik. Şimdi de Cabir'in İmam Cafer-i Sadık'a yazdığı mektupların ve içeriklerinin doğru olduğunu savunan yine Avrupa bilim adamlarının görüşlerine yer veriyoruz.

Oswald Spengler (Alman Bilim Adamı)

Alman bilim adamı "Oswald Spengler" *"Batının Düşüşü"* adlı eserinde Latinceye çevrilen 1000 sahife tutan Cabir'e ait mektuplardan bahsetmektedir ve detaylı bilgi vermektedir. Eserinde özellikle şu noktalara vurgu yapmaktadır: Ona göre İslâmiyet özel bir ruha sahip olduğu için İslâm kültüründe el-Gabra'ya "Cabir b. Hayyan İlmi" felsefi görüş ve ilmini yarattılar. Böylece İslâm kültüründe kâinatın sırlarını araştırma konularını gündeme getirdiler. Diğer yandan, İslâm âleminde matematik, tabiat bilgisi ve güzel sanatlar dallarında araştırma ve çalışmalar görüldü. Bu araştırtma ve çalışma ruhu, kimya ve tıp dallarını da içine aldı. Hatta kimyada elementlerin senteziyle yeni kimyasal bileşikler bulmayı başardılar.[1]

Erik John Holmyard (İngiliz Bilim Adamı)

İngiliz bilim adamı Erik John Holmyard'da Cabir b. Hayyan'ın İmam Cafer-i Sadık'a yazdığı mektupların, doğru olup olmadığı tartışmasına katılmıştır. Erik John Holmyard konu üzerinde çok çalışmış ve araştırmalarda bulunmuştur. Bunların sonuçlarını *"Krallık Tıp Cemiyeti"* dergisinde ilk defa yayınlamıştır.

Holmyard, Arapça kaynaklara ve dünyada sayılı kütüphanedelerdeki "el yazma" eserlere dayanarak, önce Cabir'in özgeçmişiyle konuya girmiştir. Gayesi şu idi:

1- Der Untergang Des Abend Landes, Oswald Spengler, 1927 Muenchen. el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s. 28

Önce Cabir'in kim olduğunu bilelim ki, eserlerini o bilgiler ışığında değerlendirelim. Özet olarak Erik John şunları söylemektedir:

> Cabir, Cafer-i Sadık'ın öğrencisi, dostu ve kader arkadaşıdır. Cabir, Cafer-i Sadık'tan hiç ayrılmamıştır. Onun bir parçası olmuştur. Çünkü Cabir'i irşat eden, ona yol gösteren ve onun hamisi olan Cafer-i Sadık'tır.

Cabir, kimya ilmini uydurmalardan, asılsız iddialardan ve eski çağlardan kalan hurafelerden arındırmıştır. Uzun soluklu gayretleri ve başarılı çalışmaları neticesinde kimya dalında isim kazandı. Böylece, ilim dalında otorite olan Bole, Brisil ve Lavoisier gibi büyük bir mertebeye ulaştı.

Yine Erik John Holmyard'ın söylemine devam edelim:

> Fransız bilim adamı Bertilo, Cabir'in elde ettiği bilgilerin detaylarına vakıf olamamıştır. Her kim onun ilmini ve şahsiyetini dikkatle incelerse, Cabir'in büyük kişiliği ortaya çıkar.[1]

Erik John Holmyard, Cabir'in birçok kitaplarını yayınlamıştır.

Cabir, *"Rahmet"* adlı bir kitap yazıyor. Bu kitapta Cabir, seyyidi İmam Cafer-i Sadık ile yaptığı karşılıklı konuşmayı aynen kaleme alıyor. İngiliz bilim adamı Erik John Holmyard, Cabir'in eserlerini incelerken bu konuşma John'un dikkatini çekiyor. Cabir hakkında yazdığı kitapta, bu kısmı aynen alıyor. Kimya uzmanı Dr. Muhammed Haşimî'de bu alıntıyı bize şöyle aktarıyor.

> Bana seyyidim dedi ki: "Sen yazdığın bu kitapları; kısımlara fasıllara ve bölümlere ayırdın. Sanattan[2] bahset-

---

1- Makers of Chemistry, *Eric John Holmyard*, 1908, Oxford, London. el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s. 38 (Arapça)

2- Kimya ilmi kastediliyor.

tin. Detayları ve özellikleri ele aldın. Senin bu kitaplarından yalnız profesyoneller ve yüksek seviyede olanlar faydalanır ve onlar anlarlar. Onların da zaten bunlara ihtiyacı yoktur.

Aynı şekilde; ilaçlar hakkında da birçok kitaplar yazdın. Bu bilgiler de öğrencilere yaramadı. Şaşırıp kaldılar ve düşünceleri karıştı.

Ey Cabir, şimdi Allah'a tövbe et. Öğrencilere kolaylık göster ve onları aydınlat. Yaptığın yanlışları tekrar etme."

Ben de dedim ki: "Ey seyyidim, lütfen bana gösterir misiniz; hangi fasılları, hangi bölümleri sizin istediğiniz gibi yapmam gerekir."

Dedi ki: "Genelde tüm fasıllarda ve bölümlerde anlaşılmayan çok kısaltma ve rumuzlar vardır."

Bende dedim ki: "Seyyidim, Kral, Kâinat, Nuzum, Yetmişlik kitaplarımda kısaltmalar var. Ben onlara işaret ettim."

Dedi ki: "Söylediklerin doğrudur. Bunlar yazılmıştır. Ancak bunlar birbiriyle karışmıştır. Ey Cabir, söylediğim şartlarda bir kitap yaz. Bitirdiğinde bana göster."

Dedim ki: "Her zaman emrindeyim."[1]

Daha sonra Cabir seyyidinin öğütlerine uyarak *"el-Beyan"* (Açıklamalar) adlı kitabını yazmıştır. Cabir, kitabı yazdıktan sonra İmam Cafer-i Sadık'a göstermiş ve onayını aldıktan sonra yayınlamıştır.

İngiliz bilim adamı Erik John Holmyard bu kitabı da incelemiş doğruluğuna kanaat getirdikten sonra *"Krallık Tıp Cemiyeti"* dergisinde Cabir hakkında olumlu fikirlerini yazmıştır.[2]

1- el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s. 112

2- Krallık Tıp Cemiyeti Dergisi, Erik John Homyard, Oxford, London

Aynı şekilde Dr. Muhammed Haşimî de bu konu üzerinde araştırma ve incelemelerde bulunmuş ve tartışmalara katılmıştır.[1]

Bizde bu konudaki onun kanaatlerini özetliyoruz.

1- Cabir'in bütün eserlerinde sık sık rastladığımız bir husus vardır. O da, Cabir'in İmam Cafer-i Sadık karşısında *"Seyyidim hakkı için"* diyerek yemin etmesidir. Bunun anlamı da Cabir'in, İmam Sadık'a çok yakın olması, ondan feyiz alması ve saygı duymasıdır.

Cabir, *"Özellikler"* isimli kitabında şunları söylemektedir:

> Seyyidim, (İmam Cafer-i Sadık'ı kastediyor) birçok defa bana şunları söylerdi:
>
> "İstediğin gibi çalış. İstediklerini açıkla, ancak eserlerini ilim erbabına ve hak edenlere ver. Aksi takdirde yazmış olduğun kitapları iptal etmek için sana emir veririm."[2]

Cabir, *"Vicdan"* adlı diğer bir eserinde ise şunları dile getiriyor:

> Ey kardeş! Şunu iyi bil ki bu kitaplar Seyyidimin mucizelerindendir. Onun (İmam Cafer-i Sadık) hakkı için bu kitapların içerdiği ilimleri yalnız ve yalnız kardeşlerimiz, ilim erbabı elde edebilirler.[3]

Cabir, mektuplarında sürekli olarak güzel ahlâktan bahsetmiştir. Aceleci olmamaktan, sabırlı olmaktan, temkinli olmaktan ve vicdan muhasebesi yapmaktan bahsetmiştir. Emek verdiği bir kimya formülü sonuçsuz kaldığında karamsarlığa kapılmadan, duygusal olmadan netice almaya çalışmıştır.

1- el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s.113 (Arapça)

2- el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s. 115-116

3- age. s.114

Allah'a dua edip, Allah'ın yardımını istemiştir. Allah'ın rahmetini beklemiştir. Bu sayede zorlukları yenmiş ve istediğini elde etmiştir.

Cabir şunu da söylüyor:

> Karamsarlık insanoğlunun hem ömrünü, hem de malını götürür. Sonrasında pişmanlık hiçbir işe yaramaz. Üzerimize düşen çalışmaktır. Bunu yapan kişi sonuçtan pişman olmaz ve amacına ulaşır.[1]

2- Cabir'in mektuplarından şunu da görüyoruz. Cabir, ilmi ikiye ayırıyor: Zahirî ilim ve batınî ilim.

Zahirî ilim, genelde görünen kaideleri içerir. Batınî ilim ise, genel kaidelerin mahiyetini, özelliklerini ilâhî düşünce ve kaidelerle açıklar. Bu nedenle Cabir, konunun iç yüzünü ele alır. Batınının noksanlarını gidermeye ve onarmaya çalışır. Şayet batınının özünde bozukluk ve eksiklik varsa zahiri ile uğraşmak boşunadır. Zira bir şey elde edemezsiniz. Bu nedenle Cabir, batınî ilme yönlenmiştir.

Yine Cabir'e göre: Bizim dış dünyadaki hakikatleri keşfetmemizden önce, iç dünyamızın yani nefsimizin Allah'ın hikmetleriyle dolu olması lazımdır. Böyle olabilmek için sadece dış görünümlerimizin temiz olması yetmez. Eğer batınımız kötülüklerle dolu ise dış görüntülerimizin temiz olması bir işe yaramaz.

Cabir, nefis temizliği ile de kalmıyor. Konuyu elementlerin özelliklerine kadar götürüyor. Bunu *"Yetmişlik"* kitabında şöyle açıklıyor:

> Her mevcut varlığın mükemmel hem zahiri, hem de batını vardır. Her varlığın iki özelliği vardır. Bunlar, zahiri yapan, zahiri yapılan ve batını yapan, batını yapılan gibi.

1- age. s.119

Gümüşte iki özellik vardır. Zahiri eksiktir. Batını ise tamamdır. Altında ise bunun tam aksi durum vardır. Bunları asıllarına çevirmek kolaydır.[1]

Bu konuda daha birçok kimyevi rumuzlar ve felsefîi terimler vardır.

İmam Cafer-i Sadık ile Cabir'in ilişkisini tam manasıyla anlayabilmek için "batınî akımının" felsefesini anlamak gerekir.

3- Araştırmacılara göre, Cabir b. Hayyan "sufî" idi. Cabir'in yazmış olduğu *"Zehirler"* adlı kitabın önsözünde "sufî" olduğunu belli etmiştir. Genelde sufîlerin batınî şiirlerinde, kimya rumuzları ve terimlere sık sık rastlanır.

Sufî yolunu izleyenlere göre, her sufînin bir şeyhi (dedesi), diğer bir tabirle bir kılavuzu olması gerekir.

Bu husus tasavvufta da böyledir. Şeyhi, kılavuzu yani yol göstericisi olmayan bu yolda ilerleyemez. Netice olarak; Cabir'in şeyhi, kılavuzu ve öğretmeni İmam Cafer-i Sadık idi. Dolayısıyla Cabir, kimya ilmini İmam Sadık'tan almıştır. İmam Cafer-i Sadık, Cabir'in ilimlerinin kaynağıdır. Tasavvuf konusunda daha sonra bahsedeceğiz.

4- Cabir b. Hayyan hocası İmam Cafer-i Sadık'la birlikte "*İksir*" denilen maddeyi elde etmeye çalışmışlardır. İleriki sahifeler de iksirden tekrar bahsedeceğiz.[2]

5- İmam Cafer-i Sadık'ın İlmî Programı ve İlmî Metodu

Önsöz

1968 yılında Fransa'da Strasborg üniversitesinde, İmam Cafer-i Sadık'ın ilmî keşiflerini incelemek amacıyla "ilmî bir komite" kuruldu. Komite yirmi ilim adamından oluşuyordu.

1- age. s.127

2- Batı Bilim Adamlarına Göre İmam Cafer-i Sadık, Storsborg Üniversitesi, s. 42 (Arapça Tercümesi)

İçlerinde İslâm ülkelerinde profesör ve ilim adamları vardı. İlim komitesi şunlardan oluşuyordu.

1- Profesör Armand Abel (Doğumu 1903). Belçika'da Broksil ve Cannes üniversitelerinde hocalık yapmıştır.

2- Prof. Jan Aubin. Paris'te Sorbonne üniversitesinde hoca ve şarkiyatçıdır. Fars dilinde uzmandır. "Timur Leng Bağdat'ta" adında geniş kapsamlı bir eser yazmıştır. "İslâm Üzerine de İncelemeler" adlı kitabın yazarıdır.

3- Prof. Robert Brunshvig (Doğumu 1905). Sorbonne üniversitesi öğretim üyelerindendir. Arapça dilinde uzmandır. *"İslâm'da Çarşıların Tarihi"* ve *"On İki İmamlıkta Fıkıh Usulleri"* adlı eseri vardır.

4- Prof. Claud Cohen (Doğumu 1909). Sorbonne üniversitesinde "Tarih" hocası ve Stasborg üniversitesinde "İslâm Tarihi" hocasıdır. *"Haçlı Seferler Zamanında Şii Tarihi"* ve *"Tarih Boyunca İslâm ve Azınlıklar"* adlı eserleri vardır.

5- Prof. Enriko Cerulli (Doğumu 1899). "İtalyan İlmi Topluluğu'nun" başkan yardımcısıdır. Eserlerinden *"İslâm Sosyal İlmi"* adlı kitabı örnek verilebilir.

6- Prof. Henri Corbon (1903 – 1978). Paris üniversitesindeki "İslâmiyet" kürsüsü başkanlığını yapmıştır. Eserlerinden "*İbn Arabi'nin Fususu*" ve *"Şiilerin Ruhi Cihadı"* adlı kitapları örnek verilebilir.

7- Prof. Tevfik Fehad. Starsborg üniversitesi öğretim üyelerindendir.

8- Prof. Francesev Gabrielli. Roma üniversitesi "Arap Edebiyatı" kürsüsü hocasıdır. *"Arap Şiirinde Aristo Teorisinden Etkilenmesi"* ve *"Arap Edebiyatının Tarihi ve İslâm Kültürü"* adlı eserleri vardır.

9- Prof. Ricard Gramlion. Hambourg üniversitesi öğretim üyesidir.

10- Ann M. S. Lambton (Doğumu 1912). Londra üniversitesi hanım öğretim üyesidir. *"İslâm Tarihi"* ve *"Fars Dilinin Grameri"* isimli eserleri vardır.

11- Prof. Youn L. De Bellefonds (Hanım). "Paris İlmi İnceleme Enstitüsü" başkanıdır.

12- Prof. Wilferd Madlung. (A.B.D.) Chikagou üniversitesi öğretim üyesidir.

13- Prof. Henri Messe. (1887-1969) Fransa'da Strasborg üniversitesi öğretim üyesidir. *"Şii Geleneğinde"* ve *"Şii İmamları İçin Yas Şiirleri"* gibi kitapları vardır.

14- Dr. Seyit Hüseyin Nasr. İran-Tahran üniversitesi felsefe hocasıdır.

15- Prof. Charles Pellat (Doğumu 1914). Paris Sorbone üniversitesi öğretim üyesidir. *"Arap Dili ve Kültürü"* adında kitabı vardır.

16- Prof. Robert Arnaldez. Fransa Lyon üniversitesi öğretim üyesidir. *"İslâm Tarihinde Kültürün Düşüşü ve Yükselişi"* ve *"Kur'ân ve Fıkıh Usulleri"* gibi eserleri vardır.

17- Prof. Aliash (A.B.D.) Kaliforniya'da öğretim üyesidir.

18- Dorn Hingkelif. Londra Üniversitesi öğretim üyesidir.

19- Prof. Fraitzimier. İsviçre Bal üniversitesi öğretim üyesidir.

20- Prof. Henco Mouler. Almanya'da Friyurgun üniversitesi öğretim üyesidir.

1970 yılında, Paris Frances Üniversitesi "Basım Evi" yukarıda sözünü ettiğimiz komitenin Fransızca hazırladığı raporu yayınlamıştır.

Daha sonra bu rapor, Zebihullah Mansurî tarafından Fransızcadan Farsçaya tercüme edilmiştir.

Aynı şekilde, Sorbone üniversitesinde hocalık yapan Dr. Nureddin el-Ali tarafından Arapçaya tercüme edildi ve Arap-

ça kitap olarak basıldı. Bu kitabın adı ise: *"Batı Bilim Adamlarına göre, İmam Cafer-i Sadık"*tır.

Bizde bu esere ve diğer kaynaklara dayanarak, İmam Cafer-i Sadık'ın ilmî keşiflerinden bahsedeceğiz. Gerçekleri açıklamaya çalışacağız.

İmam Cafer-i Sadık'ın İlmî Programı ve İlmî Metodu

İmam Cafer-i Sadık ilmî programlarında kendine has özel metotları vardı. Bunu şöyle açıklayabiliriz. İmam Sadık çalışmalarında şu üç metodu uygulardı. Bunlar:

Denetim,

Gözetim,

Sonuçlandırma.

Bu uygulama istenen sonuç alınana kadar devam ederdi. İmam Cafer-i Sadık'ın bu kendine has özel metodu sayesinde tüm ilim dallarını, eski Yunan klasik felsefe anlayışından kurtarmıştır. Bu metot sayesinde, yeni, çağdaş, pratik ve doğru ilmî sonuçlar alınmaya başlamıştır. İmam Sadık'ın bu metodu, Cabir ve diğer üstatlar tarafından da aynen uygulanmıştır.

Batı dünyası, İmam Cafer-i Sadık'ın çağında, karanlık orta çağ devrini yaşıyordu. Dolayısıyla İmam'ın ilmî çağdaş program ve metodunu öğrenip uygulama alanına sokmaya hazır değildi. Ancak 1453'ten sonra Rönesans devriyle beraber, İmam Sadık'ın program ve metodunu uygulamaya başlamışlardır.

Bu arada İslâm dünyasında da İmam Cafer'in ilmî programını ve metodunu ondan sonra uygulamışlar ve dev bilim adamları ortaya çıkmıştır. Bunlardan Hasan b. Hasan el-Meysem el-Basrî'yi (354-430 h. 965-1038 m.) örnek olarak gösterebiliriz.

Bu bilim adamı, yaşadığı çağın en büyük matematik el-Gabra (Cebir) hocası idi. Bu alanda 47 kitap yazmıştır. Aynı şekilde geometri üzerine de 58 kitap yazmıştır.

Hasan b. Hasan el-Meysem, Bağdat'tan Kahire'ye gitmiş ve Mısır'da Fatımî devletinin sahasında çalışmak için görev istemiştir. Bu istek kabul edilmiş ve kendisine görev ve yetki verilmiştir.

Dünyada ilk defa doğal kaynaktan faydalanmayı hayata geçirmeyi başarmıştır. Bu proje, araziyi sulama projesidir. Mısırda Nil nehri üzerinde dolaplı çarklar vasıtasıyla suyu -Nehrin suyunun akış gücünden faydalanarak- yüksek seviyeye taşıyor ve oradan zahmetsizce faydalanarak kurak arazilerin sulamasını gerçekleştiriyor.

Söz ettiğimiz bilim adamlarının içerisinde şu isimler vardır. Örnek verecek olursak:

el-Kindî: Tabiat âlimi ve filozof

Razi: Tabiat âlimi ve hekim.

İbn Sina: Çağının en büyük âlimlerinden birisi.

Razi ve İbn Sina'nın portreleri, bu gün Paris üniversitesinin duvarında asılıdır. Netice olarak şunu tekrar söyleyebiliriz: Batı dünyası bugünkü çağdaş ilmin program ve metodunu İslâm bilim adamlarından almıştır. Bunun da temelini İmam Cafer-i Sadık atmıştır.

Bu anlamda Avrupa bilim adamı "Daryeer" yazdığı *"İlimle Din Arasındaki Problem"* adlı kitabında şu cümlelere yer vermiştir:

> Müslümanların ilimde ilerlemesinin nedeni, onların kullandıkları yöntem ve metottur. Onlar eski teori yöntemi ile ilim alanında ileriye gidilemeyeceğini fark ettiler. Doğruların ancak gözetim ve denetim yoluyla elde edilebileceğini gördüler. Onların yazdığı ilmî eserler, bize sürpriz olarak göründü. Sanki biz onları yaşadığımız asrın bilgileri sanıyorduk.[1]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi* (Yüksek İslâm Konseyi Başkanı), s. 291, 295-297, 1977 Kahire

6- İmam Cafer-i Sadık'ın Kimya Dalındaki Ürünlerinden Bazıları

İmam Cafer-i Sadık, kimya dalındaki eserlerinden birçoğunu öğrencisi Cabir b. Hayyan'a yazdırmıştır. Aynı zamanda kendi adına da yazılmış birçok eserleri vardır. Bu kitapların bir kısmı kaybolmuş ve bulunamamıştır. Bir kısmı ise elde mevcuttur. Bunlardan örnek verecek olursak:

Sanayi ve değerli taşlar hakkında mektuplar isimli kitabıdır.

Bu kitabı Alman bilim adamı Julius Ruska 1924 yılında Almanya'da Heidelberg kentinde Almancaya çevirdikten sonra yayınlanmış ve kitap hakkındaki eleştirileri de kitabın sonuna eklemiştir. Julius Ruska, bu kitabı tercüme ederken orijinallerini (asıllarını) Hindistan Rampur kitapevinden ve Halep kitapevinden temin etmiştir. Halep kütüphanesindeki kod numarası 338'dir.[1]

Almanca tercüme edilen kitabın orijinali eski kimya üslubu ve rumuzlarıyla yazılmıştır. Dolayısıyla kitabın içerdiği bilgileri ancak uzman kimyacılar açıklayabilir. Sıradan bir kişinin anlaması mümkün değildir.

Bu konuda, kimya uzmanı Dr. Muhammed Haşimî örnekler vermiştir. Bunlardan:

> İmam Cafer-i Sadık eski deyimle "*İksir*" maddesini elde etmek için çok çalışmış ve sonunda bu maddeyi elde etmeyi başarmıştır. İksirin bugünkü kimya dilinde adı "*Radyoaktif*" elementlerdir. Radyum bunlardan birisidir.
>
> Topraktan veya toprak gibi görünen maddelerden saf altın elde etme çalışmalarıdır. İmam Cafer-i Sadık bu ko-

---

1- Ga'far Al Sadıg Der Seckeste İmam. Julius Ruska - 1924 Heidelberg. el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma (Kimya İlhamcısı), *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, s.44

nuda da azimle, yılmadan ve sabırla çalışmış ve sonunda saf altını bulmuştur. Altının kimya rumuzu *"Au"* dur.

Dr. Muhammed el-Haşimi, bunları bugünkü kimyasal formüllere çevirerek neticeyi formülle söyle açıklamıştır:

2K4 (Fe (CN)6)+ ½ O2 = K2O + 2K3(Fe (CN)6)

2K (AU (CN)2) +2KOH+H2O2=2AU+4KCN+2H2O+O2

3K (AU(CN)2)+Fe=K3(Fe(CN)6)+3AU=Altın
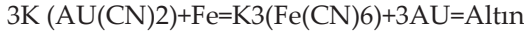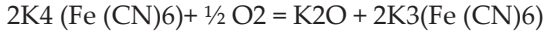
Not: Bugünkü kimyasal formüllerde kullanılan rumuzlar beynelmileldir. Buna göre:

K: Potasyum elementini simgeler.

Fe: Demir

O2: Oksijen

C: Karbon

H2: Hidrojen

AU: Altın

7- İmam Cafer-i Sadık'ın Diğer İlmî Keşiflerinden

a)- İmam Cafer-i Sadık'ın Dünyanın Hareketi İle İlgili Verdiği Bilgiler

İmam Cafer-i Sadık 14-15 yaşlarında ve henüz öğrenci iken, eski Yunanlı ve evren bilimcisi Batlimus'un dünyanın hareket ile ilgili teorisinin yanlış olduğunu ispatladı.

Batlimus'a göre, güneş dünyamızın etrafında döner. Bir dönüş turunu, bir gündüz ve bir gecede tamamlar. Bu da her gün güneşin doğuşuna ve batışına neden olur.

Bu görüş ve iddia, İmam Cafer'e göre kesinlikle yanlıştır. Bilindiği gibi Batlimus'un ölümünden 560 yıl geçmesine rağmen ne batıda ne doğuda bu konuyu kimse ele almamış ve kafa yormamıştır. İncelemeye cesaret bile edememiştir.

Bugün dünya devletlerindeki okullarda öğrencilere öğretilenler İmam Cafer-i Sadık'ın ilim teorileridir. İmam Sadık'a

göre *"Dünyamız kendi etrafında döner. Bu dönüşten de gece ve gündüz meydana gelir. Dünyanın yarısı gündüz olurken diğer yarısı da gece olur."*

Bu görüş, batı bilim adamları tarafından ciddiye alınmamış ve bir "çocuk görüşü" niteliğinde kabul etmişlerdir. Ta ki 15. yüzyılda Polonyalı âlim Copernicos'in Cafer-i Sadık'ın tezinin doğru olduğunu ilân edinceye kadar. Copernicos (Kopernik) bu tezin doğru olduğunu ispat ettikten sonra batı bilim adamları tezin doğruluğuna inanmışlardır. Daha sonra batı bilim adamları Kopernik'in tezine ilave olarak şunları söylemişlerdir:

> İmam Cafer, sadece yukarıda zikrolunan bilim teorisiyle kalmamış, uzayın -astronomi dalındaki- oluşumlarına da vakıf olmuştur. Zaten bu bilgileri bilmeyen, dünyamızın kendi etrafında döndüğünü bilmesi mümkün değildir.[1]

b) İmam Cafer-i Sadık'ın Oksijeni Keşfi

İmam Cafer-i Sadık, henüz babasının öğrencisi iken, atmosfer olayları dikkatini çekmiştir. İlk zamanlarda merak konusu iken, daha sonraları bu hususta yoğun bir çalışma ve araştırmaya girmiştir. İmam Sadık'ın yaşadığı çağda bilinen eski Yunan bilim adamlarının teorileri idi. Onlara göre hava "tek ve basit bir unsurdan" ibaretti.

İmam Cafer-i Sadık, önce Yunan bilim adamlarının iddialarının yanlış olduğunu kanıtlamıştır. İmam Sadık'a göre, hava tek bir unsurdan oluşmaz. Hava birçok maddeden meydana gelmiştir.

Havayı oluşturan maddelerin bir kısmı, canlıların nefes alıp vermesini sağlar. Havayı meydana getiren maddeleri ay-

---

1- Batı Bilim Adamlarına Göre İmam Cafer-i Sadık, s.163-165, Arapça tercümesi

rıştırdığımızda, her maddenin ayrı bir özelliği vardır. İmam Cafer-i Sadık teorisine şunu da eklemiştir.

> Nefes için gerekli olan madde (ona isim vermemiş) diğer maddelerin etkisiyle yangınlara yardımcı olur. Demiri eritir. Bu madde havadaki diğer maddelerin en etkili ve önemlisidir. Demir eridiğinde çok miktarda ışın ve enerji meydana gelir.

Yine biliyoruz ki, İmam Cafer-i Sadık'tan yüz yıl sonra, batı bilim adamları tarafından bu konu tekrar ele alınmıştır.

Yine görüyoruz ki, Fransız âlimi "Lavosier" 1779'da İmam Sadık'ın söz ettiği maddeye *"oksijen"* adını veriyor. Ve onun tespit ettiği sonuçların bir kısmına ulaşıyor. Bugün kullandığımız, elektrik lambalarının ışın sistemi de İmam Cafer'in bir fikir ürünüdür.[1]

c) İnsan Vücudunun Analizi

Allah, Kur'ân-ı Kerim de buyuruyor ki:

> **İnsanı topraktan yarattık.**

İmam Cafer-i Sadık bu ayetten yola çıkarak insan vücudunu oluşturan maddeleri araştırıyor. İmam Cafer-i Sadık bu konuyu şöyle açıklanmıştır:

> Yeryüzündeki toprakta 102 madde vardır. İnsan vücudunda bu maddelerin hemen hemen hepsi vardır. Bunların oranları değişiktir. Bazılarının çok çok az olması nedeniyle bunların tespiti çok zordur.

İmam Sadık'a göre, insan vücudundaki maddeler üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde dört madde vardır. Bunların miktarları çoktur. İkinci bölümde sekiz madde vardır. Bunların miktarları birinci bölümdekilerden azdır. Üçüncü

1- Batı Bilim Adamlarına Göre İmam Cafer-i Sadık, s.121-123, Arapça tercümesi

bölümde yine sekiz madde vardır. Bunların miktarları hepsinden daha azdır.

İmam Cafer-i Sadık'ın ölümünden 1235 yıl sonra, dünya bilim adamları, son teknolojiyi ve modern laboratuarları kullanarak, İmam Sadık'ın tezlerinin doğru olduğunu tespit etmişlerdir.

İşte insanoğlunun vücudundaki her üç bölümdeki maddeler (elementler) şunlardır:

1- Birinci bölümdeki dört madde (dört element): Oksijen, hidrojen, azot ve karbon.

2- İkinci bölümdeki sekiz madde (sekiz element): Bunların miktarı daha azdır. Sodyum, magnezyum, potasyum, kalsiyum, fosfor, klor, kükürt ve demir.

3- Üçüncü bölümde olan ve çok az miktarda bulunan sekiz madde (sekiz element) ise şunlardır: Molibden, silisyum, flor, kobalt, çinko, bakır, kurşun ve selenyum.[1]

d) İmam Cafer-i Sadık ve Çevre Kirlenmesi

İmam Cafer-i Sadık diyor ki: İnsanoğlu, kendi ve diğer canlıların yaşamlarını zorlaştırıp, yaşanmaz hale getirmemek için çevresini kirletmemelidir.

İmam Cafer-i Sadık zamanında hemen hemen sanayi yok gibiydi. Bugünkü teknoloji ile asla kıyaslanamayacak ilkel metotlarla yapılan demir-çelik sanayi vardı. Buna rağmen İmam Cafer-i Sadık, çok erken bir zamanda insanoğlunu uyarmış, bunun çok zararlı olacağını o zamanlar tahmin etmiştir.

Çevre kirliliği ilk defa II. Dünya Savaşı'nda gündeme gelmiştir. O da A.B.D.nin Japonya'nın "Hiroşima ve Nagazaki" kentlerine attığı atom bombasıdır. Atom bombaları bu bölgelerde büyük bir faciaya neden olmuştur. Yüz binlerce insan

---

1- Batı Bilim Adamlarına Göre İmam Cafer-i Sadık, s.261-263

ve canlı yaratık yok olmuştur. Hatta bütün bitkileri de yok etmiştir. Bugün bile hala onun kötü etkileri görülmekte ve yaşanmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, nükleer enerji elde etmek için kıyasıya bir yarış başladı. Bugün "Avrupa ülkeleri" "Japonya, Çin, İsrail, A.B.D., Hindistan ve Pakistan" nükleer enerji santrallerine sahiptirler. Şimdi bu kervana "İran'ı" da katabilirsiniz.

Bugün, gerek nükleer santrallerin, "uranyum" atıkları, gerek diğer sanayi atıkları sonucu denizde yaşayan canlılar ve bitkiler yok olmaktadır. Özellikle *"plantum"* bitkisi zarar görmektedir. Ayrıca nükleer santralleri çalıştırmak için "ağır suya" ihtiyaç vardır. Bu nedenle santraller nehirler yanında inşaat ediliyor. Yine bu da "radyasyon" nedeniyle her türlü canlı ve her türlü bitkiyi olumsuz yönde çok etkiliyor. Büyük tehlikeler yaşatıyorlar.

Bütün bunlara ilave olarak nükleer santrallerdeki kaza tehlikeleri de vardır. Kaza sonucu yayılan "radyasyon" sadece o bölgeyi değil, sadece o ülkeyi değil, büyük bir bölgeyi etkilemektedir.

26 Nisan 1986 yılında, Çernobil nükleer santralinde çıkan kaza büyük bir faciaya neden oldu. Birçok Avrupa ülkesi, Balkanlar, Türkiye dahil Karadeniz ülkeleri ve Ege bölgeleri radyasyona maruz kaldı. O günlerde içtiğimiz çayda, yediğimiz fındık ve ette radyasyonun ne kadar etkili olduğunu tartıştık.

Aslında sadece Çernobil'de değil, dünya ülkelerinin birçoğunda "nükleer santral" kazaları olmuştur. Bunların birçoğu gizli kalmıştır. Öğrenebildiğimiz nükleer kazalarından bazıları şunlardır:

1- 22 Mart 1975'de A.B.D. "Alabama Daccoter"'da "Brovn Ferry" reaktöründe emniyet sistemine bağlı kabloda yangın çıkmıştır.

2- 7 Ağustos 1979'da A.B.D.de Tenesseik Erwin yakınında çok gizli tutulan bir nükleer enerji santralinden çevreye yüksek dozda uranyum sızmıştır.

3- 8 Mart 1981'de Japonya'da Tsuruga'daki nükleer santraller tamiratında, canlılar yüksek dozda radyasyona maruz kalmışlardır.

4- 23 Eylül 1983 yılında Arjantin'de "Boenes Aires" araştırma reaktöründe kaza olmuştur.

Daha gizli tutulan ve tespit edemediğimiz birçok "nükleer santral" kazaları vardır.

Bugün, dünyada 36 ülkede, toplam 442 adet nükleer enerji santrali vardır. Bunlardan 432'si faal durumdadır. Dünya elektrik üretiminin %17'si bu santrallerden elde edilmektedir. Bu durumda çevre kirliliğinin ne boyutlarda olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.[1]

1- Batı Bilim Adamlarına Göre İmam Cafer-i Sadık, s. 239-240

8- İMAM CAFER-İ SADIK'IN SİYASİ HAYATI

a) Emevî Devrinde

İmam Cafer-i Sadık miladî 699 yılında dünyaya geldi. Bu tarihte Emevî halifelerinden Abdülmelik b. Mervan saltanatı hüküm sürüyordu. Doğumundan itibaren dedesi Ali b. Hüseyin Zeynelabidin'in himayesinde on iki yıl kaldı. Dedesinin ölümü üzerine babası Muhammed Bâkır'ın yanında ve onun eğitiminde kaldı.

İmam Cafer-i Sadık toplumda korkunun, güvensizliğin, gaddarlığın ve kargaşanın acımasızca devam ettiği bir devirde büyüdü. Çünkü Emevî saltanatı sürüyordu.

Emevîler, İmam Cafer-i Sadık'ın ailesini, dostlarını ve yakın çevresini yakın takibe almıştı. Hatta Hz. Muhammed'in kalan ailesine, Ehlibeyt'e ve Hz. Ali sempatizanlarına karşı acımasız tutumlarını devam ettiriyorlar, tutuklamak ve sorguya çekmek için her an bahane arıyorlardı. Zulüm ve işkencenin ardı arkası kesilmiyordu.

Tabii bu arada fırsatçılar, çıkarcılar fazlasıyla türemişti. Ehlibeyt'e intisap eden şahısların hakkında yalan ve asılsız haberler üretiyorlar, iftiralarda bulunuyorlardı. Böylece Emevî yöneticilerinden haksız olarak menfaat sağlıyor ve ödüller alıyorlardı.

İmam Cafer-i Sadık'ın büyük dedesine, camilerde beş vakit namazda lânet okutuyorlardı.

Bütün bunları Cafer-i Sadık kulağıyla duyuyor ve gözüyle görüyordu. Cami imamları, çıkar karşılığı Hz. Ali'ye küfür etmede birbirleriyle yarışıyorlardı. Bütün bunlar İmam Cafer-i Sadık'ta üzüntü ve büyük düş kırıklığı yarattı.[1]

İmam Cafer-i Sadık Zamanında Emevî Halifeleri

İmam Cafer-i Sadık zamanında hüküm süren Emevî halifeleri şunlardır:

1- Abdülmelik b. Mervan

2- Velid b. Abdülmelik

3- Süleyman b. Abdülmelik

4- Ömer b. Abdülaziz

5- Yezid b. Abdülmelik

6- Hişam b. Abdülmelik

7- Velid b. Yezid b. Abdülmelik

8- İbrahim b. Velid b. Abdülmelik

9- Mervan b. Hakem

Son halife olan Mervan b. Hakem'e halk "Mervan-ı Himar" (Eşek Mervan) lakabını vermişti.[2]

1) Abdülmelik b. Mervan

Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervan hicrî 65 yılında (miladî 684) halife oldu. Hicrî 86 (miladî 705) yılında öldü. Halife olmadan önce dindar birisi idi. Çok Kur'ân okur, hadis-i şerifleri ezberlerdi. Camide çok zamanlar ibadet ederdi. Kendisinden önceki halifenin savaş açmasını kınamıştır. Fakat kendisi halife olduğunda, Haccac b. Yusuf es-Sekafî komutasındaki Şam ordusunu "Abdullah b. Zübeyr"e karşı Mekke'ye göndermiştir.

1- es-Sevaiku'l-Muhrika, İbn Hacer, s.123. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar,* c. 1, s.35-37

2- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s.109

Haccac b. Yusuf es-Sekafî, Mekke'deki kutsal Kâbe'yi "mancınıklarla" bugünkü deyimiyle toplarla vurdu.

Haccac Kâbe'yi mancınıklarla vururken, ordusunun üzerine yıldırım düştü. Ordu çok kayıp verdi. Kalanlar da panik içinde kaçmaya başladı. Haccac bozgunu önlemek ve askerlerin moralini düzeltmek için bir yalan uydurdu. Askerlerine hitaben şu konuşmayı yaptı:

> Bilir misiniz İsrailoğulları Tanrı için kurbanlar keserken, onların üzerlerine de yıldırım düştü. Onların hepsi de helak oldular. Sonradan anlaşıldı ki bu olay Tanrı için kesilen kurbanları kabul ettiği anlamına geliyor.

Bu yalana inanan askerler tekrar savaşa devam ettiler. Sonunda Kâbe'yi savunan "Abdullah b. Zübeyir" Haccac tarafından öldürüldü ve dar ağacına asıldı. Kafası da Emevî halifelerine gönderildi.

Ümmü Derda adında bir kadın Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervan'a bağırarak şunları söyledi: *"Sen bu kadar ibadetten sonra, haksız yere halkın kanını içmeye başladın."* Emevî halifesinin verdiği cevap kısa ve serttir: *"Evet, içtim"* cevabını verir.[1]

Bu halifenin yaptığı en kötü işlerinden birisi de, en gaddar ve zalim olan Haccac b. Yusuf es-Sekafî'yi Hicaz'a (Mekke ve Medine'ye) vali olarak tayin etmesidir. Haccac İslâm tarihinde görülen, en gaddar ve en zalim insandır.

Bu vali, Medine'de üstü açık geniş bir alanı kaplayan bir cezaevi yaptırdı. Yüz yirmi bin suçsuz insanı buraya hapsetti. Bu insanları her gün kırbaçlatıp kan revan içinde çöl güneşinin altında bıraktırıyordu. Tarihçilerin söylediklerine göre bu zalimin zulmünü ifade etmeye ne söz yeter, ne de kalem…

1- Tarihu'l-Hulefa, Suyutî, s.84. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 111

Bu konuda Abdülmelik b. Mervan'dan sonra gelen Emevî halifeleri Abdulaziz şunları söylüyor: *"Eğer milletler arasında en zalim ve en kötü vali yarışması olsa, biz Haccac'la bu yarışmayı kazanırız."*[1]

Abdülmelik b. Mervan Haccac'ı her zaman destekler ve korurdu. Onun aleyhine hiçbir şikâyeti ve ihbarı kabul etmezdi. İmam Zeynelabidin'in ellerine ve ayaklarına kelepçe vurdurarak, Medine'den Şam'a getirtmiştir. Gayesi Ehlibeyt fertlerini küçük düşürmekti.[2]

Bu halife hakkında daha yazılacak çok şey vardır. Bunların hepsi cinayet, zulüm, işkence ve insanlık dışı olaylardır. Yirmi yıllık hilafet tarihinin kara lekesidir.[3]

2) Velid b. Abdülmelik

Abdülmelik b. Mervan'dan sonra oğlu Velid b. Abdülmelik hicrî 86 (miladî 705) yılında Emevî halifesi oldu. Dokuz yıl saltanat sürdü ve hicrî 95 (miladî 713) yılında öldü. Velid, babasından daha zalim ve gaddar çıktı. Ömrü sadece evlenip boşanmakla geçti. 63 defa evlenip boşandı. Hayatında bildiği başka bir şey yoktu.

Velid b. Abdülmelik Şam'da bir Emevî camii yaptırdı. Caminin duvarlarını altınla kaplattı. Bu iş için (400) sandık altın kullanıldı. Halifenin bu tutumu halkta büyük tepki yarattı. Çünkü halk açlık, yoksulluk içindeydi. Halife 400 sandık altının parasını halktan topladığı vergilerden temin etmişti. Halkın tepkisi üzerine yaptırdığı caminin mihrabına çıkarak şöyle seslendi: *"Ben bu camiyi kendi paramla yaptırdım. Vergilerden, harçlardan ne kadar hasılat gelirse hepsi bizimdir. Bu paraları da istediğim gibi harcarım."*

1- el-Kâmil, İbn Esir, c. 4, s.236-271

2- Hilyetu'l-Evliya, c. 3, s.135

3- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s.110

Velid b. Abdülmelik Mekke'de Hz. Peygamber'in mescidini genişletti. Büyüttü. Ama gayesi mescidin daha güzel olması ve daha çok ibadete cevap vermesi için değildi. Gayesi şu idi:

Velid hacca geldiğinde, Hz. Peygamber'in mescidinin yanında eski bir ev gördü. Evin Hz. Ali'nin evi olduğunu öğrenince şunları söyledi:

> Biz camilerde her namazdan önce bu adama lanet okuyoruz, küfür ediyoruz. Nasıl olur da bu adamın evi Peygamberi'n mescidinin yanında dimdik durur.

Hemen adamlarına evin yıkım emrini verdi. Fakat işçiler bu emri yerine getirmedi. Çünkü işçiler Hz. Ali'nin evinin yıkılmasının günah olduğunu ve böyle bir vebal altına girmek istemediklerini söylediler. Bunun üzerine Velid, Rum işçileri göndererek yıkım işini gerçekleştirdi ve emeline kavuştu.[1]

Velid'in yapmış olduğu büyük cinayetlerden birisi de İmam Zeynelabidin'i ajanları vasıtasıyla zehirletmesidir. Zeynelabidin hicrî 95 (miladî 713) yılında muharrem ayının 25. günü şehit olmuştur. Daha bunun gibi pek çok cinayetler işlemiştir. Hayatı boyunca yaptığı iki şey vardı: İstediği zaman, istediği kişiyi öldürtmek ve istediği zaman, istediği kadınla evlenmek.

Fakat sonunda işlediği bir cinayetle Haccac da belasını buldu. Olay şöyle olmuştur:

Said b. Zübeyr, vali Haccac'ın zulmünden ve ölümünden korkup Medine'den Azerbaycan'a kaçtı. Orada birkaç yıl gizlendi. İzini kaybettirdi. Herkes onu öldü biliyordu. Ortalık sakinleşince hac amacıyla bir grupla beraber Mekke'ye geldi. Fakat vali Haccac'ın adamları onu tanıyıp yakaladılar. Doğ-

---

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 112-113

rudan valinin huzuruna çıkardılar. Haccac Said b. Zübeyr'in öldürülmesi emrini verdi. Said şehadet duasını okuduktan sonra Haccac'a hitaben *"Ey Haccac, kıyamet günü seni bulacağım."* dedi. Haccac'a öyle bir baktı ki Haccac kafasını çevirmek mecburiyetinde kaldı.

Said b. Zübeyr'i öldürdükten sonra başını üç parçaya ayırdılar. Bu olaydan sonra vali Haccac'ın aklî dengesi bozuldu. Uykudan sıçrayarak kalkmaya başladı. Uykusunda hep Said b. Zübeyr'in adını sayıklamaya başladı. Her defasında: "Said b. Zübeyr'den bana ne, bana ne. Kelepçelerimiz kelepçelerimiz." diyerek sürekli bağırmaya başladı. Bunu duyan yandaşları Said'in ayaklarını kesip kelepçeleri getirmişlerdi. Onlar sanıyor ki, Said'in ayağındaki kelepçeleri istiyor. Gerçekte öyle bir istek yoktu. Gerçek olan vali Haccac b. Yusuf es-Sekafî aklî dengesini kaybetmişti. Zaten bu olaydan birkaç gün sonra hacda öldü.[1]

3) Süleyman b. Abdülmelik

Süleyman b. Abdülmelik, kardeşi Velid'den sonra hicrî 96 (miladî 714) yılında Emevî halifesi oldu. Halifelik süresi 2 yıl 9 ay sürmüştür. Aslında kardeşi Velid, Süleyman b. Abdülmelik'in halife olmasını istemiyordu. Yerine oğlu Abdulaziz'in halife olmasını tasarlıyordu. Bunun için Emevî devletinin bütün valilerine yazıyla bildirmiş ve oğlunu desteklemelerini istemişti. Ancak Haccac ve Kuteybe'den başka hiçbir yetkili bu isteği kabul etmedi. Netice olarak Süleyman b. Abdülmelik halife oldu. Arkasından halifeliğini istemeyen bu iki validen öcünü aldı. Kuteybe'yi öldürtmüş ve Haccac'ın adamlarını görevden almıştır. Haccac'ın kurduğu kadroda

---

1- Tarih-i Taberî, c. 8, s.95. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar,* c. 1, s.114

olanlara ve ailelerine işkence yapmıştır. Zaten Haccac daha önce ölmüştü.[1]

Halife Süleyman b. Abdülmelik, bir gün ordusunu teftiş ederken bazı askerlerin şarkı söylediklerini duyar ve hemen orada şu konuşmayı yapar:

> At kişnerken kısrak ister. Erkek deve böğürürken dişi deve ister. Teke melerken keçi ister. Adam da şarkı söylerken kadın ister. Bu şarkı söyleyen erkeklerin erkekliklerini derhal kesin. Bu bir emirdir.

Ancak, meydan komutanları ve veliaht Abdulaziz bu emre karşı çıkarlar. Müdahale ederler ve halifeye şunları söylerler: "Ey Emirü'l-Müminin, bu askerler senin gelmene sevindikleri için şarkı söylüyorlar." Netice olarak Halife, şarkı söyleyen askerleri kovmakla yetinmiştir.[2]

Mısır valisi Usama b. Zeyd halife Süleyman b. Abdülmelik'e toplanan vergileri gönderirken şunları yazmıştır:

> Ey Emirü'l-Müminim, sana gönderdiğim vergi miktarının toplanmasında ben de halk da çok zorluk çektik. Gelecek sene, onlara biraz merhamet ve lütuf etmez misiniz? Rica ediyorum, dayanılamayacak kadar çok olan bu vergilerden az da olsa düşmez misiniz?

Bu rica ve isteğe ise Süleyman'ın verdiği cevap şudur:

> İneğin memesinden süt geldikçe sağ. Şayet süt kesilirse süt yerine kan sağ.[3]

Süleyman b. Abdülmelik'in yaptığı zalimane ve gaddarca cinayetlerden birisi de şudur:

Kuzey Afrika ve İspanya fatihi Musa b. Nesir'in Ehlibeyt'e yakınlık duymasını hazmedemedi. Oğlunu öldürttü ve oğlu-

---

1- Tarih-i Dimeşk, İbn Asakir, c. 4, s. 70

2- Tarih-i İbn Kesir, c. 9, s. 180

3- Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, *Haşim Maruf Hasenî*

nun başını babası Musa b. Nesir'e gönderdi. Nesir oğlunun başını görünce şöyle haykırdı: *"Oğlum, bu şehadet mertebesini kazandığın için seni kutlarım. Vallahi sen ibadet görevinin en iyisini yaptın."*

Bu olaydan sonra Musa b. Nesir'i de öldürttü.[1]

4) Ömer b. Abdülaziz

Süleyman b. Abdülmelik'ten sonra, hilafet makamına Ömer b. Abdülaziz oturdu. Saltanatı iki yıl (hicrî 99-101, miladî 713-715) sürdü. Kendisinden önceki halifeler zamanında adaletsiz idare, halkı canından bezdirmişti. Vergi sistemi çok kötü idi. Halkın ödeme gücünün üstünde vergi alınıyordu. Vergi toplayan memurlar iyice şımarmıştı. Halka eziyet ediyorlardı. İstediklerinden istedikleri miktarda vergi alıyorlardı. Alınan vergilerin kişi başına miktarı belli değildi. Halk inim inim inliyordu.

Ömer b. Abdulaziz'in ilk yaptığı, vergi sisteminde ıslahat oldu. Bir nevi vergide reform yaptı. Bunun için İslâm ülkelerinin bütün valilerine şu emirleri verdi:

> Vergi mükelleflerinden, ödeyebileceği kadar vergi alınacaktır.
>
> Vergi toplayan memurlar, sakin ve halka karşı saygılı olacaktır.
>
> Meslek dersi verenlerden vergi alınmayacaktır.
>
> Nevruz bayramlarında hediye alınmaz.
>
> Kur'ân-ı Kerim vergisi, evlenme vergisi, İslâmî dine girenlerden giriş vergisi alınmayacaktır.[2]

Halife Ömer b. Abdülaziz, Ehlibeyt sülalesiyle iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. Hz. Muhammed, kızı Hz. Fatıma'ya *"Fedek"*

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, s. 115, 116 ve 117

2- el-Kâmil, İbn Esir, c. 5, s. 29. et-Taberî, c. 8, s. 139

denilen sulu arazi vermişti. Hz. Muhammed'in vefatından sonra, Emevî halifeleri bu arazileri Hz. Fatıma sülalesinden almışlardı. İşte bu halife Fedek arazilerini Ehlibeyt fertlerine iade etti. Ayrıca Muaviye'den beri süre gelen camilerde her namazdan önce Hz. Ali'ye lânet okunmasını ve küfür edilmesini yasakladı.[1]

Bir sohbet toplantısında, Ömer b. Abdülaziz'e sordular: "Neden Ehlibeyt sülalesine yakınlık gösteriyorsun?" Halife'nin cevabı şu oldu:

"Babam, toplantılarda konuşurken Hz. Ali kelimesini söylerken dili tutulurdu. Ben de neden böyle oluyor diye sorduğumda cevabı şu oldu. Oğlum bizim çevremizde olanlar, bizim kadar Ali hakkında bilgileri olsaydı, çevremizde kimse kalmaz, bizi terk ederlerdi. Ali'nin evlatlarına giderlerdi."[2]

5) Yezid b. Abdülmelik

Yezid b. Abdülmelik, daha önce halifelik yapmış olan Abdülmelik b. Mervan'ın oğludur. Abdulaziz b. Ömer'den sonra halife oldu. Dört yıl halifelik yaptı hicrî 101-105 (miladi 715-719) yılları arasında. Kendisinden önceki Halife Ömer b. Abdulaziz'in yolunu izlemeye çalıştı; ama muvaffak olamadı. Çünkü ortam çok bozulmuştu. Toplumun genel ahlâk seviyesi çok düşmüştü. Çıkarcılar, rantçılar, riyakârlar halkı abluka-ya almışlardı. Doğal olarak Ehlibeyt düşmanlığı tekrar kötü bir şekilde hortlamıştı.

Bunlar el birliğiyle ağzı laf yapan birisini "din bilim adamı" kisvesi altında halife yaratırlar. Aynı kişiler, bu zatla halife arasında iletişim sağlarlar. Daha sonra uygun bir zamanda bu kişi halifeyi ziyarete gider. Sohbette halifeye şunları söyler:

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 120

2- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 119

“Halifeler Allah’a hesap vermezler. Onlar serbesttirler. Şeriatta, halifeler azaptan ve Allah’ın cezasından muaftırlar.”

Halifenin hiçbir din bilgisinin olmadığı, Kur’ân-ı Kerim’in içeriğini bilmediği için bu sözlere kandı. Ayrıca bu sözler işine de geldiği için bu yola devam etti. Çıkarcıların, riyakârların, menfaat sağlayanların güdümüne girdi. Her şey eski hâline döndü. Hatta daha da kötü oldu.[1]

Halife tüm vergi memurlarını değiştirdi. Bunu İslâm ülkelerinin valilerine yazıyla bildirdi. “Ömer b. Abdülaziz aldanmıştır. Yanlış yapmıştır. Halk istese de istemese de böyle olacaktır.” diye talimat vermiştir. Kendisi eğlence ve şenlik içinde hayatını sürdürmeye başladı. Habuba ve Sellame adında, rakkase iki cariyesi vardı. Devlet işlerinde bile bu rakkaselerin dedikleri olurdu.[2]

6) Hişam b. Abdülmelik

Hişam b. Abdülmelik, kardeşi Yezid b. Abdülmelik’ten sonra hicrî 105 (miladî 719) yılında halife oldu. Hilafeti 19 yıl 7 ay sürdü. Hişam kurnaz ve zeki birisi idi. Muaviye’nin kopyasıydı. Her yerde, her zaman kendi çıkarı doğrultusunda hareket ederdi. Çok cimriydi. Kendisinden başka kimseyi düşünmezdi. Sanki her şeyini Muaviye’den almıştı. Hal böyle olunca, Ehlibeyt ve Hz. Ali yanlılarına karşı bitmez tükenmez bir kin besliyordu. Her yerde de bu kin ve düşmanlığını sergiliyordu. Muaviye oğlu Yezit’ten sonra sanki onların vasiyetini yerine getiriyordu.[3]

1- Tarih-i İbn Kesir, Hişam b. Abdulmelik bölümü, c. 9, s. 232

2- el-Kâmil, Emevîlerin Son Günleri bölümü, İbn Esir, c. 6, s. 22. el-İmamu’s-Sadık ve’l-Mezahibu’l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 122

3- el-İmamu’s-Sadık ve’l-Mezahibu’l-Erbaa, *Esat Haydar* (Dört Mezhep), c. 1, s. 123

Emevî Mezalimine Karşı (İmam Cafer'in Amcası) Zeyd b. Zeynelabidin Ayaklanması (121 h. 738 m.)

Zeyd, önce bahsettiğimiz İmam Zeynelabidin'in oğlu, İmam Muhammed Bâkır'ın kardeşi, İmam Cafer-i Sadık'ın amcasıdır. Medine'de doğmuştur, onun iyi bir şekilde yetişmesi için iyi bir ortam mevcut idi. Elbette o da babasının acılarına ve sıkıntılarına ortak olmuştur. Babası vefat ettiği zaman Zeyd on dört yaşında idi ve kendisine babalık yapan büyük kardeşi İmam Bâkır idi ve onun gözetimi altında kalmıştı ve İmam Cafer-i Sadık'la yaklaşık aynı yaşta idiler. Kendisi Ehlibeyt ilminden aracısız nasibini almış kâmil bir insan olarak yetişmişti. Bütün bu ilimleri kendisinin yazdığı "el-Mecmu" kitabına işlemiştir.

Zeyd Medine'den çıkmış Irak, Hicaz ülkelerini dolaşmış ve Basra'da Mütezile fırkasının önderi Vasıf İbn Ata ile mülakatlarda bulunmuş tartışmalara girmişti. Sonra tekrar Peygamber'in kenti olan Medine'ye geri dönmüştür. Zeyd'in zamanında Emevî mezalimi halkın üzerinde daha fazla artmıştı, Hz. Ali'nin zamanında Emevîlerin başlattığı Alevî-Emevî davası Kerbela faciasına rağmen henüz sona ermemişti. Bu ateş körükleniyordu, Alevî faaliyetleri gizlice Horasan'da, Orta Asya Türkistan'da ve Maveraunnehir ülkelerinde yayılmaya devam ediyordu. Zeyd'in bir takım ülkeleri dolaşması nedeni ile üzerinde şüpheler artmış ve bu hareketlerinden dolayı itham edilmeye başlanmıştı. Emevî halifesi Hişam b. Abdülmelik adamları vasıtası ile Zeyd'i takip altına almıştı ve Zeyd'i Şam'a çağırtmış, Zeyd Halife'nin yanına girince ona oturacak yer göstermemişti. Zeyd ise boş bulduğu bir yere oturmuş ve şöyle demişti. "Takvada Allah'tan büyük olamaz." Halife de onu susturarak "Dışarı çıkınız." demiş. Zeyd bunun üzerine şöyle demiş "Çıkıyorum, fakat bundan sonra senin istemediğin yer neresi ise orada bulunacağım."

Bu sıralarda tarihçiler dönemin ne kadar kötü olduğundan bahsettiklerine rastlanmaktadır. Büyük Arap tarihçisi Ebu'l-Hasan Mes'udi kitabında Emevî halifesi Hişam b. Abdülmelik'i vasf ederek şunları yazmıştır: "Gözleri çarpaz vaziyette bir kabadayı idi, gözünü halkın malına dikmiş, onları en kötü durumlara sokan bir kişi idi."[1]

Seyyid Haşim Maruf el-Hasanî bu hususta kitabında şöyle yazmıştır: "Emevîler halka ek ve ağır vergiler yüklemişlerdi, örnek olarak evlenme vergisi, sanat ve alışveriş vergisi, hediyeler vergisi, vs..."[2]

İşte böyle bir haksızlık içinde Emevî rejiminin getirdiği haksız ekonomi, siyasi baskılar, takipler ve idamlar Zeyd'i isyana şevk etti, ayaklanmayı başlattı. Bu ayaklanma Alevîler önderliğinde olsa da gene de halkın muhtelif kesimlerinden ve toplumun önde gelen aydınlarından katılım oldu.

Görüyoruz İmam Ebu Hanife Alevîlere, Ehlibeyt'e karşı ve Zeyd b. Zeynelabidin'e karşı özel bir sempati ve yakınlık duygusunda idi. Bu zat, Zeyd'in Emevîlere karşı çıkışını Hz. Peygamberin "Bedir Savaşı"na benzetmişti ve halkı bu hareketi desteklemeye çağırmıştı.[3]

İşte böyle bir adaletsizliğe, insafsızlığa karşı Zeyd halka dayanarak (hayır) dedi, zillete mukabil ölüme razı oldu, isyan bayrağını açarken şu mısralardaki sözleri söyledi:

> Erken kalktığımda ölüm beni korkutuyor mu? Sanki ben hayat sahnesinden ayrılmışım. Ona cevap verdim, ey ölüm, sen bir pınarsın, elbet ben de senden bir bardak içeceğim.[4]

1- Murûcu'z-Zeheb, *Mes'udî*, c. 3

2- Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, *Haşim Maruf Hasenî*

3- Ebu Hanife, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, Mütercim: Osman Kesikoğlu Diyanet İşleri Başkanlığı, s.38, Can Kitapevi.

4- Siretu'l-Eimmeti'l-İsna Aşer, *Haşim Maruf Hasenî*

Zeyd savaş hazırlıklarını yapmak için Kufe'ye gitti. Kufelilerin ona biat şeklini ve onun konuşmasını İbn Esir *el-Kâmil* adlı eserinde şöyle anlatır:

> Biz sizi Allah'ın kitabına ve onun elçisinin hadislerine dayanarak, zalimlerle savaşa, zayıfları müdafaaya, yoksullara yardıma çağırıyoruz, bu mücadelenin kazançları bunu hak edenler arasında eşit olarak paylaştırılacaktır. Zulüm def edilecek, hak sahibini bulacak, buna göre bana biat ediyor musunuz?

Onlardan "Evet" cevabını alınca elini tek tek onların elinin üzerine koydu ve şöyle dedi:

"Allah'ın ahdi ve misakı O'nun ve elçisinin zimmeti üzerinde olsun. Bana yaptığınız biate vefa göstereceksiniz, ve düşmanlarla savaşacaksınız. Benim için gizli ve açık her yerde nasihat edeceksiniz değil mi?"

Biat edenler "Evet" dediler. Zeyd'e Kufelilerden on beş bin kişi biat etmiştir ve Vasit şehrinden de kırk bin kişi Kufelilere katılmıştır. Zeyd kendisi halife olmak istemiyordu, yönetimi ele geçirip Hz. Muhammed'in sülalesinden zamanın en bilgini ve imamlık mertebesini kazanan kardeşi İmam Bâkır'a devretmek amacında idi.

Bu ayaklanmaya başlamadan önce onunla bu mesele üzerinde meşveret etmiş, danışmıştır. Ancak İmam Bâkır Zeyd'e katılmamış onunla bu hususta mutabakata varmamıştı. Ona göre henüz erken idi, hazırlıklar tamamlanmamıştı.[1]

Mes'udi, *Mürucu'z-Zeheb* adlı eserinin üçüncü cildinde şöyle diyor:

Zeyd b. Ali kardeşi Bâkır'la istişare yaptı, İmam Bâkır'ın ona tavsiyesi "Kufelilere itimat etme; büyük deden Hz. Ali'yi, büyük baban Hz. Hüseyin'i Kufe'de öldürdüler, orada Emevî emirlerine uyarak camilerde bize küfür okudular, korkarım ki

---

1- el-Kâmil, İbn Esir

seni yarın Kufe kilisesinin önünde asarlar." Zeyd ısrar edince gözlerinden öperek ondan ayrıldığında bunun son görüşme olduğunu açıkladı.

Bu arada Zeyd'in ve ona oy verenlerin haberleri Irak valisi ve Emevî halifesi Hişam b. Abdülmelik'e ulaşmıştı. Bunun üzerine Hişam valisine gönderdiği emirde, "Sen uyuyorsun. Zeyd b. Ali'nin Kufe'de suçu çok artmıştır, onu ısrarla yanına çağır kendisine (aman) ver ve öldür." demişti.

Zeyd'e göre ise artık geriye dönüş yok, ok yaydan çıkmıştı, aksi yönde yapılacak bir şey kalmamıştı. Bu sıralarda Zeyd'e oy verenler arasında büyük tartışmalar ve münakaşalar çıktı, vakit kaybına neden oldu ve Zeyd'den kitleler hâlinde ayrılmaya başladılar.[1]

Diğer taraftan bu münakaşalar devam ederken Emevî ordusu hazırlıklarını, teçhizatlarını tamamlamış oldu. Zeyd'in aleyhine derhal hücuma geçti, bunun üzerine Zeyd bir ay önce savaşa girmek zorunda kaldı. Savaşa başlarken kendisinde yalnız dört yüze yakın savaşçı kaldı. Halbuki yalnız Kufe'de ona biat edenlerin sayısı on beş bin idi ve böylece hepsi sözlerinden geri dönmüş oldular.[2]

Zeyd yenilginin belirtilerini gördüğü hâlde savaşa devam etti ve şehit düştü.[3]

Savaş sonrası Emevî halifesi Hişam şehit olan Zeyd'in türbesini açtırıp cesedini çıkarttılar, Kufe'nin meydanında kilise kapısına yakın bir yerde astılar. Zeyd'in cesedi bir müddet asılı kaldıktan sonra Şam'dan gelen halifenin emri üzerine onu yaktılar. Böylece İmam Bâkır'ın sözleri Zeyd konusunda doğruluk kazandı.[4]

1- Murûcu'z-Zeheb, *Mes'udî*

2- Murûcu'z-Zeheb, *Mes'udî,* c.3

3- Tarih-i İbn Kesir, c.14

4- Murûcu'z-Zeheb, *Mes'udî*

İmam Cafer-i Sadık'ın Zeyd'le aynı yaşta olduklarını demiştik, acaba onun durumu Zeyd'in ayaklanmasında ne idi?

Bilindiğine göre İmam Cafer, Zeyd'in hareketine katılmadı, bunun nedeni ise ayaklanmanın sonuç vermeyeceği konusu idi. Geçen sayfalarda açıkladığımız gibi ilim istikametine doğru çalışmalarını yürüttü. Bir nesil âlim, büyük müçtehit, insan yetiştirmeye, eğitime, ahlâka ve karaktere özen verdi. İmam Cafer de ayrı bir görev üstlendi, dünyanın ona ihtiyacı vardı.

İmam Cafer, Zeyd'in şehit düşmesinden sonra onun yetim kalan çocuklarına baktı, her türlü ihtiyaçlarını karşıladı. Şehit Zeyd'in ve beraberindeki şehitlerin kanları boşuna akmadı, halk onlara daha duyarlı bir yakınlık gösterdi ve mücadele sancağı Horasan'a taşındı.[1]

7) Mervan b. Hakem

126 h. (743 m.) yılında Emevî halifesi oldu. 132 h. (749 m.) yılında öldürüldü ve son Emevî halifesi idi. Halifenin ölümüyle Emevî saltanatına son verildi.

Emevilerin Son Günleri

Emevî saltanatı kurulduğu günden itibaren, tüm İslâm ülkelerinde onlara karşı protestolar ve ayaklanmalar oldu. Katliamlar ve savaşlar çıktı. Hz. Ali'den başlayan hak aramalar devam etti. Hz. Hasan'ın yaptığı savaşlar ve zehirlenmesi, arkasından Kerbela faciası ve muhtar ayaklanması, Zeyd b. Ali ve oğullarının ayaklanmaları bunların belli başlılarıdır. Buna benzer daha birçok savaşlar oldu. Toplumdaki adaletsizlikler, keyfî vergi almalar, halifelerin zevk-i sefaları halkın nefret duygularına neden oldu. Tarihçilerin tespitine göre Emevîlerin aleyhine 121 ayaklanma olmuştur.

1- Sevretu Zeyd b Ali (Zeyd b. Ali'nin Ayaklanması), *Naci Hasan*

Emevîlerin son halifesi "Mervan-ı Himar (Eşek Mervan)"ın (bu ad ona halk tarafından verilmiştir) yönetimi, Emevîlerin sonu olmuştur. Horasan'da Ebu Müslim Horasanî güçlü bir ordu hazırlayıp harekete geçmiştir. Ebu Müslim, ordusuyla Horasan'dan hareketle Irak'ta Kerkük civarında Zap nehrinde Emevîlerin en büyük ordusuyla karşı karşıya gelmiştir. Emevî ordusu, Horasanlı'nın gücü karşısında tutunamamış, çözülme ve dağılmanın ardından yenilmiştir. Ebu Müslim Horasanî, Emevîlerin baş şehri Şam'ı ele geçirmiş ve böylece Emevî saltanatı sona ermiştir. Mervan-ı Himar da canını kurtarmak için dağdan dağa kaçmıştır. Emevîlerin mezalimine, zalimane davranışlarına Ebu Müslim Horasanî son vermiştir. Toplumda rahat bir nefes almıştır.

Bu arada Mervan-ı Himar önce Musul'a gitti. Fakat sığınma ve oturma imkânını bulamadı. Oradan Suriye'deki Humus'a gitti. Orada da saklanma imkânı bulamayınca Mısır'a kaçmak isterken yolda Başır köyünde, hicrî 132'de (miladî 746) yakalandı.[1]

Emevî Aleyhine Olan Muhalif Gruplar

Emevî saltanatına karşı en güçlü muhalefeti yapan, savaşlara giren, gaziler ve şehitler veren, daima aktif ve faal olan Ehlibeyt ve Hz. Ali'nin torunları bu grupların başı idi. Bunların gösterdiği sevgi, saygı, ağırbaşlılık ve adil davranış toplumun her kesimi tarafından takdir ediliyordu. Onlara karşı halkta bir sevgi ve sempati seli vardı. Halk onlara inanıyordu. *"Tanrı onları tertemiz tutmuş, onları kirlilikten uzaklaşmıştır."*[2]

Emevî saltanatı sona erdiğinde, her yerde şu cümleler söylenmeye başlamıştır: *"Allah'a hamd ve şükürler olsun ki, Allah*

1- eş-Şia ve'l-Hakımûn, *Muhammed Cevad Muğniye*, s. 133

2- Ahzab Suresi, 33. ayet

bizler için gene Peygamberimizin evlatlarını, Ehlibeyt'i getirdi."[1]

Netice olarak bütün İslâm ülkelerinde halk, Emevî yönetimden kurtulmanın sevincini yaşamaya başladı. Ehlibeyt yanlılarını kutlamaya, onlara sevinç gösterileri yapmaya başladılar. Bu arada Hz. Ali torunlarının önderliğinde halkın acılarını gidermeye, kaybolmuş ümitlerini canlandırmaya yeniden başladılar. İslâmiyetin hak ve adalet çarkı dönmeye başladı.[2]

Reform niteliğindeki bu akıma, bir kısım gayrimüslimlerin, Hıristiyanların ve Musevilerin de katkıları olmuştur. Onlarında, Emevî gaddarlığından, zalimane tutumundan aldıkları pay vardı. Emevîler aşırı ırkçı politikalarını Hıristiyanlara, Yahudilere uyguladıkları gibi Arap olmayan Müslümanlara da uyguluyorlardı. Bu grupların yardımları daha ziyade malî yönden oluyordu.[3]

b) Abbasî Devrinde

Abbasîler

Emevî mezalimine karşı olan, onlara karşı yapılan protesto ve direnişte bulunanlar arasında Abbasîler de vardı. Abbasîler, Hz. Muhammed'in amcası olan Abbas'ın soyundan gelmekteydiler. Bundan dolayı onlara "Abbasîler" deniliyordu.

Abbasîler, Emevî saltanatının son dönemlerinde onlara karşı bir tavır almışlardı. Abbasîler gelene ağam gidene paşam siyaseti güdüyorlardı. Ancak Emevî saltanatı sallanmaya başladığında "biz de" varız demeye başladılar. Bu nedenle şöyle bir iddia ortaya attılar. Yukarıda sözünü ettiğimiz Abbas sülalesinden Abbas b. Muhammed Ali, b. Abdullah b.

1- el-Kâmil fi't-Tarih, İbn Esir, c. 4, s. 330-332

2- el-Kâmil fi't-Tarih, İbn Esir, c. 5, s. 17. Tarih-i Taberî, c. 4, s. 82

3- Makatilu't-Talibiyyîn, *Ebu'l-Ferec-i İsfehanî*, s. 142

Abbas; Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanefî'nin torunu Ebu Haşim, Emevî halifesi Süleyman b. Abdülmelik tarafından zehirlettirildiğinde, öleceğini anlayınca halifeliğin kendisine verilmesini vasiyet ettiği iddia edilmiştir. Netice de bu şahıs ölünce, halifelik oğlu İbrahim el-İmam'a geçti dediler. Onun ölümünden sonra da, hilafet makamına Ebu'l-Abbas es-Saffah'ın geçmesini iddia ettiler. Bu iddiayı kimsenin duymadığı söylenince, güya gizli tuttuklarını beyan ettiler. Tabii bu söz de gerçek dışıdır. Onlar halife olmanın plânlarını daha önceden yapmışlardı. İlk zamanda asıl hedeflerini gizleyerek şöyle ifade de bulunuyorlar: "Halifelik, Muaviye sülalesinden alınsın ve Hz. Ali sülalesine devredilsin."

Ama Hz. Ali sülalesinden kimin halife olacağını söylemiyorlar. Nedeni sorulduğunda ise söyle diyorlar: "Halifenin ismini açıklarsak, kargaşa çıkar. Sükuneti devam ettirmek için halife ismi açıklanmasın."

Tabii onlar zaman kazanarak kendi plânlarını gerçekleştirmeye çalışıyorlardı.[1]

Emevî saltanatının yıkılmasından sonra, toplum içinde şu gruplar faaliyetlerini sürdürüyorlardı.

İmam Cafer-i Sadık. Hz. Hüseyin'in oğullarını temsil ediyor.

Muhammed b. Abdullah b. Hasan ve iki oğlu Muhammed ve İbrahim. Bunlarda Hz. Hasan'ın oğullarını temsil ediyor.

İbrahim el-İmam, Ebu'l-Abbas es-Saffah ve Ebu Cafer el-Mansur Devanikî. Bunlar da, pusuda bekleyen Abbasîleri temsil ediyorlar.

Ebu Müslim Horasani. Emevî saltanatına son veren, Horasanlı Türk komutanı.

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 305-309

Ebu Seleme el-Hallal. Emevîlere karşı hareketin finans kaynağını sağlayan kişidir.

Ebva Toplantısı

Ehlibeyt sülalesi, Abbasîlerle birlikte Emevîlere karşı mücadele ederken Mekke ve Medine arasında "Ebva" mevkiinde gizli bir toplantı yaptılar. Bu toplantının amacı, hilafetin Emevîlerden alınmasından sonra "kimin" halife olması hususunu taşıyordu. Bu toplantıya Abbasîlerden İbrahim el-İmam, Ebu'l-Abbas es-Seffah ve Ebu Cafer Mansur Devanikî ile İmam Hasan oğullarından Abdullah b. Hasan ve iki oğlu Muhammed Zu'n-Nefsi'z-Zekiye (Temiz Nefis Sahibi) ve İbrahim katıldılar. Başkaları da vardı.

İmam Cafer-i Sadık bu toplantıya gelmedi. Gelmeyeceğini de anlamışlardı.

Toplantıya dışarıdan katılan Salih b. Ali toplantıda şu konuşmayı yaptı:

> Hepimizin bildiği gibi halkın gözleri sizlerde. Allah sizi burada bir araya getirdi. Birbirinize inanarak aranızdan birini bu makama seçiniz.

Salih b. Ali sözünü bitirdikten sonra Abdullah b. Hasan yerinden kalktı ve "Allah'a hamd ve şükürler" duasını okuduktan sonra dedi ki:

> Sizin de bildiğiniz gibi oğlum Muhammed bizim Mehdi'mizdir. Onun halife olması için oy verelim.

Bu konuşmanın ardından Cafer Mansur ayağa kalkıp şunları söyledi:

"Kendinizi kandırmayın." Muhammed b. Hasan'ı işaret ederek "Bu zat tanınmış birisidir. Ona oy verelim." dedi. Böyle de oldu ve toplantıya katılanların hepsinin oylarıyla, yani oybirliği ile Muhammed b. Abdullah b. Hasan halife seçildi.

Toplantıda bulunanların hepsi de onu tebrik ettiler. Fakat

İmam Cafer-i Sadık duruma vakıf olunca itiraz etti. Abdullah b. Hasan'a *"Vallahi, halifelik ne sana, ne de oğullarına nasip olmaz. Oğullarının her ikisini de öldürecekler."* dedi.[1]

Ebva Toplantısından Sonraki Gelişmeler

Muhalif gruplar, Emevî rejiminin yıkılmasından sonra da faaliyetlerine devam ettiler. Horasan bölgesi bu faaliyetlerin merkezi hâline gelmişti. Çünkü Emevî saltanatına son veren Horasanlı Ebu Müslim idi. Muhalif grupların hepsi de Ebu Müslim'e yakın olmak istiyordu. Çünkü herkesin yüreğinde kendine göre bir aslan yatıyordu. Her grup el altından halifeliği almanın hesabını yapıyordu.

Bu arada, Abbasîlerin önde gelenlerinden İbrahim el-İmam Emevîler tarafından ele geçirildi. Önce hapse atıldı. Daha sonra "Harran"da hicrî 131 (miladî 745) yılında öldürüldü. Bu olay nedeniyle onun iki kardeşi Abdu'l-Abbas es-Saffah ve Ebu Cafer el-Mansur Devanikî ölüm korkusundan Horasan'dan Kufe'ye kaçtılar. Kufe'de sözü geçen ve dirayetli Ebu Seleme'nin himayesine girdiler.

Olaylar böyle devam ederken Horasan ordusu yine Ebu Müslim Horasanî'nin komutasında Kufe'ye girdi. Ordu Kufe'yi ele geçirdikten sonra Abbasîlerden Ebu'l-Abbas es-Saffah, Kufe mescidinin mihrabına çıkarak kendisini halife ilân etti. (Hicrî 132, miladî 746 yılı)

Bu emri-vaki, halk tarafından tepkiyle karşılandı. Hoşnutsuzluk ortalığı sardı. Her yerde dedikodu üretilmeye başlandı. Netice olarak *"Ebva"* anlaşması diye bir şey kalmadı. Ayrıca sözü geçen ve halk arasında itibarı olan Ebu Seleme

---

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi,* s.77. Makatilu't-Talibiyyîn, *Ebu'l-Ferec-i İsfehanî,* s. 144. Keşfu'l-Gumme fi Marifeti'l-Eimme, Ali Musa Erbilî, c. 2, s. 386. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar,* c. 2 s. 310

el-Hallal da bu gelişmeyi beklemiyordu. O da bu emri-vakiye itiraz etti. Fakat yeni halife Ebu'l-Abbas es-Saffah daha sonraları Ebu Selme'yi öldürttü.[1]

Ebu Selme el-Hallal

Ebu Selme el-Hallal'ın, Kufe'de Emevîlerin düşüşünde büyük rolü olmuştur. Abbasîlerle iyi ilişkiler içindeydi. İbrahim el-İmam'ın Horasan'da öldürülmesinden ve iki kardeşinin kendisine sığınmasından sonra, işlerin sandığı gibi gitmediğini gördü. Abbasîlerin asıl hedeflerinin saltanatı ele geçirmek olduğunu, amaçlarına varmak için herkesi kullanmak istediklerini ve samimi olmadıklarını anlayınca onlardan uzaklaştı.

Ebu Selme, halifeliği Hz. Ali'nin torunlarına vermek istiyordu. O, güvenilir bir kişi buldu. Ona üç mektup verdi ve dedi ki: "Birinci mektubu İmam Cafer-i Sadık'a vereceksin. Mektupta yazılanları kabul ettiğinde, diğer iki mektubu yırtacaksın. Kabul etmediği takdirde ikinci mektubu Abdullah b. Hasan'a vereceksin. Mektupta yazılanları kabul ettiğinde, üçüncü mektubu yırtacaksın. Etmediği takdirde üçüncü mektubu, Ömer Eşraf b. Zeynelabidin'e vereceksin. Şimdi acele yola çık."

Her üç mektubun metni de aynı idi. Onu halife olmaya davet ediyordu.

Mektupları taşıyan kişi, Ebu Selme'nin dediklerini aynen yaptı. Önce İmam Cafer-i Sadık'a gitti. Birinci mektubu verdi ve dedi ki: "Size Ebu Selme el-Hallal'dan mektup var."

İmam Cafer-i Sadık ona *"Benim Ebu Seleme ile neyim var ki?"* Mektubu getiren "Mektubu açıp okumayacak mısın?" dedi. İmam Sadık, yanındakine *"O çırağı getirir misin"* dedi.

1- Tarih-i Taberî, c. 9, s. 124

Çırağ geldiğinde, İmam Sadık mektubu okumadan yanan çırağa yaklaştırdı ve mektubu yaktı.

Mektubu getiren, İmam Cafer-i Sadık'a "Mektuba cevap vermeyecek misin?" diye sordu. İmam Cafer-i Sadık *"İşte cevabı gördün."* buyurdu.

Mektupları taşıyan zat, ikinci mektubu vermek üzere Abdullah b. Hasan'a gitti. Mektubu kendisine verdi. Abdullah b. Hasan, mektubu okuduktan sonra mutluluğu yüzünden okunuyordu. Hemen sevinçle kalktı ve doğru İmam Cafer-i Sadık'a gitti. İmam ona *"Seni buraya getiren ne ki? Önemli bir iş mi var?"* diye sordu. Abdullah Hasan "Evet. Bu mektubu Ebu Selme el-Hallal göndermiş. Benim oğlumun halife olmasını istiyor." dedi.

Bunun üzerine aralarında bir tartışma çıktı. Abdullah b. Hasan İmam Sadık'a şöyle dedi: "Millet, oğlum Muhammed'in halife olmasını istiyor. Çünkü o, bu milletin Mehdi'sidir."

İmam Cafer-i Sadık'ın cevabı şu oldu: *"Oğlun mehdi değildir. Onu kısa zamanda öldürecekler."*

Abdullah b. Hasan üzülerek "Bunu senden beklemiyordum." dedi. İmam Cafer-i Sadık cevabında şöyle buyurdu: *"Ben her Müslümana iyiliği için nasihat ederim. Herkesten esirgemediğim şeyi senden mi esirgeyeceğim. Nasıl olur da sana nasihat etmem. Sakın batıl inançlar sana hakim olmasın. Kurulacak olan devlet onlara nasip olur. Bu mektubun aynısı bana da geldi."*

Ancak tarihçilerin tespitine göre Ebu Selme bu mektubu yazdığında çok geç kalmıştı. İmam Cafer-i Sadık Abdullah'ın oğlu Muhammed'i her gördüğünde, gözlerinden yaşlar akardı. Onu öldürürler. Hz. Ali'nin kitabında da onun halife olmasına dair bir işaret yoktur.[1]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 78. Murûcu'z-Zeheb, *Mes'udî*, c. 3, s. 184. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 3, s. 311

Ebu Müslim Horasanî

Ebu Müslim Horasanî'nin Türk komutanı ve Emevî saltanatına son veren lider olduğunu demiştik. Aynı zamanda Hz. Ali ve torunlarının yanında yer almıştı. Emevî devrinin kapanmasından hemen sonra İmam Cafer-i Sadık'a bir mektup göndererek, onun halife olmaya çağırdı. Aynı zamanda İmam Sadık'a her daim yanında olacağını bildirdiği mektupta şöyle yazmıştı:

"Ben halkı Emevî saflarından çekip, Ehlibeyt ve Hz. Ali'yi sevenlerin saflarına katmak için mücadele ettim. Halife olmanı ve hemen harekete geçmen gerekir."

Bu mektubu da Ebu Selme'nin mektubundan daha önce yazdı ve gönderdi. İmam Cafer-i Sadık, Ebu Müslim Horasanî'nin mektubuna şu cevabı verdi: *"Bu isteğin zamanı değildir."*

İmam Cafer-i Sadık'ın Horasanî'ye verdiği bu cevaba göre, bazılarının kanaati şudur:

"İmam Cafer-i Sadık, Müslüman âleminin ruhani lideri olmayı istemiştir."

Bu kanaate göre: İmam Cafer-i Sadık, açmış olduğu medrese sayesinde, İslâm topluluğunda halkın "eğitimine, ahlâk kurallarına, musahipliğe, kardeşliğe ve ilme" önem vermiştir.

Ebu Müslim Horasanî devamlı takip edilmiş ve sonunda Abbasî halifesi Mansur Devanikî'nin adamları tarafından öldürülmüş. Zulüm ve cinayetler hep devam etmiştir. Kısaca Abbasî rejimi de hiçbir zaman Emevî devrini aratmamıştır.

İmam Cafer-i Sadık'ın yakın çevresinde olanlardan bazıları, İmam Sadık'a baskı yaparak savaşa zorlamışlardır. Mesela: Salih b. Hasan el-Huranî, İmam Sadık'ı ziyaretinde şunları dile getirmiştir:

"Allah'ın Resulü'nün oğlu, yardım ve merhamet sizdedir. Sen hakkından neden vazgeçiyorsun. Senin yandaşlarından

yüz bin kişi kılıçları çekmiş ve senin emrini bekliyorlar."[1]

Yine yandaşlarından Sedir el-Sayrafî İmamı ziyaret ederek söze şöyle başlar: "Ya Ebu Abdullah niye oturuyorsun?" İmam Sadık *"Ne için ey Sedir?"* der. Sedir: "Çünkü seni sevenler ve destekleyenler çok çoktur." İmam Cafer-i Sadık sorar: *"Kaç kişidirler?"* Sedir "En az yüz bindir." der. İmam *"Yüz bin ha!"* İmam Cafer-i Sadık'ın asıl istediği gerçekçi kaç kişinin olduğudur.[2]

Halife Ebu Cafer Mansur ve İmam Cafer-i Sadık

Abbasî hükümdarlığında ilk halife Ebu'l-Abbas es-Saffah'tan sonra, kardeşi Ebu Cafer el-Mansur hicrî 136 (miladî 752) yılında Abbasîlerin ikinci halifesi oldu.

Ebu'l-Abbas es-Saffah Ebva anlaşmasını bozup, tek taraflı kendisini halife ilân etmesine rağmen, Ehlibeyt yanlıları ile geniş, ciddi çapta açık savaş ve yok etme politikası yok idi. es-Saffah'ın kesin tavrı belli değildi. Zamana ihtiyaç vardı.

Ebu Cafer el-Mansur halife olunca işin rengi belli oldu. İlk işi Hz. Ali'nin torunlarına ve yandaşlarına karşı tarihte emsali görünmeyen bir kinle zalimane bir davranış içine girdi. Onlara karşı geniş kapsamlı bir savaş açtı. Bu yüzden Ehlibeyt efradı ve Aleviler beklenmedik hayati zararlara uğradılar. Büyük tehlikelerle karşı karşıya kaldılar.

İslâm tarihçisi Suyutî bu konuda şunları söylemiştir:

"Alevilerle Abbasîlerin arasını açan ve birbirlerine düşman yapan ilk defa el-Mansur Devanikî olmuştur."[3]

Diğer bir İslâm yazarı ve tarihçisi İbn Esir şunları yazmaktadır:

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 312

2- el-Usulu mine'l-Kâfi, Muhammed Yakup Kuleynî, c. 2, s. 312. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 315

3- Tarihu'l-Hulefa, Suyutî, s. 102. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 464

“Mansur Devanikî halife olduğunda İmam Sadık’a ve yanlılarına karşı büyük bir kin besliyordu.”[1]

Mansur Devanikî ile aynı zamanda yaşamış ve onu tanıyan İbn Hubeyre şunları söylemiştir:

“Gerek savaşta, gerek barışta onun gibi cin fikirli kurnaz birisini görmedim”[2]

Tarihçilerin ve İslâm yazarlarının değerlendirmelerine göre Mansur Devanikî, halkın kendisine boyun eğmesi için kendine güçlü süsü verirdi. Dünyaya hakim olma sevdasında idi. Hiç kimseye güvenmezdi. Hatta kendine bile çok cimriydi. Halk tarafından ona Devanikî (Kuruşçu) lakabı takılmıştı. Devanik, o zamanın parası “dirhem’in” 1/6’sı (altıda biri idi) bugünkü değeri ise kuruştur. Halk onun ne kadar cimri olduğunu anlatmak için ona bu lakabı takmışlardı. Kimse ona zerre kadar inanmazdı. Kısaca o saltanatını, Ehlibeyt efradının ve Hz. Ali yanlılarının cesetleri üzerine kurmuştur.

İmam Cafer-i Sadık, ara sıra Halife Mansur Devanikî ile karşı karşıya geldi. Aralarında geçen konuşmalarla bazen dolaylı olarak, bazen de açıkça gerçekleri ve kişiliği ile ilgili sözleri çekinmeden söylerdi. Bir gün Mansur Devanikî’nin yüzüne bir sinek konmuş. Devanikî eli ile sineği defalarca kovmuş olmasına rağmen sinek yüzünden bir türlü gitmemiş. Bunun üzerine Cafer-i Sadık’a “Ey Abdullah’ın babası, Allah sineği niçin yaratmıştır.” diye sormuştur:

Cafer-i Sadık’tan aldığı cevap şu olmuş: “Ululuk satanları küçük düşürmek için yaratılmıştır.”[3]

1- el-Kâmil fi’t-Tarih, İbn Esir, c. 1, s. 355

2- Tarih-i Yakubî, Ahmed b. Ebu Yakup, c. 2, s. 399. el-İmam Caferu’s-Sadık, A’lamu’l-Hidaye, İnternet www.14masom.com/14masom/08/mktba8/book02/

3- el-İmam Caferu’s-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 105. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 302

Başka bir karşılaşmada Mansur Devanikî, İmam Cafer-i Sadık'a mektupla şöyle bir soru sormuştur:

"Diğerleri gibi niçin siz de bizim etrafımızı sarıp dostumuz olmuyorsunuz?" İmam Sadık'ın cevabı şu olmuştur:

> Bizim sizden bir korkumuz ve çıkarımız yoktur ki yanınıza gelelim, sizin de ahiret için bir şeyiniz yoktur ki size anlatalım. Sizi mutluluk içinde görmüyoruz ki tebrike gelelim. İçinde bulunduğunuz durumu felaketten saymıyorsunuz ki size üzülelim.[1]

Halife Mansur başka bir münasebette İmam Cafer-i Sadık'a "Bize nasihatte bulunmak için yanımızda ol" diyor.

İmam Cafer-i Sadık ona şöyle cevap veriyor: *"Dünyayı isteyen sana nasihat etmez. Ahireti isteyen de seninle olmaz."*[2]

Bu konuşmalardan ve mektuplardan anlıyoruz ki kurnaz ve hinlik düşünen Mansur Devanikî, İmam Sadık'ın ilminden yararlanmak istiyor. Tabii davranışlarında ve sözlerinde samimi değil. Ne var ki, Sadık'ı yanına çekemeyeceğini anlıyor ve işin şeklini değiştiriyor. Bu defa İmam Cafer-i Sadık'ı yok etme plânlarını ortaya koyuyor. Zaten onun yapısı ve ahlâkı da bunu gerektiriyor. İmam'ı her yerde kötülemeye başlıyor. Şöyle söylüyor:

"Bana itiraz eden, aleyhimde olan bu kişi (İmam Cafer-i Sadık'tan bahsediyor) olta gibi boğazıma takıldı kaldı. Onu ne çıkarabiliyorum, ne de yutabiliyorum."[3]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 86-87. el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer,* www.14masom.com/14masom/08/mktba8/book02/index.htm

2- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 86-87. İnternet: A'lamu'l-Hidaye, el-İmam Caferu's-Sadık www.14masom.com/14masom/08/mktba8/book02

3- el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer,* www.14masom.com/14masom/08/mktba8/book02

Halife Mansur Devanikî, bir gün İbn Muhacir adında birisini köşküne çağırıyor ve ona diyor ki:

"Bu malları al ve Medine'ye götür. Orada İmam Hasan'ın torunları ve onları destekleyenlerle görüş. Onlara de ki: "Ben Horasan'dan geliyorum. Sizin yandaşlarınızdanım. Bu malları size onlar gönderdi. Yalnız ben aracıyım. Verdiğim mallar karşılığında imza gerekir." İmzalarını al ve bana getir."

İbn Muhacir, verilen talimatı yerine getirir. Mansur Devanikî'ye gelir. Devanikî: "Neler olduğunu anlat bakalım." der. İbn Muhacir "Emrettiğin gibi yaptım. Bunlar da onların imzaları." der ve imzalı kağıtları halife Devanikî'ye verir. Şöyle devam eder: "Yalnız Cafer b. Muhammed'in imzası yoktur." Devanikî neden diye sorduğunda İbn Muhacir: "O beni çağırdı ve dedi ki: "Allah'tan kork. Hz. Muhammed'in Ehlibeytini mallarını almaya teşvik etme. Onlar sıkıntı içinde yaşıyorlar. Onları, Mervanîlerin zulmünden kurtarmaları daha yakın."

Bu konuyu bilmiyormuş gibi davrandım. Cafer b. Muhammed bana yaklaşmamı söyledi. Yaklaştım, bana aramızda olup bitenleri detaylı bir şekilde anlattı. Sanki biz konuşurken yanımızdaymış gibi. Mansur Devanikî bunun üzerine "Ey muhacir oğlu, her çağda peygamber sülalesinden birisi konuşur. Bu gün konuşan da Cafer b. Muhammed'dir."

Bu konuşmalardan anlıyoruz ki, Mansur Devanikî'nin Ehlibeyt yanlıları için hazırladığı çirkin plânlar İmam Cafer-i Sadık tarafından teferruatıyla biliniyor.[1]

Buna benzer başka bir olay daha yaşanıyor. Razani b. Müslim el-Kasrî'nin diyor ki:

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 102-104. Menakıb-ı Âl-i Ebitalip, Zeyneddin b. Ali. Biharu'l-Envar, *Muhammed Bâkır Meclisî*, c. 47, s. 172

“Beni Ebu Cafer el-Mansur Devanikî Medine’ye gönderdi. Gitmeden önce bana kapalı bir mektup verdi. Mektubu Medine’ye ulaştırdıktan sonra açmamı istedi. İçinde yazılanların aynen uygulanmasını istedi. Ben de Halife’nin istediğini yerine getirdim. Medine’ye vardığımda birisi yanıma geldi. Bana dedi ki: *“Ey Razani Allah’tan kork. Hz. Muhammed’in torunlarının kanlarının dökülmesine sebep olma.”*

Ben de “Hayır, böyle bir şey yoktur.” dedim. Yüzüme bakarak şunları söyledi:

“Seni gece yarısı arkadaşın yanına çağırdı. Sana kapalı bir mektup verdi. Mektubu Medine’ye ulaştığında açmanı istedi. İçinde yazılanları senden yapmanı istedi.”

Rizam devamla:

“Bu sözleri duyar duymaz, deveden yere atladım. Bu adamın ellerini ayaklarını öptüm ve “Onun dostum olduğunu sanmıştım. Meğer değilmiş. Benim dostum sensin. Seyidim, şimdi ne yapacağım.” dedim. Bu kişi İmam Cafer-i Sadık idi. Ona şunları söyledi: *“Geri dön ve git. O, alem peşinde, eğlencededir. Kadınlara düşkündür. O bunu unutmuştur bile.”* Döndüğümde baktım ki Halife meseleyi unutmuş.[1]

Halife Mansur, elçiler vasıtasıyla çirkin emeline kavuşamayınca, İmam Sadık’ı kötülemek için uydurmalara, yalanlara ve iftiralara başlıyor. Hicrî 145 (miladî 762)’de İmam Cafer-i Sadık’ı Bağdat’a çağırıyor. İmam Sadık halifenin toplantısına girer. Mansur Devanikî İmam Sadık’a şöyle sorar:

“Mualla b. Huneys, senin halktan mal ve para topladığını söylüyor. Nedir bunlar?” İmam Cafer-i Sadık, *“Allah’a sığınırım, bundan haberim yoktur.”* buyurur. Devanikî “Suçsuz isen eşinden boşanmanın üzerine yemin eder misin?” diye

---

1- A’lamu’l-Hidaye el-İmam Caferu’s-Sadık, www.14masom.com/14masom/08/mktba8/book02

devam eder. İmam Sadık *"Allah'a yemin ederim ki benim bu işten haberim yoktur."* der. Mansur Devanikî ısrarla "Hayır, eşinin boşanmasına yemin edeceksin." İmam Sadık devam eder: *"Alemlerin Tanrısı olan Allah'a ettiğim yemine razı değil misin?"* der. Mansur Devanikî devamla "Benim için din bilgilerinden" bahsetme." İmam Cafer-i Sadık *"Din bilgileri benden ayrılır mı?"* diye cevap verir.

İmam Cafer-i Sadık'ın cevabı halifeyi fazlasıyla sıkıştırmıştır. Öfke ile şunları söyler: "Bırak bunları şimdi. Seninle ihbarda bulunan kişiyi karşılaştıracağım." İhbar eden kişi de "Evet, doğrudur şikayet ettiğim Cafer-i b. Muhammed'dir. Ve söylediklerim de doğrudur." der. Aynı zamanda Mansur Devanikî'nin istediği yemini de eder. Bunun üzerine İmam Cafer-i Sadık ihbarcıya *"Dur acele etme. Yemini ben vereceğim."* diye ihtarda bulunur. Devanikî ihbarcıya "Dediği yemini et" der. İmam Cafer-i Sadık *"Ey adam eğer ben doğru söylemiyorsam Allah'ın gücünü tanımaz olayım."* de. Mansur Devanikî ihbarcıya "Ebu Abdullah'ın dediğini yap." diyerek sesini yükseltir. İhbarcı yemin eder etmez rengi değişir. Yüzü kapkara olur ve az sonra oracıkta yere devrilir ve ölür. Bu durumu gören Halife titremeye başlar. Eli yüzü sararır. Şaşkınlıktan yere çöker. Mahcup ve korkak bir şekilde İmam Cafer-i Sadık'a "Ey İmam, yarından itibaren dedenin mübarek memleketine dönebilirsin. Bizden size iyilik ve ikramdan başka bir şey gelmez. Allah'a andolsun ki bundan sonra aleyhinize hiçbir kimsenin sözünü kabul etmeyeceğim." demiştir.[1]

Abbasî halifesi Mansur Devanikî, İmam Cafer'in karşısında şaşkınlık içinde ve ne yapacağını bilemez durumdaydı. Çün-

---

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 104-105. el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer*, www.14masom.com/14masom/08/mktba8/book03

kü İmam Sadık'ın haklı olarak dua ettiğine ve duasının anında kabul edildiğine şahit olmuştu. Buna şu örneği sunabiliriz:

Emevîler, "Zeyd b. Ali'yi" şehit ettikten sonra cesedini bir hurma ağacına asmışlardı. Bu olay üzerine Emevî şairi Hekim b. Abbas bir şiir kitabı yazıyor ve içindekileri de her yerde okuyordu. Bu şiirin ilk mısraları şöyledir:

"Zeyd'i hurma ağacına astık.
Sizler ona Mehdimiz dediniz.
Hurma ağacına asılı hiç Mehdi görmedik."

Şiirine devam ederek çok çirkin sözler söylemiştir.

Bu Emevî şairin şiirini "İbn Hacer" adında Alevi yanlısı birisi İmam Cafer-i Sadık'a duyurur. İmam Sadık *"Sen, onun şiirinden ezberledin mi?"* diye sorar. İbn Hacer "Evet ezberledim." der. İmam Cafer *"O şiirden biraz okur musun?"* der. O da okur. İmam Cafer-i Sadık Allah'a dua ederek şunları söyler: *"Allah'ım o yalan söylüyorsa onu cezalandır."*Ertesi gün İbn Hacer o Emevî şairi aslanın parçaladığını duymuştur.[1]

Halife Mansur Zamanında Gelişen Olaylar

Emevîlerin yıkılmasından sonra Hz. Ali torunları ve Ehlibeyt taraflarıyla Abbasîlerin önde gelenleri halife seçiminde birlikte olmak için bir toplantı yapmışlardı. Bunun adı da daha önce izah ettiğimiz gibi Ebva toplantısı idi. Bu toplantı da el-Mansur, Abdullah b. Hasan'ın oğulları Muhammed (Nefsu's-Zekiye) ve İbrahim ile de birlikte halife olacaklarına dair söz vermesine rağmen sözünde durmadı ve kardeşi Ebu'l-Abbas es-Seffah'ı halife seçtirdi. Abdullah'ın oğullarına verdikleri sözün arkasında durmadılar.

Ebu'l-Abbas es-Saffah halife olduktan sonra öç almak için Muhammed (Nefsu's-Zekiye) ve İbrahim'i aramaya baş-

---

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 471

ladı. Abdullah'tan oğullarının nerede olduğunu sorduğunda, onların saklı olduğunu öğrendi. Gerçekten de iki kardeş ölüm korkusundan çöllerde kılık değiştirip saklanıyorlardı.

Ebu'l-Abbas es-Saffah ölünce yerine kardeşi Mansur Devanikî halife oldu. Mansur, iki kardeş için af ve dokunulmazlık fermanı çıkarttı. Bu fermanın kardeşlere iletilmesini emretti. Muhammed Nefsu's-Zekiye af ve dokunulmazlık fermanına şöyle cevap verir: "Sen hangi affı ve dokunulmazlığı bana veriyorsun, Ebu Hubeyra'nın affı ve dokunulmazlığı gibi mi? Amcan olan Abdullah'ın affı ve dokunulmazlığı gibi mi? Yoksa Ebu Müslim Horasanî'nin affı ve dokunulmazlığı gibi mi? "

Bilindiği gibi yukarı da adı geçen Hz. Ali yakınlarını "Affettim" lafıyla tuzağa düşürüp öldürmüştür.

Halife Mansur hacca gittiğinde, Abdullah b. Hasan'dan iki oğlunu tekrar istemiştir. Aralarında büyük bir tartışma çıkmıştır. Mansur Bağdat'a dönerken Muhammed (Nefsu's-Zekiye) ve kardeşi İbrahim'i gözetleme ve takip emrini vermiştir.

Hicrî 140 yılında (miladî 754) Mansur tekrar hacca geldiğinde Abdullah b. Hasan'ı çağırıp ondan tekrar iki oğlunu istedi. Fakat muvaffak olamadı. Bunun üzerine Halife Mansur, Abdullah b. Hasan'ı ve tüm ailesini tutuklama emri verdi.

Halifenin yandaşları Abdullah ve ailesini -iki oğlu hariç-tutuklayıp Medine'deki Mervanîler cezaevine koydular. Orada üç yıl tutuklu kaldılar.

Daha sonra halife, Mervanîler cezaevinde olanların "Rabda" cezaevine nakledilmeleri emrini veriyor. Cezaevinde Ebva toplantısında bulunan Hz. Ali yanlıları da vardı. Tutuklular Rabda cezaevine nakledilmeden önce Mervanîler cezaevinden çıkarken ağır işkenceye maruz kaldılar. Hepsini de kırbaçladılar. Bu kahır edici manzarayı İmam Cafer-i Sadık gözleriyle gördü. Dayanamadı ve hüngür hüngür ağladı. Bunu

gören Abdullah b. Hasan bağırarak şunları söyledi: *"Vallahi biz sizin esirlerinize Bedir Savaşı'nda bile böyle yapmadık."*

Rabde cezaevindekileri daha sonraları Irak'ta Kufe kentine götürdüler. Orada tanınmış olan Hubeyra'nın evinde tutuklu kalmışlar. Sonra da tutukluların üzerine evi yıktılar. Tutukluların hepside enkaz altında kalarak şehit olmuşlardır.[1]

İmam Cafer-i Sadık ve Medine'deki Halife Mansur'un Valileri

İmam Cafer-i Sadık Medine'de ikamet ederken de halife Mansur Devanikî'nin, Medine'ye atadığı valilerle de zor durumlarda kalmıştır. Bunlardan birkaçını sıralayacak olursak:

Bu valilerden birisi Medine'de Hz. Muhammed'in mescidinde cuma hutbesi verirken Hz. Ali'ye dil uzatıyor. Hz. Ali'yi kötülüyor ve lânetliyor. Orada bulunan İmam Cafer-i Sadık kalkıyor. Valinin üzerine dua okuyarak yürüyor. Şöyle konuşuyor:

> Sen ve seni buraya gönderen bu dedikleri kötülükleri hak ettiniz. Sen artık burada kalamazsın. Geldiğin yere dön.

Vali hiçbir şey söylemeden mescitten çıkıp gidiyor. Ardından Medine'yi terk ediyor.

Yine Mansur Devanikî'nin Medine'ye atadığı valilerden Davud b. Ali, Alevîlere çok baskı yapıyor. Onları çok sıkı bir takibe alıyor. Bu arada kendisine casusluk yapacak kişiler arayıp buluyor. Bunlardan birisi de İmam Sadık'a yakın olan Mualla b. Hümeyre'dir. Hümeyre, halifenin casusluk yapma teklifini reddediyor.

Bunun üzerine, polis şefi eliyle Mualla b. Hümeyre'yi öldürtüyor. İmam Cafer-i Sadık bu cinayeti duyunca bir grupla

---

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 80

vilayet divanına yürüyor ve orada bir konuşma yapıyor. Konuşma üzerine vali bu olaydan haberi olmadığını söylüyor. Kabahati polis şefine yüklüyor ve öldürülmesini istiyor. Polis şefi öldürülmeden önce "Bana halkı öldürme emrini veriyor, sonra da beni öldürüyor" diye bağırmıştır.[1]

Abbasî halifesi Mansur Devanikî, çirkin emeline bir türlü kavuşamıyordu. Tabiî ki bütün mesele İmam Sadık'tan kurtulmasıdır. Çirkin plânlarından bir netice alamıyordu. İmam Sadık'ın, saltanatına karşı ciddi bir tehlike oluşturduğu korkusundan da bir türlü kurtulamıyordu. Tek çıkar yolu kalmıştı, o da İmam Sadık'ı ne pahasına olursa olsun öldürmekti.

Muhammed b. Abdullah İskender; halifelerin yakın adamlarından birisi iken halife Devanikî'nin yanına gidiyor ve onu anormal bir vaziyette görüyor ve Halifeye "Ne oldu sana ey Emirü'l-Müminin?" diye soruyor. Halife diyor ki: "Ben Fatıma'nın oğullarından yüze yakın öldürttüm. Fakat onların imamı ve seyyidi hala yaşıyor." "O kim ki?" diye sorduğunda Mansur Devanikî: "O Cafer-i Sadıktır." diyor. O zaman Muhammed b. Abdullah İskender şunları söylüyor:

"Ey Emirü'l-Müminin, o ibadet etmekten sırtı bükülmüştür. O, Allah'a ibadetle meşguldür. Onun gözünde halifelik yoktur."

Mansur devamla: "Ey Muhammed duyduğuma göre sen onu destekliyormuşsun. Onun İmam olduğunu onaylıyor musun? Azimle karar verdim ki, bu akşam ondan kurtulacağım."

Muhammed b. Abdullah sözüne devam ederek şunları söylüyor: Halife Mansur celladını çağırdı ve ona dedi ki: "Ben

---

1- Muarihu'l-Irak, İbn el-Futi, s. 225. el-Usulu mine'l-Kâfi, *Muhammed Yakup el-Kuleynî,* c. 2, s. 552, baskı: 2. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 557

Ebu Abdullah'ı (Cafer-i Sadık'ı kastediyor) yanıma çağırdığımda onunla konuşurken sarığımı çıkaracağım. Bu sana bir işarettir. Hemen gelip boynunu vuracaksın."

Muhammed b. Abdullah devam ediyor: "Ebu Abdullah (İmam Cafer-i Sadık) geldi. Halife Mansur onu karşıladı. Yanındaki koltukta oturması için yer verdi. İmam Sadık'a sordu: "Ne isteğin varsa benden iste ey Resul'ün oğlu" İmam Sadık cevabını verdi: *"Beni bir daha buraya çağırmamanı istiyorum."*

Mansur Devanikî bu kez de çirkin emelini gerçekleştiremedi.[1]

Muhammed Nefsü'z-Zekiye'nin Ayaklanması ve İmam Cafer-i Sadık'ın Rolü

Abbasîlerin mezalimi, Emevîlerinkini de geçmişti. Halk artık hayatından bıkmıştı. İmam Hasan'ın oğullarından Muhammed Nefsu'z-Zekiye ve kardeşi İbrahim senelerce çöllerde kılık değiştirip kaçmaktan usanmışlardı. Ailesinin yıllarca hapiste kalması ve kırbaçlanmaları, onlara göre artık yaşamak değildi. Bu nedenle hicrî 145 (miladî 759)'de Abbasî zulmüne dur demek için harekete geçtiler. Savaş Medine'de başladı. Halkta zaten böyle bir bekleyiş içindeydi. Bu nedenle bu savaşta Medine halkı Muhammed'in safında yer aldı. Kısa zamanda Medine Abbasîlerin elinden alındı.

Bu savaşta İmam Cafer-i Sadık'ın iki oğlu Musa ve Abdullah da vardı. Aynı zamanda bu iki kardeş, babaları İmam Cafer-i Sadık ile Muhammed'in savaş kurultayına katılmışlardı. Muhammed, İmam Sadık'ın iki oğluna: "Siz babanızla beraber geri dönün. Ben size izin veriyorum." dedi. Cevap İmam Sadık'tan geldi ve "Geri dönmek olmaz.

1- en-Nucumu'z-Zahire, *Cemaleddin Atabeyi*, c. 2, s. 6. Biharu'l-Envar, *Allame Muhammed Bâkır Meclisî*, c. 11, s. 124. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 464

Siz burada kalın. Ben kendimi ve sizi bu uğurda feda etmeye hazırım." dedi.

Savaş Medine'den Kufe'ye sıçradı. Burada da büyük başarılar elde edildi. Arkasından Basra'yı abluka altına aldılar. Her yerde halk coşku içinde mücadeleye destek veriyor ve Abbasîlere karşı savaşa katılıyorlardı.

Enes b. Malik (Malikî Mezhebi'nin kurucusu) bir fetva çıkardı. Bu fetvada şunları açıkladı:

"Abbasî halifesi el-Mansur, halife olmak için oylama yapıldığında, oy kullananlara baskı yapmıştır. Baskı altında alınan oylar, din kurallarına göre geçerli değildir."[1]

Ebu Hanife de (Hanefî Mezhebi'nin kurucusu) Muhammed ile kardeşi İbrahim'in Abbasîlere göre açtığı bu savaşı desteklemiştir. Bu savaş esnasında bir kadın Ebu Hanife'ye şunları söylüyor: "Oğlum, Halife Mansur'a karşı bu savaşa katılmak istiyor. Fakat ben müsaade etmiyorum. Ne dersin?" Ebu Hanife, "Engel olma. Oğlun savaşa gitsin." dedi.[2]

Ebu'l-Ferec İsfehani'nin anlattığına göre:

Bir gün İshak b. Fezarî öfkeyle Ebu Hanife'ye gelir ve nefes nefese şunları söyler: "Sen Allah'tan korkmuyor musun? Kardeşime fetva çıkardın. O da, senin fetvana uyarak Halife Mansur'a karşı İbrahim'le beraber savaştı ve öldü."

Ebu Hanife, Fezarî'yi hem teselli etti, hem de ona şunları söyledi: "Kardeşin gereken yerde öldü. O tıpkı Peygamber'in savaşı Bedir'dekiler gibi şehadet mertebesine erişti. Bu herkese nasip olmaz."[3]

Hal böyle devam ederken, Halife Mansur, bir ordu hazırladı. Amcasının oğlu ve veliahdı olan İsa b. Musa komu-

---

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 81

2- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 163

3- age.

tasında Medine'ye gönderdi. Muhammed'i (Nefsu'z-Zekiye) yakaladı. Ramazan ayının 14. günü hicrî 145'de (miladî 762) şehit etti. İsa b. Musa Medine'de taş taş üstünde bırakmadı. Bakumrî'de Muhammed'in kardeşi İbrahim'i şehit etti. Her iki kardeşin başını da Halife Mansur'a gönderdi. Ardından Abbasî valisi İsa b. Musa İmam Cafer-i Sadık'ın arazilerine ve hurma bahçelerine el koydu. Hâlbuki arazilerden elde edilen ürünler ve hurmalar her yıl fakir fukaraya dağıtılıyordu.[1]

İmam Cafer-i Sadık'ın anlattığına göre:

"Muhammed ve kardeşi İbrahim'in şehit olmasından sonra bizi Medine'den Kufe'ye götürdüler. Gençlerimizin çoğu şehit olmuştu. Her an bizi öldürmelerini bekliyorduk. Kufe'de bizi Halife Mansur'un yanına götürdüler. Nöbetçi bize bağırarak: "Aleviler, içinizden iyi konuşan iki kişi seçin." dedi. Bunun üzerine benimle Zeyd b. Ali'nin oğlu Hasan Mansur'un yanına girdik. Mansur bana "Sizi buraya getirtmemin nedenini biliyor musunuz?" diye sordu. Ben de *"Hayır, bilmiyoruz dedim."* Mansur devamla "Evlerinizi, köylerinizi, şehrinizi başınıza yıkacağım. Taş taş üstünde bırakmayacağım. Hurma bahçelerinizi yok edeceğim. Sizi aç, susuz bırakacağım. Yüreklerinizi çatlatacağım. Hicazlılar, Iraklılar sizden uzak duracaklar. Onları sizlerin aleyhine kullanacağım." diyerek kinini kustu.

Cafer-i Sadık bu sözlere şöyle karşılık veriyor: *"Allah Süleyman Peygamber'e nimetini verdi. Şükür etti. Eyüp Peygamber'e hastalık geldi. Sabır etti. Yusuf Peygamber'e zulüm ettiler affetti. Sen de onlardan ve onların sülalesindensin."*

Halife İmam Cafer'in bu sözlerini gülümseyerek dinledi ve İmam Cafer'e: "Söylediklerini tekrarla." İmam Cafer *"Söylediklerimi tekrarladım."* Mansur "Senin gibi birisinin lider olması gerekir. Sizleri affettim. Basra'daki yaptıklarınızdan bah-

---

1- age. s. 81-82

setmeyeceğim. Babandan, dedenden, Allah'ın Resul'ünden hadis-i şerifler söyle." dedi. Ben de akraba merhameti konusunda birkaç hadis söyledim. Mansur şöyle devam etti: "Hangi diyarı seviyorsan, oraya sizin için merhametimi gönderirim." Biz de cevaben "Medine dedik." Böylece bizleri salıverdi.[1]

İmam Cafer-i Sadık ve beraberindeki grup Kufe'den çıkarken Halife Mansur İmam Sadık'tan oğulları Musa ve Abdullah'la, Zeyd'in oğlu İsa'yı istemedi.

Halife'nin adamları ve münafıklar Mansur'a sordular: "Onları istemeyecek misin?" Mansur: "Hayır, Muhammed (Nefsu'z-Zekiye) ve kardeşi İbrahim'den başkasını istemiyorum." dedi.[2]

İmam Cafer-i Sadık'la Halife Mansur'un bu karşılaşmasından ve konuşmalardan şu sonuca varabiliriz:

Mansur gibi, merhametsiz, kindar ve taş kalpli birisi bile, İmam'dan etkileniyor ve onun azameti, ruhsallığı Halife'nin aldığı kararı kökünden değiştirebiliyor.

Buna rağmen Halife Mansur, Muhammed ve kardeşi İbrahim'in şehadetinden sonra hacca gelirken veliahdı olan oğlu Mehdi'nin eşi Rabta bint Ebi'l-Abbas'a deposunun anahtarını veriyor. Ona şunları söylüyor: "Bu anahtarları kimseye vermeyeceksin. Kendi ölümünün üzerine oğlu Mehdi'ye vereceksin."

Mansur'un ölümü üzerine Rabta ve Mehdi depoları açtıklarında çürümüş insan cesetlerini ve iskeletleri görürler. Bütün bu ceset ve insan iskeletleri, Hz. Ali'nin torunlarına ve yanlıları Alevîlere aittir.[3]

Halife Mansur'un koruması Rabii, şahit olduğu bir olayı şöyle anlatır:

1- age. s. 83

2- age. s. 84, 86

3- age. s. 91

"Muhammed Nefsu'z-Zekiye'nin şehit olmasından ve tutukluları salı vermesinden sonra, Halife Mansur, İmam Cafer-i Sadık'ı Medine'den Bağdat'a köşküne çağırtıyor ve bu defa cinayet içi ısrarlı görünüyordu. Cafer-i Sadık Halife Mansur'un köşküne getirildiğinde onu Mansur'a ben götürdüm. Götürürken Sadık'ın dudakları kımıldıyor, sanki bir şeyler söylüyordu. Cafer-i Sadık girdiğinde selâm verdi. Mansur selâmı alıp şöyle dedi: "Ey Cafer, sen mi milleti aleyhime kışkırtıyorsun?"

İmam Sadık böyle bir şey olmadığını söyledi. Bunun üzerine Mansur İmam Sadık'a: "Ey Ebu Abdullah, otur şöyle" dedi ve İmam Cafer'e pahalı ıtırlar verdi.

İmam Cafer-i Sadık, Halifenin yanından ayrıldı. Mansur beni yanına çağırarak şöyle emretti: "İmam'ın ödülünü iki misli yap." Mansur'un dediğini yaptıktan sonra, İmam'a sordum: "Mansur'un yanına gitmeden önce gördüm ki dudakların kımıldıyordu. Bu ne olabilir? Acaba babandan kalma bir öğüt müdür?" İmam'ın cevabı şu oldu: *"Babamın dedesinden ve Allah'ın Resulü'nden kalma bir kurtulma, salaha kavuşma duasıdır."*[1]

Halife Mansur'dan Anekdotlar

Bir gün Halife Mansur Devanikî Enes b. Malik'i çağırır. Geldiğinde Halifenin yanında İbn Ebi Zuaib ve Kadı İbn Saniyan'ın olduğunu görür. Halife Mansur, Enes b. Malik'e sorar: "Benim hükümdarlığım adil mi, yoksa kötü mü?"

Enes b. Malik Halifeden özür dileyerek cevap vermez. Halife aynı soruyu İbn Saniyan'a sorar. İbn Saniyan Halifeye adil olduğunu söyler ve üstelik bir de Halifeyi över. Bu sefer

---

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 464. el-İmam Caferu's-Sadık, Muhammed Huseyin Muzaffer, http:www.14masom.com/14masom/08/mktba8/book03/

Halife aynı soruyu İbn Ebi Zuaib'e sorar. Halifenin aldığı cevap şu olur:

"Vallahi, sen bence en kötü adamsın. Sen Allah'ın malını, Resulü'n malını, Ehlibeyt'in malını, yoksul ve yetimlerin mallarını aldın. Zayıfları helak ettin. Daha neler yaptın neler… Yarın Allah'ın huzurunda nasıl hesap vereceksin."

Mansur cevaben: "Sen neler söylüyorsun be adam." diye bağırır. İbn Ebi Zuaib çekinmeden "Ben çok kılıçlar gördüm. Ölüm ölümdür. Ölürsem daha iyi olur." cevabını verir.

Halife Mansur, bu sefer Enes b. Malik'e döner ve şu soruyu sorar: "Görüyorum sende bir telaş ve korku var." Enes b. Malik: "Evet, adamların beni çağırmaya geldiklerinde sandım ki, aleyhime yalan bir ihbardan ötürü beni öldüreceksin"

Halife gururlu bir tarzda "Benim İslâm için çalıştığımı ve İslâm dinini yüceltmeye çalıştığımı görmüyor musun? Eğer burada kalmak istiyorsan ve burayı seviyorsan kimse seni rahatsız etmez." diyerek ortamı yumuşatmaya çalışır.

İbn Malik cevap verir: "Bu bir emir ise, zorunlu olarak emre itaat eder ve burada kalırım. Yok değilse gideceğim yeri ben seçerim."

Bunun üzerine Halife "Çoluk çocuğunun yanına git. Orada mutlu olursun. Rahat edersin." der.

Sonra Halife adamlarını çağırır. Adamlarının elinde üç torba vardır. Halife, adamlarına şu talimatı verir: "Bu üç kişinin her birine bir torba altın vereceksiniz. Eğer Enes b. Malik, torbayı alırsa serbest bırakın. Geri çevirir ise hemen öldürün. İbn Saniyan torbayı almazsa onu da öldürün. Kellesini bana getirin. Eğer alırsa serbest bırakın. İbn Ebi Şuayip torbayı aldığında kellesini bana getirin, almazsa serbest bırakın.[1]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 87,88

Başka bir gün Abdullah b. Tavas Yemanî, Enes b. Malik ile birlikte Halife Mansur Devanikî'ye giderler. Halife, Abdullah b. Tavas'a seslenir: "Babandan kalma bir hadisi şerif okur musun?" Abdullah b. Tavas: Babamdan duyduğum bir hadis-i şerifte şöyle deniyor: "Kıyamet gününde Allah en ağır azabını zalim hükümdarlara verir."

Halife Mansur, ona saldırır. Enes b. Malik diyor ki: "Hemen kendimi topladım. Onun kanı elbiselerimi kirletmesin diye." Halife Mansur Abdullah b. Tavas'a "Oradaki mürekkep şişesini bana ver." der. Abdullah mürekkep şişesini vermez. Halife tekrar sorar: "Niye vermiyorsun?" Abdullah cevaben: "Çünkü korkarım o mürekkeple günah yazarsın. O takdirde ben de seninle o günaha ortak olurum." der.

Halife öfkelenerek onları kovar. Etrafta, her zamanki gibi bağırıp çağırır.[1]

Abbasî saltanatı bu şartlar altında devam ederken İmam Cafer-i Sadık ciddi bir tehdit altında idi. Zira Ehlibeyt düşmanlarından oluşan profesyonel ve organize olmuş bir grup İmam Cafer-i Sadık'ın dilinden, yalan, uydurma, asılsız iddialardan oluşan bir dosya hazırladılar. Bu dosyaya, güya İmam Sadık'ın kaleminden, uydurma mektuplar koydular ve bu dosyayı Halifeye sundular. Bu dosyanın içeriği Mansur'u çok etkiledi. Düşünce dengelerini bozdu. Hatta Halife söz ve hareketlerinde kendine hâkim olamıyordu. Bunu yapanların gayesi İmam Cafer-i Sadık'ı ve Ehlibeyt yanlılarını yok etmek ve ortadan kaldırmaktı.

Bu dosya açıklığa kavuşmadı ve kapanmadı. Ortada birçok hileler ve sahtekârlıklar dolanıyordu. Halife sonunda çaresizlik içinde bu dosyayı hazırlayanlara sadece "Zinazadeler." demekle yetindi.

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 501

İslâm tarihçisi Esad Haydar'a göre: "Halife Mansur'un kendisi ve adamlarına ilave olarak dış odaklar İslâmiyetin yayılmasını önlemek ve İslâm dünyasını parçalamak amacıyla müdahale ediyor ve İmam Cafer-i Sadık aleyhine dosyalar hazırlıyordu."[1]

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 469

9- İMAM CAFER-İ SADIK VE HANEFÎ MEZHEBİNİN KURUCUSU EBU HANİFE

Ebu Hanife'nin Siyasi Hayatı

Bilindiği üzere 80 hicrî'de (699 miladî) doğan Ebu Hanife'nin adı Numan, babasının adı ise Sabit'tir. İmam-ı Azam ona verilen lakaptır. Fıkıh kitaplarında Ebu Hanife diye geçmektedir. Ebu Hanife ömrünün 52 yılını Emevîler hakimiyeti altında geçirmiştir. Hayatının kalan 18 yılını da Abbasîler devrinde yaşadı. Böylece Emevî devletinin çöküşüne, Abbasî devletinin kuruluşuna şahit oldu. Ebu Hanife'nin Emevî devrindeki siyasi hayatını incelediğimizde görüyoruz ki kendisi kalben Ehlibeyt-Emevî davasında her zaman Ehlibeyt ile beraber olup onları desteklemiştir. Emevî saltanatını her zaman haksız görmüştür. Zeyd b. Zeynelabidin'in Emevî halifesi Hişam b. Abdülmelik aleyhine başlattığı (hicrî 121, miladî 738) ayaklanmada onu destekledi. Onun hakkında şöyle diyordu: "Onun bu çıkışı Hz. Peygamber'in Bedir Savaşı'na benzer." Ona "O zaman niye katılmadınız?" diye sorulduğunda şu cevabı verdi:

"Beni ona katılmaktan alıkoyan halkın bendeki emanetleri idi. Onları İbn Ebi Leyla'ya bırakmak istedim, ancak kabul etmedi. Emanetler bende iken uzak yerlere gitmekten korktum, fakat ona malımla yardım ettim. Ona elçiyle bin dirhem gönderdim ve mazeretimi bildirdim."[1]

1- Ebu Hanife, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, Mütercim: Osman Kesi-

Emevîlerin son halifesi Mervan'ın Irak'ta valisi olan Yezid b. Ömer b. Hubeyre, Ebu Hanife'yi denemek için ona kadılık görevi teklif etti. Çünkü onun Hz. Ali'nin evlatlarının taraftarı olduğunu iyice anlamış idi. Fakat Ebu Hanife bu teklifi kabul etmedi, bu yüzden hapse atıldı. Her gün kırbaç cezasına uğradı, sonra celladın "bu suçlu, kırbaçlanmaktan ölecek" demesi üzerine Yezid b. Ömer tahliyesine emir verdi ve Ebu Hanife kendini kurtararak Mekke'ye kaçtı.[1]

Abbasî devleti, Hz. Ali taraftarları ile birlikte uzun süren mücadeleler sonucu ortaya çıktı. Sonradan Abbasîler Hz. Ali taraftarlarına karşı düşmanlık başlattılar, savaşlar açtılar. Bu durumda Ebu Hanife Emevî devrinde olduğu gibi Hz. Ali torunlarına bağlı kaldı. Abbasî halifesi Ebu Cafer Mansur'a karşı İmam Hasan'ın torunu Muhammed b. Abdullah b. Hasan (Zu'n-Nefsi'z-Zekiye) ayaklanmasında, ayaklanmayı haklı gördü, onları destekledi. Onlar lehine fetva verdi. Tabii ki bu olup bitenlerden Abbasî halifesinin haberi olmuştur. Önceleri ona bazen göz yumuyor, bazen ona rüşvet vermeyi arzu ediyor, kendi tarafına çekmek istiyordu. Ancak Ebu Hanife derslerinde öğrencilerine devrimcilere (ayaklananlara) yardım yapmalarını sürekli söylerdi.[2]

Ebu Hanife'yi Ehlibeyt'e bağlayan yalnız siyasi görüşler değildi. Onun onlarla sürekli ilmî münasebeti ve ilişkisi vardı. İmam Hasan'ın torunları ve İmam Cafer-i Sadık ile ilmî ilişkiler kurmuştu. Bunlardan hadis rivayet ederdi. Ebu Hanife'nin yazdığı kitaplar buna şahittir. Halife Mansur, Ebu Hanife'ye Bağdat'ta kadı olmasını teklif etti. O da kabul etmedi. Mansur

---

koğlu, Can Kitapevi, s. 37

1- Ebu Hanife, Muhammed Ebu Zehra, Mütercim: Osman Kesikoğlu, s.39 Can Kitapevi. Menakıb-ı Ebu Hanife, el-Mekkî, s. 23,24

2- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi.* Ebu Hanife, *Muhammed Ebu Zehra*, s.45, Mütercim: Osman Kesikoğlu

da o devletin vazifesini almayınca onun peşini bırakmayacağına yemin etti. Ebu Hanife ise bunu duyunca Mansur'un yeminini yerini bulsun diye Bağdat'ın inşaatında tuğla kontrolü işini kabul etti.[1]

İmam Cafer-i Sadık'la İlmî Münasebetleri

İkisi de yaklaşık olarak bir yaşta idiler, aynı senede doğmuşlardı; fakat İmam Cafer-i Sadık Ebu Hanife'den 2 yıl önce ahirete göç etti. Halife Ebu Cafer el-Mansur bir defasında Ebu Hanife'ye baskı yapmak amacıyla şunları söyledi: "Ya Ebu Hanife, bu insanlar İmam Cafer-i Sadık'a hayranlık duyuyorlar, hep ona yaklaşıyorlar. Ona sormak için zor meseleler hazırla da sor bakalım." dedi.

Ebu Hanife de Halifenin baskısıyla ve teklifi üzerine 40 soru hazırladı. Bundan sonrasını da Ebu Hanife'den dinleyelim. Diyor ki:

"Halife Mansur Hiyre şehrinde iken Cafer-i Sadık'ın yanında bulunduğu bir anda huzuruna girdim. Cafer-i Sadık Halifenin sağ yanında oturuyordu. Mecliste, Halifenin heybetinden ziyade onun heybeti hakimdi. Selam verdim, otur diye işaret ettiler. Ben de oturdum. Mansur Cafer-i Sadık'a "Ya Ebu Abdullah (İmam Cafer'in künyesi), işte Ebu Hanife karşında" dedi. Sonra bana dönüp, "Ya Ebu Hanife, Ebu Abdullah'a meselelerini arz et." dedi. Ben de hazırladığım meseleleri arz etmeye başladım. Ben soruyordum o cevap veriyordu. Siz Iraklılar şöyle dersiniz, Medineliler şöyle der, biz ise böyle deriz diyerek bütün ihtilafları naklediyordu. Kırk meseleyi de böyle detayıyla cevapladı, bir tanesini bile cevapsız bırakmadı." Ebu Hanife bunu anlattıktan sonra Cafer-i Sadık'ın ilmî

1- Ebu Hanife, *Muhammed Ebu Zehra,* Çeviri: Osman Kesikoğlu, Can Kitapevi, s. 49

seviyesini belirterek şöyle dedi: "İnsanların en âlimi, meselelerle ilgili ihtilafları en iyi bilendir."

Ebu Hanife, Cafer-i Sadık'tan diğer bir münasebetle bahsederken "Vallahi Cafer-i Sadık'tan daha fakih görmedim." demiştir.[1]

Cafer-i Sadık her ne kadar Ebu Hanife ile aynı yaşta ise de İslâm ilim adamları onu Ebu Hanife'nin üstatlarından, hocalarından saymışlardır.[2] Bunun sebebi ise Cafer-i Sadık Ebu Hanife'ye 2 yıl hocalık yapmıştır. Ebu Hanife onun 2 yıl öğrencisi olduğunu, ondan feyiz, nur, ilim aldığını şu sözü ile her zaman ve her münasebette tekrar etmiştir: "Eğer o iki yıl olmasa idi, Numan helak olurdu."[3]

Bununla beraber İmam Cafer ile Ebu Hanife arasında ihtilaflar ve görüş ayrılıkları vardı. "Kıyas" buna örnek verilebilir. Kıyas terim olarak şöyle tarif edilir: Aralarındaki müşterek illet dolayısıyla, kitap (Kur'ân-ı Kerim), sünnet (Hz. Muhammed'in sözleri, eylemleri ve onayları) ve icma ile hükmü sabit olan bir konunun hükmünün nas (metin) olmayan bir meseleye de uygulanmasıdır. İmam Cafer-i Sadık kıyas uygulamasını doğru görmedi ve uygulamadı. Ebu Hanif ise kıyasın uygulamasını doğru gördü ve uyguladı. Bu konu üzerine İmam Cafer-i Sadık ile Ebu Hanife arasında çok tartışmalar olmuştur. Bu da gayet normaldir, öğrenci ile hoca arasında bu gibi şeyler olabilir.[4]

1- Ebu Hanife, *Muhammed Ebu Zehra* (Kahire Üniversitesi Profesörü), Çeviri: Osman Kesikoğlu, Can Kitapevi, s. 90

2- Ebu Hanife, *Muhammed Ebu Zehra,* Çeviri: Osman Kesikoğlu, Can Kitapevi, s.90. Menakıb-ı Ebu Hanife, el-Mekkî

3- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 162

4- age. s. 161

Ebu Hanife'nin Vefatı

Ebu Hanife kadılık görevini kabul etmediği için Halife Mansur'un dikkatini çekiyordu, ona şüpheli gözle bakmaya başlamıştı. Bu defa onun için yeni bir tuzak plânladı. Halife Mansur Ebu Hanife'ye çok miktarda değerli hediyeler gönderdi; fakat Ebu Hanife eskiden de olduğu gibi hediyeleri reddedip geri çevirdi. Bununla kalmadı, nedenini de şu sözlerle açıkladı: "Bu mallar Müslümanların beytülmalidir. Bunlar helal değildir."

Sonunda işkenceye maruz kaldı. Bütün rivayetlerin birleştiği bir nokta vardır, o da Ebu Hanife'nin hapse atılmış olduğudur. Değişik rivayetlere rağmen Davut b. Vasitî diyor ki:

"Kadılığı kabul etmesi için İmam Azam'a işkence yapıldığını gördüm. Her gün zindandan çıkarılır, 10 kırbaç vurulurdu. Hatta 110 kırbaç bile vurulurdu. Ona "kadılığı kabul et" denirdi, o da "layık değilim." derdi. Ona dayak atılırken o yavaşça "Allah'ım kudretinle beni onların şerrinden uzak kıl" diye niyaz ederdi. Kadılığı kabul etmeyeceğini anladıklarında onun yemeğine ahu (zehir) kattılar ve onu zehirleyerek öldürdüler."

Diğer rivayetlere göre Ebu Hanife hapiste bir müddet işkence gördükten sonra hapisten çıkarıldı, ancak fetva vermekten men edildi ve evinden çıkması yasaklandı. Sonun da vefat etti.[1]

Ancak öğrencisi Ebu Yusuf onun ölümünden 20 yıl sonra Abbasî devleti için Halife Harune'r-Reşid zamanında kadılar kadısı görevini yaptı ve Ebu Hanife'nin adını kullanarak

---

1- Ebu Hanife, *Muhammed Ebu Zehra,* Çeviri: Osman Kesikoğlu, Can Kitapevi, s. 62-63

Hanefî Mezhebi Abbasî hükümetinin resmî mezhebi olarak ilân edildi. İşte mezhepçilik resmen bu tarihten itibaren başladı.[1]

1- Ebu Hanife, *Muhammed Ebu Zehra,* Çeviri: Osman Kesikoğlu, Can Kitapevi, s. 501. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar,* c. 1, s. 308

10- İMAM CAFER-İ SADIK VE MALİKÎ MEZHEBİNİN KURUCUSU MALİK B. ENES

Malik b. Enes, Medine'de, hicrî 90 (miladî 708) yılında, bir rivayete göre de hicrî 94 (miladî 712) yılında doğmuştur. Vefatı ise hicrî 179 (miladî 795) yılındadır.

Medine'de büyüdü ve ulemadan ders aldı. Kendisini yetiştirdi. Ders aldığı ulemalar içerisinde İmam Sadık'ın yeri çok fazladır. Hadis ilmini bütünüyle İmam Sadık'tan almıştır. Talebeliğin ötesinde İmam Cafer-i Sadık'ın çok yakın dostu idi.

Malik b. Enes'in zamanında ehl-i hadisle ehl-i rey arasında geniş çapta münakaşa ve tartışmaların olması ona büyük şöhret kazandırmıştır. Ehl-i hadislerin önderlerinden olması, doğrulardan hareket etmesi ve ikna kabiliyeti onun önder olduğunu kanıtlamıştır.

Malik b. Enes diğer İslâm fakihleri gibi çok cevir ve cefaya uğramıştır. Ortaya koyduğu bir fıkhî görüş nedeniyle Abbasî halifesi tarafından kırbaç cezasına çarptırılmıştır. Omuz kemiği yerinden çıkmıştır. İbrahim b. Hammadî'nin dediğine göre bu olaydan sonra, birisinin yardımıyla ayağa kalkabiliyordu.[1]

Enes b. Malik, Hz. Ali torunlarıyla Abbasîler arasındaki tartışmalarda Hz. Ali torunları safında yer almıştır. Aynı

1- el-İntifa, *İbn Abdulbirr*. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 500

şekilde İmam Hasan'ın oğullarından Abdullah el-Hasan'ın ayaklanmasında ona destek vermiştir.[1]

Malik, İmam Cafer-i Sadık hakkında şunları söylemiştir:

> İlimde, ibadette ve dürüstlükte İmam Cafer-i Sadık'tan daha iyisini ne gördüm, ne de duydum.[2]

Ve devamla:

> İmam Sadık'la çok zaman beraber oldum. O her zaman güler yüzlü, sevecen idi. Peygamber'in adı anılınca, benzi değişirdi. Sarı yeşile dönerdi. Onu hep üç halde gördüm. Namaz, ibadet ve Kur'ân-ı Kerim'i okumak.
>
> O Hz. Muhammed'den bahsederken tertemiz taharetli olurdu. Başkalarının işine karışmazdı. Her gittiğimde minderini bana ikram ederdi.[3]

el-Muvatta kitabında belirtildiğine göre Malikî mezhebi onun adına kurulmuş ve kendiside bu mezhebin kurucusu olmuştur.

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 81. Ebu Hanife, *Muhammed Ebu Zehra,* Çeviri: Osman Kesikoğlu, Can Kitapevi. Tehzibu't-Tehzib, c. 2, *İbn Hacer.* el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi.*

2- age.

3- age.

11- İMAM CAFER-İ SADIK VE ŞAFİÎ MEZHEBİNİN KURUCUSU MUHAMMED B. İDRİS ŞAFİÎ

İmam Şafiî, İmam Cafer-i Sadık'tan bir nesil sonra Filistin'de Gazze şehrinde dünyaya geldi. Daha önce de belirttiğimiz gibi İmam Sadık hicrî 80 (miladî 699) yılında vefat etti. İmam Şafiî'nin ise doğumu hicrî 150 (miladî 767), vefatı ise hicrî 204 (miladî 819) yılındadır.

İmam Şafiî çocukluk yaşlarında iken babasını kaybetmiştir. Annesinin yanında ve onun himayesinde büyümüş, tahsilini yapmış, ilmî konularla ilgilenmiş ve kendisini yetiştirmiştir.

İmam Şafiî, Mekke fakihlerinden ilmini tamamladıktan sonra, ününü duyduğu Malik b. Enes'in yanına gitmeyi plânladı. Malik'in yanına gitmeden önce fıkıh ve hadis ilminde kendisini yetiştirdi. Hatta ilmini herkese duyurdu ve üne kavuştu. Bu arada İmam Malik'in kitabı olan *"el-Muvatta"*ı içine sindire sindire okudu. Ondan sonra Malik'in yanına gitmek için Medine'ye göç etti.

Malik b. Enes'le görüştüğünde, kendisini beğenmişti. Malik de yanında kalmasını, öğrenime devam etmesini istemişti. Zaten Şafiî'nin de istediği bu idi. Öğrenime devam etti ve Malik'in *"el-Muvatta"* kitabının açıklama yetkisini de aldı.

İmam Şafiî Mekke'ye döndü. Fıkıh ve hadis konularında hoca olarak ders vermeye başladı. Yeni bir metot geliştirdi.

Rey ehlinin fikirleri ile kıyas ehlinin fikirlerini birleştirerek istinbat usulünü, hüküm alma kaidelerini ortaya koydu.[1]

1- el-İmam Şafiî, *Muhammed Ebu Zehra*, Çeviri: Osman Kesikoğlu, s. 12-14 ve 19, Ankara 1987, Diyanet İşleri Başkanlığı. Menakıb-ı eş-Şafiî, *Fahr-i Razî*

12- İMAM ŞAFİÎ'NİN EHLİBEYT SEVGİSİ

İmam Şafiî, arayışlarına devam etti. Tarihten ve ashabın haberlerinden Hz. Ali'yi öğrendi. Hz. Ali ve Ehlibeyt'ine ne olduğunu açıklamaktan çekinmedi. Bundan dolayı "rafizîlikle" itham edildi. Bu ithama hiç kulak asmadı. Ehlibeyt hakkında yazdığı bir şiirde şöyle diyor:

Ey yolcu Mina'ya vardığında dur.
Coşkun Fırat'ın dalgaları gibi hacılar,
Mina'ya geldiğinde onlara haykır:
"Eğer Muhammed'in Ali'sini (Ehlibeyt'i) sevmek,
Rafizîlik ise, tüm mahlukat şahit olsun ki,
Ben Rafizîyim."[1]

İmam Şafiî Medine'de İmam Malik'ten başka, İbrahim b. Muhammed b. Ebu Yahya'nın da talebesidir. Bu iki hoca da, İmam Cafer-i Sadık'ın öğrencisidir. Dolayısıyla İmam Sadık'ın ilmi ve görüşleri İmam Şafiî'ye de intikal etmiştir.[2]

Bir sohbet toplantısında Hz. Ali'nin adı geçer. Toplantıda bulunanlardan birisi "Hz. Ali'nin etrafındaki insanların dağılmalarının sebebi, onun kimseye önem vermemiş olmasıdır." der.

1- el-İmam Şafiî, *Muhammed Ebu Zehra*, s. 38, Çeviri: Osman Keskioğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1987, Emel Matbaacılık. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 232. el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 51

2- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 1, s. 232

Bunun üzerine İmam Şafiî şunları söyler:

> Onda dört vasıf vardır ki, bunlardan bir tanesi bile bir kimsede bulunsa, o kişi hiç kimseden çekinmez. O son derece zahid idi. Zahid olan dünyaya, dünya ehline hiç önem vermez. O âlim idi. Âlim olanın kimse umurunda olmaz. O yiğit idi. Yiğit olan kimseye aldırış etmez. O şeriflerdendi. Şerif olan kimseye kavuk sallamaz.[1]

İmam Şafiî Hz. Ali hakkında yine şunları söylemiştir:

> Hz. Ali Kur'ân ilminde ve fıkıhta ihtisas sahibi idi. Bu iki ilim ona verilmişti. Çünkü Hz. Peygamber Hz. Ali için dua etmiş ve ona görevini vererek, gereğinde karar vermesini tavsiye etmiştir. Hz. Ali'nin verdiği kararlar Hz. Peygamber'e arz olunur, o da onaylardı.[2]

İmam Şafiî görüşlerinde ve araştırmasında daima Hz. Ali'yi doğru buluyor ve çekinmeden de dile getiriyor, ona karşı olanları ve duranları da suçlu sayıyordu.

İstiklal Marşımızın yazarı Mehmet Akif Ersoy *Safahat*'ın altıncı kitabı, Asım'da diyor ki:

> Şafiî'nin mi! Kimdir o şiir? Hangi şiir? Hangi Peygamber'in evladını candan sevmek, Rafizîlik ise, evet, yerde beşer, gökte melek Rafizîdir bu desinler hakkımda, ben oyum işte.[3]

Yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı Şafiî Ehlibeyt taraftarı olmakla suçlandı ve Yemen valisi tarafından tutuklandı. Yemen valisi, Abbasî halifesi Harun Reşid'e gönderdiği mektupta:

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi,* s.45

2- el-İmam Şafiî, *Muhammed Ebu Zehra*, Çeviri: Osman Kesikoğlu, s. 132

3- el-İmam Şafiî, *Muhammed Ebu Zehra*, Çeviri: Osman Kesikoğlu, s. 38, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987

Ehlibeyt taraftarlarından dokuz kişi harekete geçtiler. Hükümet aleyhine ayaklanmalarından korkuyorum. İmam Şafiî ne emrime itaat ediyor, ne de yasalara uyuyor.

Yemen valisinin tutuklattığı dokuz kişiden sekizi şehit ediliyor. Sadece Şafiî, Hanefî fakihi Muhammed b. Hasan sayesinde ölümden kurtuluyor.

İmam Şafiî, Ehlibeyt hakkında Kur'ân-ı Kerim'de nazil olan zevi'l-kurba ayetinin kendisini de kapsamı içine aldığını, dolayısıyla zevi'l-kurba hissesinden pay verilmesi isteğinde bulunmuştur.[1]

İmam Şafiî de aşırı mutaassıp bir grup tarafından öldürülmüştür. Onun zamanında mezheplere aşırı taassupluk hakim olmuştu. Yakut *Mücemu'l-Udeba*'da anlattığına göre: Mısır'da İmam Şafiî ile Fıtyan adında birisi arasında, fıkhın içeriği ile ilgili olarak tartışma çıkıyor. Fıtyan Şafiî'ye küfür ediyor ve kavga çıkıyor. Bu olay Mısır valisine intikal ediyor ve Fıtyan kırbaç cezasına çarptırılıyor. Aşırı mutaassıp Fıtyan taraftarları bir gün İmam Şafiî'yi yalnız buluyorlar. Üzerine saldırıyorlar ve ağır yaralıyorlar. Aldığı ağır yaralar neticesi ölüyor.[2]

İmam Şafiî hayatta iken *el-Ümm* kitabını yazmıştır. Kendi adına Şafiî Mezhebi kurulmuştur.

1- el-İmam Şafiî, *Muhammed Ebu Zehra*, Çeviri: Osman Kesikoğlu, s. 14-15, 131-132, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987

2- age.

13- İMAM CAFER-İ SADIK VE HANBELÎ MEZHEBİNİN KURUCUSU AHMED B. HANBEL

Ahmed b. Hanbel hicrî 164 (miladî 780) yılında Bağdat'ta dünyaya geldi. Daha genç yaştayken ilim tahsiline başladı. Bilgisini, görgüsünü ve ilmini arttırmak maksadıyla Hicaz'a, Basra'ya, Yemen'e, Medine'ye ve Kufe'ye gitti. Bundan sonra İmam Cafer-i Sadık'ın öğrencilerden ders almaya başladı. Örneğin:

İbrahim b. Said Zahiri (öl. hicrî 183, miladî 799)

İbrahim b. Zeyd (öl. hicrî 228, miladî 842)

Cerir b. Abdullah Hamid (öl. hicrî 184, miladî 800)

İbrahim b. Zeyd (öl. hicrî 288, miladî 900) ve diğerleri.

Yukarıda zikrettiğimiz isimlere ek olarak İmam Şafiî'den de ilim almıştır.

Ahmed b. Hanbel, daha sonraları ders vermeye başladı. Kendisini tam yetiştirmişti. Hiçbir zaman ders aldığı hocalardan ilişkisini kesmedi. Aynı şekilde o da öğrenci yetiştirdi. Yetiştirdiği ve daha sonra hoca talebelerini şu şekilde zikredebiliriz:[1]

Ahmed b. Hani, İbrahim Isfahani, Muhammed b. Haccac ve…

Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini ve fikirlerini topluma iletmek ve halkın faydalanmasını temin için birçok kitap

---

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar,* c: 2, s. 503, 506

yazıldı. Bunların en önemlisi olarak da, *"Müsned-i Ahmed b. Hanbel"* adlı eseri söyleyebiliriz.

Ahmed b. Hanbel, Hz. Ali'nin faziletlerinden ve menkıbelerinden bahseden bir kitap yazdı.[1] O, aldığı terbiye, görgü ve bilgilerle Hz. Ali yanlılarıyla beraber olurdu. Bunu bilen Abbasî halifesi "Mütevekkil Billah" evinde bir Alevî'yi saklıyor bahanesiyle evini bastırdı. Her tarafı tarumar ettirdi. Gayesi ona ve Hz. Ali yanlılarına gözdağı vermek ve korkutmaktı.[2]

Ahmed b. Hanbel'i daima birçok insan ziyaret eder ve sohbetinden faydalanırdı. "Muhammed b. Mansur'un" anlattığına göre, sohbet toplantılarının birisinde ziyaretçilerden birisi Ahmed b. Hanbel'e şöyle bir soru sorar: "Kıyamet gününde, insanları cennete ve cehenneme ayıran Ali midir? Bu içerikteki hadise ne diyorsun? Bu doğru mudur?"

Ahmed b. Hanbel'in cevabı şudur: "Peygamber efendimiz Ali'ye dedi ki: *Müminlerden başka kimse seni sevmez. Münafıklardan başka kimse de sana düşmanlık yapmaz.*" Biz de bunu doğruladık. O şöyle sordu: "Müminler nerede?" Cennette dedik. "Münafıklar nerede? Cehennemde dedik.

Diğer bir münasebette İmam Ali hakkında şöyle söyledi: "Halifelik makamı Ali'yi süslemedi, Ali halifelik makamını süsledi."[3]

1- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 506

2- Menakıb-ı Ahmed, *İbn Cevzî*, s. 360-362. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar,* c.2, s. 502

3- Menakıb-ı Ahmed, *İbn Cevzî,* s.163. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar,* c. 2, s. 504

14- İMAM CAFER-İ SADIK VE TASAVVUF

Sufîliğe dair, gerek İslâm âleminde, gerekse batı ülkelerinde birçok araştırmalar yapıldı ve kitaplar yazıldı. Tasavvuf çok geniş ve çok derin olduğu için ancak bir yanından konuya girmeye çalıştılar. Bunlar hep eksik kaldı. Tasavvufa tam ışık tutulamadı.

Tasavvufa aşkla, sevgiyle iyi niyetle, manen uzun bir arınma döneminden sonra geçen aydın ve bilgin birisinin rehberliğinde bu yola girebilir. Bu yolun sonu da sevilene kavuşmaktır. Bütün bilgilerin kaynağı da Kur'ân-ı Kerim'dir. Tasavvufta *"Nereye yönlenirseniz yönlenin, karşınızda hep Allah'ın yüzü vardır."*[1]

Sufî kelimesinin anlamıyla ilgili olarak, asırlar boyu birçok değişik görüşler ortaya atılmıştır. Mesela:

Arapçada *"suf"* kelimesi *"yün"* demektir. Dolayısıyla zahitler ve ilk Müslümanlar yün giysiler kullandıklarından onlara izafeten söylenmiş ve kabul edilmiştir.

Diğer bir görüşe göre, insanoğlunun kalbinin temizliğinden ve "saf"lığından dolayı bu ifade kullanılmıştır.

Başka bir görüşe göre ise, Hz. Muhammed'in Medine'deki mescidinde *"Suffalar"* üzerinde yatıp kalkan sahabelere verilen ashab-ı suffa sözcüğünden türemiştir.

Diğer bir tanıma göre de, eski Yunancada *"bilge"* anlamına gelen *sophos* sözcüğünden alınmıştır. İlmî açıdan bu görüş

1- Tasavvuf'un Boyutları, *Anna Maria Sehimme*, s. 25, Adem Yayınevi

dayanaksızdır. Bu sadece batı bilim adamlarının görüşüdür.[1]

Cüneyt Bağdadî'ye göre, sufîlik ahlâktır. Bir takım törelerden ibaret değildir.[2]

Alman bilim adamı Hans Heinrih Schaeder ise "Tasavvuf, gerçek tevhit yoluyla kişinin kurtuluşa erişme girişimidir." diyor.

Bir tasavvuf şairine göre de:

"Tasavvuf, aşk ateşiyle suzan olmaya derler,
Tasavvuf, gönül tahtında sultan olmaya derler,
Tasavvuf, Hakk'ın esrarına hayran olmaya derler,
Tasavvuf, cümle âlem cismine can olmaya derler."[3]

a) Tasavvufun Başlangıcı ve Kur'ân-ı Kerim

İslâm tarihçilerinin araştırmalarına göre *"Sufîlik"* Kur'ân-ı Kerim'de zikri geçen Hz. Muhammed'in miraç gecesiyle başlar. Miraç Allah'a yakın olan ruhun yükselişidir. Hz. Muhammed bunun ilk örneği olmuştur. Ayrıca Hz. Muhammed'in amcasının oğlu ve damadı Hz. Ali'ye Hz. Muhammed tarafından batınî ilim verilmiştir. Böylece tasavvuf dünyasında Sufîliğin manevi atası sayılmıştır. Hz. Muhammed'in sahabelerinden Ebuzer Gıfarî de Allah'ın karşısında fakirlerin örneği ve temsilcisi olmuştur.

Acem asıllı Selman-ı Farisî *"Sufîliğin"* mahiyetinin temsilcisidir.

Hz. Muhammed ile tasavvuf bağlantısı olan diğer bir kişi de Veysel Karanî'dir. Yemen'de yaşayan Veysel Karanî ömür boyu Peygamber'i görmemiştir. Onunla ruhen temas içinde olmuştur.

1- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimme*, s. 25-26, Adem Yay.

2- Keşfu'l-Mahcub, Ali b. el-Hucvarî, s. 42. Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimme*, s. 26

3- Tasavvuf Aleminden, *Ayten Lermioğlu*, s. 124, Sönmez Yayınevi

Yukarıdan beri izah ettiklerimiz Sufîler topluluğunun ilk çekirdeğini oluşturmuşlardır. Bunlar Sufîlerce de onaylanmıştır.[1]

Tarih boyunca Sufî topluluğu, Hz. Muhammed ve Ehlibeyt'e, Hz. Ali ve soyundan gelenlere karşı büyük sevgi ve saygı içinde olmuşlardır. Aynı şekilde halkın da bunlara büyük teveccühü olmuştur.[2]

Sufîliğin başlangıcının Hz. Muhammed'e dayandığını daha önce söylemiştik. Sufîlik ilhamını da Allah'ın elçisi vasıtasıyla, Allah'ın kelamından alır. Kur'ân-ı Kerim her Müslüman için özellikle de mutasavvıflar için tek kitaptır. Tüm tasavvuf öğretilerinin temeli Kur'ân-ı Kerim'dir.[3]

Âl-i İmrân Suresi, 108. ayette açıklandığı üzere, gökteki ve yerdeki her şey Allah'ındır. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür.

Kur'ân-ı Kerim toplumun günlük yaşayışını ve ahlâki hayatını düzenler. Sufîler Kur'ân-ı Kerimin buyruklarını titizlikle yerine getirirler. Kur'ân-ı Kerim'i okumanın ruhu müşahede hatta "vecd" durumuna getirmede payı büyüktür.

Güzel makamda okunan Kur'ân kulağa hoş geldiği gibi, okuyan ve dinleyenin düşüncelerini yüce âleme ulaştırır. Yalnız şu da bir gerçektir ki Kur'ân dünyanın her yerinde Arapça okunur. Dinleyen milyonlarca insan bunun anlamını bilmezler. Buna rağmen etkilenirler ve Tanrı buyruğu olduğu için dinlerler. Ancak bize göre Kur'ân'ın Arapçasının okunmasının yanı sıra milletlerin kendi dilinde de okunması çok daha faydalı olur.

1- Tasavvuf Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 37. Tezkiretu'l-Evliya, *Fahreddin el-Attar*, c. 1, s. 35

2- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 37

3- Şerh-i Şethiyat, *Ruzbayani Bakli*. Les Paradoes Sufî, *Hanri Corbin,* Paris 1966

Sufîler güzel sanatlar dalından sayılan "el yazma" sanatı ile de uğraşırlar. Kur'ân-ı Kerim'i güzel el yazma hattı ile yazdılar. Bunlara "hattat" denir.[1]

b) İmam Cafer-i Sadık'ın Tasavvufta Rolü

İmam Cafer-i Sadık'ın tasavvuf konusunda derin ve önemli görüşleri vardır. İmam Sadık, tasavvufta Kur'ân-ı Kerim'i dört yönden açıklamaktadır. Bunlar: Sülemî adlı tefsir kitabında muhafaza edilen Kur'ân-ı Kerim'in İmam Cafer-i Sadık tarafından tasavvuf ağırlıklı tefsiridir.

İmam Cafer Kur'ân Kerimi dört yönden açıklar:

Mana: Sıradan kişiler içindir.

Kinaye: Seçkin kişiler için

Erenler için: Önemli olan latifelerdir.

Gerçekler: Çok çok yüksek seviyede olanlar içindir.[2]

Kur'ân-ı Kerim'in çok yönlü yapısı sufîleri, kendi düşüncelerini açıklama noktasında muhataplarını derecelere ayırmasına neden olmuştur. Onlar mertebeler ve merhaleler konusunu tespit etmişlerdir. Bunları sıradan kişiye, seçkin kişiye, seçkinlerin seçkinine göre ayırmak suretiyle geliştirmişlerdir. Bunlar ana kural haline getirilmiş, velilik müessesesi oluşturulmuş ve kurumlaşmıştır.

Bu tasavvufî ayrımın başlangıç dönemindeki yaşayan sufîler hemen hemen daha sonraki tasavvuf hayatının temsilcileri olmuşlar. Bunlardan şu isimleri sayabiliriz:[3]

Zenun Mısırlı (öl. 859)

Beyazıd Bestamî (öl. 847)

Yahya b. Muaz (öl. 871)

1- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel,* s. 35

2- Paul Nwyia, S.J. Exegese Koranique et Langen Mıstıqu, s. 167

3- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 47-48, 147, 167

Iraklı el-Harisî el-Muhasebî (öl. 857)

Sufîlikteki sufî psikolojisi de Kur'ân-ı Kerim'deki ifadelere dayanır. İmam Cafer-i Sadık'a göre, nefis zalimin özelliğidir. Kalp, muktasidin niteliğidir. Ruh, sabıka kazanana (önce gelene) aittir. Zalim, Allah'ı çıkarları için sever. Muktasid onu onun için sever. Sabıka ise kendi iradelerini Allah'ın iradesiyle birleştirmeye çalışır.[1]

İmam Cafer-i Sadık, aklı nefis ile kalp arasında bir engele benzetir. Dolayısıyla kötü, çirkin ve aşağılık içgüdüler kalbin saflığını tehlikeye düşürürler.[2]

Büyük mutasavvıf İbn Arabî yazmış olduğu *"İbn Arabi'nin Mektupları"* adlı kitabında İmam Cafer-i Sadık'ın tespit ettiği harfler ve özelliklerinden uzun uzun bahsetmiştir.[3]

Sufîliğin başlangıç döneminde yaşanan sufîlik, İmam Cafer-i Sadık'ın tasavvufî hayatını yaşadığı dönemle aynı idi. Onun çizgisinin ana hatlarından dışarı çıkmadı.[4]

Tasavvuf, tarihi koşullar içerisinde varlığını daha da pekiştirmiştir. Sadece ibadet ve sabırla yetinmemiş, gerektiğinde haksızlıklara baş kaldırmıştır. Tasavvuf tarihinde bu gibi haksızlıklara karşı koymanın birçok örnekleri vardır. Mesela, tasavvufî felsefeyi Emevîler kabul etmemiş ve karşı koymuşlardır. Bu konuda, sözü geçen ve sohbetleri fazla dinlenen ilk mutasavvıflardan Ebuzer-ı Gıfarî Muaviye'nin yüzüne şunları söylemiştir:

> Bizler Hz. Muhammed'e bağlanırken şu sözü verdik. Hiçbir haksızlık karşısında susmayacağız. Senin göster-

---

1- Nwyia, S.J. Exegese Karanıgue at Langage Mystıgue, s. 7, Beyrut 1970

2- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 170-172

3- Resail-i İbn Arabi, Şihabeddin el-Girrî, s. 108, Dar Sadır Yayınevi, Beyrut

4- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 47

diğin ters yola gitmeyeceğiz. Bu durumda senin yaptığın haksızlıklara susmayacağız ey Muaviye.

Buna benzer daha nice örnekler vardır.[1]

Hallac-ı Mansur'unda bir tasavvuf önderi olduğunu unutmayalım. Bütün Müslüman ülkelerinde haksızlığa karşı mücadelesi sembol haline gelmiştir. Günümüzde de devam etmektedir.

Miladî 900-1000 yıllarında tüm Müslüman ülkelerde de Sufî düşünceler de az veya çok kabul görmüştür. Daha sonra Horasan'da Erdebil kentinde Sufî görüşleri kabul görmüştür. Miladî 1501 yılında İran'da resmen sufîlik yaşama geçirilmiştir.[2]

İmam Cafer-i Sadık'ın şehit edilmesinden sonra, onun medresesinde yetişen hocalar da sufîliğin yayılması ve taraftarın çoğalması için çok emek verdiler ve karşılığını da gördüler.

Ayrıca İmam Cafer'in öğrencisi, Süfyan-i Sevrî zamanında da Ebu Haşim es-Sufî, İbrahim Edhem, Cüneyt Bağdadî ve Rabia Adviye Hatun gibi yetişkin ve kendisini bilen değerli mutasavvıflar yetişti. Bu zatların da Sevrî ile ilişkileri olduğu tespit edilmiştir.[3]

c) Sufîlerin Ana Dillerine Hizmetleri

Sufîlerin etkin ve yürekten faaliyetleri, tüm Müslüman âleminde ana dillerinde de etkisini gösterdi. Dillerindeki gelişim hâliyle edebiyatlarına da yansıdı.

1- Alevilik Tarihinden İzler, *Öz Baki*, s. 84

2- Les Mystigue ve Musulman, *Marian Mole*, 1965 Paris. Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 82

3- Tasavvuf Aleminden, *Ayten Lermioğlu*, s. 18, Sönmez Yayınevi. Mukaddematun Tesisiyye fi't-Tasavvuf, *Ziyaeddin Seccadi ve Kerim Emiri*, Daru'l-Hadi, s. 8, Beyrut

Türk tasavvuf şairleri ve aşıkları, Türk edebiyatının güzelleşmesinde ve Türk musikisinin renklenmesinde büyük katkılarda bulunmuşlardır. Bunlardan Yunus Emre, nefis bir Türk edebiyatının temelini atmıştır.

Arap mutasavvıfların duaları ve ilâhi aşk şiirleri, Arap edebiyatına yenilik, zenginlik ve güzellik kazandırmıştır. Rabia Adviye Hatun'un ilâhî aşk şiirleri bunun parlak bir örneğidir.

Hindistan ve Pakistan'da ise "Urdu ve Paşto" dillerinde konuşanlar, İslâmî Tanrısal aşkın ve Allah'a bağlılığın neler olduğunu anlamak için asıl dillerini kullanmak zorunda kalmışlardır.

Sonuç olarak tasavvuf konusunda her toplum ana dilini kullanmaya başlamıştır. Bu yazı üslubu, daha sonra mutasavvıf olmayan şair ve yazarlar için de geçerli olmuştur. Onlar da aynı yolu takip etmişlerdir.[1]

On üçüncü yüzyıl sonlarında yaşayan Türk tasavvuf ozanı Yunus Emre, her insanın yaradanına ibadet ve hamd etmek için yaratıldığını söylemiştir.

Burada bir anekdottan bahsedelim:

"İstanbul'daki Halvetiye Tarikat Şeyhi Sümbül Efendi, tekkeyi süslemek için müritlerine kırdaki çiçeklerden getirmelerini rica ediyor. Biraz sonra -Merkez Efendi hariç- hepside kucak dolusu çiçekle geliyorlar. Merkez efendi de elinde ufak ve solmuş bir çiçekle dönüyor. Bunun nedeni sorulduğunda şu cevabı veriyor:

"Bütün çiçekler rablerini zikrediyorlardı. Onları nasıl koparabilirim. Baktım ki bir çiçek zikrini bitirmiş, ben de onu aldım."

Bu olaydan sonra, Sümbül Efendi'nin halifesi kılmış ve onun yerine getirmişlerdir.[2]

1- Exses Eroniguye Et Langa Mistigue, *Paul Nwyia, s.* 4, 1971, Beyrut. Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 41

2- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 51

d) Nefisle Mücadele

Nefis ile mücadele sufîlerin sevdikleri ve izledikleri bir husustur. Nefs'in isteklerine, şehvete ve aşırı yemek yemeye karşı olmuşlar ve bu hususta toplumu uyarmaktan geri kalmamışlardır. Bu konuda Celaleddin-i Rumî şöyle demiştir:

> İnsan kendini aç ve içini boş tuttuğu sürece tanrısal vahiye ve ilham almaya açıktır.
> Cebrail'in gücü mutfaktan değil; yaradanın cemalinden; Hak abdalının kuvveti de bil ki Hak'tandır. Yemekten, tabaktan değildir.[1]

İbn Hafif gibi mutasavvıflar, sürekli oruç tutma ve yediklerini azaltmalarını, sürekli ibadet durumunda olan meleklere benzetmişlerdir.[2]

Sufîler nefs ile mücadelede riyakâr ve sahte sufîler kılığındaki olanlar hususunda toplumu uyarmışlardır.[3]

Celaleddin'i Rumî *"Nefsin sağ elinde Kur'ân-ı Kerim'le tesbih vardır, amma yanında hançer ve kılıç gizlidir."* der.[4]

e) Tasavvufta Fakirlik

Sufî yaşamında ana unsur fakirliktir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

> **Allah'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet eder.[5]**

Allah'a ihtiyacı olan insan sonsuzca gönül zenginidir. Toplumda ise fakir sufî, yoksul sufî, derviş, sadakaya muhtaç kimse sıfatıyla isimlendirilmiştir.

1- Şerh-i Şethiyat, *Les Paradoxes Des Soufis*, Rubain Bahti (Tercüme), s. 364 (Fransızca tercümesi), Yayım: Hanri Corbin, Tahran ve Paris

2- Sıratu İbn Hafif, *Ali b. Ahmed Deylemî*, s. 107

3- Mesnevî, Celaleddin-i Rumî, c. 3, s. 6-7

4- Mesnevî, Celaleddin-i Rumî, c. 3, s. 254

5- Nahl Suresi, ayet: 18

Peygamber efendimizin sıfatlarından biri de fakirliktir. Bu konudaki bir hadis-i şerifte şöyle buyurur:

> Fakirlik benim gururumdur. Ben onunla övünürüm.[1]

Yine Peygamber efendimiz buyurur ki:

> Fakiri iyi görmek, kıymet vermek ve saygılı olmak imandandır. Fakiri aşağılamak ve hor görmek küfür etmektir. Fakirlik mertebesi, yedi kat gökten ve yedi kat yerden daha yücedir.[2]

Manevî manada yoksulluk; servet, mal mülk isteğinin olmamasıdır. Gerçek fakirin ilkelerinden birisi de mutasavvıfın kimseden bir şey istememesidir.

Sufîlere göre dünya malının bazılarına sahip olanlar köle durumuna gelirler ve tutsak olurlar. Halbuki gerçek fakirin gayesi ve amacı Allah'ın lütfüne ermesidir. O başka bir şey istemez.[3]

Hücveri, yoksulluğun biçimi ile özü hakkında şunları söylüyor:

> Biçimi yoksulluktur; muhtaçlıktır. Ancak özü ise; servet ile özgür seçimdir.[4]

f) Sabır ve Şükür

Sufîliğin şartlarından birisi de "sabır"dır. Sufîler sabır konusunda Eyüp Peygamber'i örnek almışlardır. Kur'ân-ı Kerim de şunu ifade eder:

> **Allah, sabredenlerledir.**[5]

1- Mukaddematun Tesisiyye fi't-Tasavvuf ve'l-İrfani ve'l-Hakika, *Ziyaeddin Seccadi ve Kerim Emiri,* s. 9

2- İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, Fuat Bozkurt, s. 226, İstanbul

3- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimme*, s. 112

4- The Oldest Persian Treatise On Sufîsim by Al Hujwiri, *Reynold A. Nicholson*, London 1959. Keşfu'l-Mahcub, İngilizce tercümesi, Çeviri: Ali Al Hujwari, yeni baskı, 1959 Londra

5- Bakara Suresi, ayet: 152

Musahibin dediğine göre “Sabır, Tanrısal okların karşısında kıpırdamadan durmaktır. Sabır, Allah’tan gelen her şeyin kaderin darbesi olduğunu kabullenmektir.”

Bir atasözüne göre de “Sabır mutluluğun anahtarıdır.”

Meyve olgunlaşır, tohum verir. Bu tohum uzun kış boyu ölmeden kalır. Daha sonra filizlenerek yaşama devam eder. İnsanlar da bunu sabırla bekler. Yüksek dağları aşmak için sabır şarttır.

“Sabır, demir bir kalkandır.

Üzerine “zafere kavuşuldu” diye yazılıştır.[1]

Şükür de, sabrın getirdiği huzur ve mutluluktur.

Günümüzde bile söylenen şu atasözü sabrın ne olduğunu güzel ifade eder: *“Sabrın sonu selamettir.”*

Büyük mutasavvıf Muhyiddin Arabî, *“Belağatun fi’l-Hikmet”* adlı eserinde, İmam Cafer-i Sadık’ın dilinden şunları Arapça şiir olarak yazmıştır:

> Ben ilmin cevherlerini saklamak zorundayım. O ilim, cahillerin eline geçerse bize zarar verir. Cahillere ilmin cevherlerinden bahsettiğimde *“Sen puta tapıyorsun.”* derler ve canımı almak için fetva çıkarırlar. En kötüsünü yaptıklarının, en iyisi olduğunu sanırlar.[2]

g) Sema

Sema (işitme); musikiye kulak verme ve raksetme anlamına gelir. Tasavvufta, en bilinen manasıdır.

1- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 115. Mesnevî Manevi Celaleddin-i Rumî Şerhi, *Reynold A. Nichelson*, c. 5, s. 2479. Exgese Cronique Et Langage Mystique, *Paul Nwyia*, s. 285

2- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*. Günün Işığında, Tasavvuf, Tarikatlar ve Mezhepler Tarihi, *İsmet Zeki Eyupoğlu*, Geçit Yayınevi, İstanbul

Mutasavvıflar; sürekli tefekkürle Allah'a yakın olmaya çalışırlar. Sufîlikte *"vecd"* heyecana gelip Allah'ın huzurunda sulh ve sükunete ermektir. Allah'ın huzurunda mutluluğun sonsuzluğunu yaşamak ve insanın kendisinden geçmesidir. *"Paul Nwyia"* göre; "kendinden geçmek" yerine "kendine dalmak" demek daha doğru olur. Çünkü mutasavvıf kendi dışına çıkmıyor. İç âlemine dalıyor. *"Vecd"* kalpten gelen bir alevdir. Özlem, sevinç veya üzüntüden meydana gelen bir ruh hâlidir.[1]

Raks, bazı toplumlarda çok eski bir dinsel kurum olarak vardır. Bu özel bir nitelik taşıyordu. Mesela; yağmur yağması için dua etmek veya zafer kazanmak için yapılan törenlerde musikiyle raks edilirdi.

Batılılar bu tasavvuf raksını ilk kez Mevlevî dervişlerinde görmüşlerdir. Her ne kadar eski medeniyetlerinde görülmüş ise de Mevlevî tarikatı, bu dönüş ve raksı gelenekselleştiren tek tarikattır.[2]

Raksın oluşturduğu "vecd" durumu, Hıristiyan kilisesi tarafından yasaklanmıştır. Onlara göre raks nerede ise şeytan oradadır.[3]

Bir kısım Müslümanlara göre de her türlü musiki ve raksın "tarikatta olsun, dinsel yaşamda olsun hiçbir dayanağı yoktur" demişler.[4]

Bu iddiaya karşı olanlar, Hz. Muhammed'in hadis-i şerifiyle cevap vermişlerdir. Hz. Peygamber buyuruyor ki:

1- Tasavvuf Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 160-161

2- Emotional Beligioh in İslâm as Affected by Mosik and Singing, *Duncan Black Macdonald*, 1901 (İngilizce) (İhyau Ulumi'd-Din, Gazalî'nin kitabının Arapçadan tercümesi).

3- La Dance Extatique en İslâm, *Mole* (Fransızca), Türkçesi: İslâm'da Tasavvuf Raksının İncelenmesi

4- Tasavvuf Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 170, 175

Evlenme olayını deflerle bile olsa ilân ediniz.

Def; Türk müziğinin değişmez bir enstrümanıdır. Aynı zamanda def Arap ülkelerinde de kullanılmaktadır. Def, müziğin, raksın bir parçasıdır.[1]

Mutasavvıflar, o anki iç duyumlarına uyan bir ses veya musiki teranesine kendilerini kaptırırlar ve kendi iç âlemlerine dalarlar. İyi bir hafızın güzel sesi ile okunan Kur'ân-ı Kerim, dinleyenleri büyüler ve kendilerinden geçirir.

Orta çağda yaşayan İbn Sina, sinir ve akıl hastalıklarını musikiyle tedavi ederdi.

Miladî 1228'de inşa edilmiş olan Ulu Cami'ye bağlı tımarhanenin konser salonunun ve Beyazıt Külliyesi musiki bölümünün tıbbî tedavide kullanılması, musikinin tıptaki yerini ispatlayan güzel bir örnektir.

Dokuzuncu yüzyıl sonlarında yaşayan ve mesleği demircilik olan bir sufî, bir gün dükkanında çalışırken çarşıda kör bir muallanın okuduğu Kur'ân-ı Kerim'in sesleri demirciyi kendinden geçirmiştir. Bu arada fark etmeden ocaktaki kor halindeki demir parçasını maşasız eliyle almıştır.[2]

Celaleddin-i Rumî'ye göre sevgi evi, baştanbaşa musiki, şiir ve şarkılardan oluşur.[3]

Sema ruhun gıdasıdır. Bu ifade, Mevlevî ayini sonunda söylenen şiirde defalarca tekrarlanır.

Sevenin dans eden ayağının değdiği yerden Ebu Hayat fışkırır.[4]

1- age.

2- age.

3- Divan-ı Kebir. Külliyat-ı Şems, Celaleddin-i Rumî, s. 332, 1957 Tahran

4- Divan-ı Kebir. Külliyat-ı Şems, Celaleddin-i Rumî, s. 18-19, 1957 Tahran

“Davul gümbürtüsü ile tatlı ney sesi yankılanın Allah Hu!

Raksla kızıl şafak kıvançla ayakta der Allah Hu!

O yerlerde yücelen ses, ey Sen yağan nur!

Tüm gezegenlerin ruhu dönerek der Allah Hu”[1]

“Vecd” duygusunu yansıtan şiirlere örnek olarak Asaf Halet Çelebi’nin şu şiirini sunuyoruz:

h) Sema-i Mevlana

Tennure giymiş ağaçlar,
Aşk niyaz eder Mevlana,
İçindeki nigar,
Başka bir nigardir.

İçimdeki semaya,
Nice yıldızlar akar,
Ben dönerim
Gökler döner.

Benzinde güller açar,
Güneşli bahçelerde ağaçlar,
Halak-semâvâti-vel'ard'h
Yılanlar ney havalarını dinler.

Tennure giymiş ağaçlarda,
Çemen çocukları, mahmur caaan,
Seni çağırıyorlar
Yolunu kaybeden güneşe bakıp gülümserim.

1- age. s. 1832

Ben uçarım.

Gökler uçar.[1]

Celaleddin-i Rumî, gücünü aşkından alıyordu. Bu aşkın temeli de Allah'a dayanıyordu. Tasavvuf dualarının içeriğini gayet güzel açıklıyordu.

Sema'nın bir takım kuralları vardır. Şeyh sema yerinin en saygın köşesinde durur, dervişler üç kez önlerinden geçerler. Her defasında selamlaşırlar. Sonra dönme hareketi başlar. Dönme, sağ ayakla başlayarak gittikçe hızlanır.

Celaleddin-i Rumî, Hz. Peygamber için yazdığı *"Nas-ı Şerif"* denilen ulu ilâhî ile başlar. Kısa Türkçe okunan "vecd" şarkılarıyla son bulur.[2]

Celaleddin-i Rumî'den miras kalan musiki, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki birçok klasik müzik yorumcularına ve bestecilerine ilham kaynağı olmuştur. Buna örnek olarak on yedinci yüzyılda yaşamış olan *Itrı*'yi gösterebiliriz. Müzisyenlerin, hattatların ve minyatür sanatıyla uğraşanların çoğu, Mevlana tasavvuf tarikatına mensup olanlardan çıkmıştır.[3]

Celaleddin-i Rumî'nin sema eserlerinin etkisi, Hindistan ve Pakistan'daki Müslüman topluluklarında da görülmüştür. On dördüncü yüzyılın başlarında Delhi, Karaçi gibi büyük şehirlerde semaya rağbet çok artmıştır. Hindistan'da Mesnevi'nin açıklamaları Urdu dilinde çıkmıştır. Hindistan'da Sind Nehri yakınlarındaki mutasavvıflar Mesnevi'yi ruhsal kitap olarak tanıtmışlardır. Celaleddin'in insanı vecde getiren şiirleri günümüzde hala geçerlidir. Doğuda ve batıda bilginler tarafından incelenmeye devam etmektedir.[4]

1- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 166, Paris

2- age. s. 279

3- Mevlevilikte Resim – Resimde Mevlevilik, *Şehabettin Uzluk*, s. 37, 1957 Ankara

4- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, s. 281

Celaleddin-i Rumî'nin şiirleri ve eserleri Avrupa dillerine de tercüme edilmiştir. Alman araştırmacı ve yazar Joseph Van Hammer Purgstall (1774-1858) yazmış olduğu *"Geschichte Der Schönen Redekuniste Persiens"* isimli eserinde, Celaleddin-i Rumî için büyük yer ayırmıştır. Daha sonra "Hegel Rückert" aslına uygun başarılı çeviri yapmıştır.

İngiliz araştırmacı ve yazar Reynold A. Nicholson Rumî'-nin Mesnevisinin hem çevirisine, hem de yorumuna detaylı bir şekilde yer vermiştir.

Celaleddin-i Rumî'nin yazdığı *"Kamışın Türküsü"* adlı eserinde, kamışlıktan ayrı düştüğü için yakınıp feryat eden *"ney"* herkese tanrısal birliğini ve ebedi mutluluğun sırlarını söylemektedir.[1]

i) Türk Tasavvufu

Doçent Baki, öz tasavvufun, İslâm dininin ahlâksal kurallarına ve varlık birliği inancına dayandığını, insanın erdeme kavuşmasını amaçladığını savunmaktadır.[2]

Tasavvuf, Alevîlik ve Bektaşîlik felsefesidir. Bu felsefe Asya'dan Türk ve Türkmen toplulukları ile birlikte Anadolu'ya getirilmiştir. Asya'dayken bireysel bir nitelik gösterir. Toplumsal niteliğinde Anadolu coğrafyasına ulaşır.[3]

Bu dönüşüm Horasan Medresesi'nin ürünüdür. Daha sonra, Hacı Bektaş-i Veli'nin çalışmalarıyla Türk töresi ve Türk diliyle Bektaşîlik felsefesi biçimlenir. Horasan erenleri, Rum erenleri ve Alp erenleri adıyla anılan bu mutasavvıf derviş toplulukları Anadolu ve Balkanlar'ın fethide ve inanç-düşünce biçimlerine katılırlar.[4]

1- age. s. 272

2- Alevilik Tarihi, *Baki Öz*, s. 73

3- age. s. 80

4- age. s. 87

Tasavvuf; kültür, düşünce ve inanç boyutunda "toplumun mutluluğu" anlayışı ile yakından ilgilenen toplumsal bir sistem olmuştur.

"Kamil insan" tipini ideal hale getirirken Anadolu ve Balkanlarda toplumsal bir nitelik kazanmıştır. Hacı Bektaş-i Veli diyor ki:

> Ben din buyruğu diyende, ancak halka hizmet edene derim.[1]

Tasavvufun örgütlenmesi ve kurumsallaşması sonucunda şeriat, tarikat, marifet ve hakikat yolları açılmıştır. Bu yollar aşağıdan yukarıya doğru insana olgunlaşma, erdemleşme ve kamilleşme yolunu açar.

Celaleddin-i Rumî'nin hem Divan'ında, hem de Mesnevi'sinde aşk şehidi büyük mutasavvıf Hallac-ı Mansur'dan uzun uzun bahsedilmektedir. Hallac-ı Mansur'un: *"Öldürün beni vefakâr dostlarım."* sözleri Celaleddin-i Rumî'yi çok etkilemiştir. Celaleddin-i Rumî'nin şiirlerinde de *"Ölmeden ölünüz."* sözleri geçer.[2]

1- age. s. 86

2- Tasavvuf Boyutları, *Anne Maria*, s. 276

15- MUSAHİPLİK -KARDEŞLİK-

Musahip sözcüğü Arapçadan gelme bir kelimedir. Kişilerin birbirlerine yakın olması, dertleşmesi, birbirlerine sahip çıkması ve yürekten dost olması anlamına gelir.

Musahiplik kardeşliktir. Musahiplik can yoldaşlığıdır. Musahiplik, toplumu iyiye, güzele, sevgiye, saygıya ve hoşgörüye yönlendiren çekirdeğin özüdür. Hz. Muhammed sahabeleri birbirleriyle musahip yaptı. Kendiside Hz. Ali'ye seslenerek: *"Sen benim musahibimsin, kardeşimsin."* dedi.

Bu konuda Allah, Kur'ân-ı Kerim'de **"Mümin olanlar kardeştirler."**[1] demektedir.[2]

İmam Cafer-i Sadık da Müslümanları "musahiplik" yolunda yürümeye çağırdı. Talimatlar ve buyruklar verdi. Bu konuda şunları söylemiştir:

> Kendin için sevdiğini onun için de seveceksin. Sevmediğin şeyleri onun için de sevmeyeceksin. Onun öfkelenmesine sebep olan şeylerden sen de uzak duracaksın. Her zaman onun rızasını alacaksın. Ona malın ile, dilin ile, elin ile, ayağın ile yardım edeceksin. Onun gözü, kulağı, aynası ve rehberi olacaksın. O aç iken sen tok olamazsın. Onun üstü başı açıkken sen giyinmiş olamazsın. Onun verdiği sözü ve ettiği yemini sen yerine getireceksin. Hastasını ziyaret edecek, cenazesinde hazır olacaksın. İhtiyacını sen karşılayacaksın.

1- Hucurat Suresi, ayet: 10

2- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar,* c. 1, s. 371

Kim musahip kardeşiyle bir yıl karşılaşmazsa, onu yaralamış olur.

Tüm bu söylenenler tek taraflı değildir. Aynı şeyler karşı taraf için de geçerlidir.[1]

İmam Cafer-i Sadık'a göre söylenenler yapıldığı zaman musahip olan iki kişi, birbirinin velayetini almış olur. Allah'a da o kadar yakın olurlar.[2]

Yine İmam Cafer-i Sadık buyuruyor ki:

> Musahip kardeşlerinizi çoğaltın. Her müminin şefaati ve duası kabul olur. Müminlerin kardeşliğine Allah güç katar. Kıyamet gününde Allah'a çok yakın olursunuz.[3]

İmam Cafer-i Sadık'ın musahiplik konusunda olan bir çok talimatı ve buyrukları vardır, biz burada yalnız bir örnek olarak ele aldık.

1- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 334-335

2- el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer, c. 2,* www.14Masom.com/14Masom 08/Mktba8/book04 - Bölüm: 70

3- el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer*

16- İMAM CAFER-İ SADIK'IN GÖRÜŞLERİNDEN VE SÖZLERİNDEN

a) Toplumsal ve Ekonomi İle İlgili Görüşlerinden[1]

– Her Müslüman ahirette olduğu gibi bu dünyada da mutlu olmaya hakkı vardır.

– Topluma hizmet edenler en iyi insanlardır.

– İnsanın yaşayışını bozan üçtür, haksızlık yapanlar, kötü komşu ve ahlâkı düşük kadın.

– Dünya malı tıpkı deniz suyuna benzer, susayan her içtiğinde susuzluğu daha fazla artar.

– Cahilin karakteri, duymadan önce cevap vermek, anlamadan önce protesto etmek, bilmediği konularda hüküm vermektir.

– Körü körüne taklit etmek fikir köleliğidir.

– Bir Müslümanın diğer bir Müslümanı fakirleştirmeye hakkı yoktur.

– Birbirinize yardım edin, bizim büyük babamız Allah'ın Resulü demiştir ki: "Bir insana yardım bir ay oruç tutmaktan ve Kâbe'de Mescid-i Haram'da bir ay namaz kılmaktan daha hayırlı ve sevabı daha çoktur."

– Helal kazanç elde etmek kılıçlarla mücadele etmekten daha zordur.

1- Kaynaklar: el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi*, s. 345-366. el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, c. 2, s. 129-138 ve 346-364. el-Ahlâk İnde'l-İmami's-Sadık, *Muhammed Zeyneddin*. el-Usulu mine'l-Kâfi, c. 2, *Muhammed Yakub Kuleynî*.

İmam Cafer'in dedesi *Nehcü'l-Belağa*'da şöyle demiştir: *"Fakirlik büyük ölümdür."*

"Eğer fakirlik adam olsaydı onu öldürürdüm."

İmam Cafer-i Sadık diyor ki: *"Allah malda zekâtla zenginlerle fakirleri ortak yapmıştır, dolayısıyla mallar yalnız ortaklara, hisseleri kadar sarf olunur."*

Ayrıca bilindiği üzere zekât belli şartlara göre verilir. Humus ise bir Müslümanın kendi ve ailesinin bir yıllık yaşama ihtiyacı olduğu malların fazlasından ödenir.

b) İmam Cafer-i Sadık'ın Ahlâkla İlgili Sözlerinden[1]

– Allah sizin için İslâm dinini gönderdi, bu dini yaşamak için hüsn-ü ahlâk gerekir

– En iyi insan, en iyi ahlâk sahibidir.

– Yalancının vicdanı olmaz.

– İmam Cafer-i Sadık'a "bu dünyada en iyi iş nedir?" diye sordular, İmam *"Yalan söylememektir."* buyurdu.

– Hz. Muhammed buyurur: *"Konuşmanın süsü doğruluktur."*

– Hz. Ali buyurur ki: *"Kurtuluş için doğru ol."*

– İmam Cafer-i Sadık buyurur ki: Dili doğru konuşanın işleri iyi gider.

– Senin için hainlik eden sana da hainlik eder, senin için zulüm eden sana da zulmeder, senin için casusluk yapan senin aleyhine de casusluk yapar.

– En sevdiğim insan benim ayıplarımı bana söyleyendir.

– Ariflerin gönlü üç yöndedir, korku, ümit ve sevgi.

– Zulüm yapan, zulme yardımcı olan, zulme razı olan zulümde ortaktırlar.

– Kıskançlık imanı yer, ateşin odunu yediği gibi.

– Kızmak imanı bozar, tıpkı sirkenin balı bozduğu gibi.

1- age.

17- İMAM CAFER-İ SADIK'IN, OĞLU İMAM MUSA KÂZIM'A VASİYETİ

İmam Cafer-i Sadık'ın oğluna söyledikleri öğüttür. Hatta vasiyetidir. Oğluna kendi ifadesi ile şunları söylüyor:

> Ey oğul! Vereceğim öğütleri vasiyetim kabul et. Söyleyeceklerimi tatbik edersen mutlu yaşarsın. Hamt ve sena içinde olursun.
>
> Oğlum, kanaatkar ol. Gönül zengini ol. Başkalarının malına mülkine göz koyan asla mutlu olmaz. O kişi hep fakirleşir ve fakir kalır, Allahın verdiği nimetlere karşı gelir. Nefsinin yaptırdığı günahları küçümseme. Küçümsediğinde daha büyük günahlar işlersin. Başkasının hicabını açarsan kendinin de hicabın açılır.
>
> Oğlum, kim haksız yere kılıcını çekerse aynı kılıçla öldürülür. Kim kardeşi için kuyu kazarsa o kuyuya kendisi düşer. Kim ahlâkı düşkünlerle olursa kendine hakaret etmiş olur. Kim âlimlerle bir arada olursa hürmetli ve saygılı olur. Kim kötü işlere karışırsa günah işlemiş olur.
>
> Oğlum, her zaman hakla ol, dedikodudan uzak ol; çünkü o insanların kalbinde nefret yaratır.
>
> Oğlum, birisinden cömertlik gördüğünde, onun nedenini arayacaksın. Aynı zamanda o cömertliğin nereden geldiğine bakacaksın. O cömertliğin kaynağını bulacaksın. Cömertlik herkese karşı mı? Yoksa sadece sana mı? Araştırıp bulacaksın. Cömertlik kötü amaçla olduğunda ondan uzak duracaksın. Şayet cömertlik hiçbir kaygıya ve çıkara dayanmıyorsa, iyi ve Allah yolunda giden

bir kişinin, insan olarak yaptığı bir cömertlik ise ondan korkma.

Oğlum, iyi insanları ziyaret et. Onlarla hasbıhal et. Sakın kötü insanları ziyaret etme, onlarla ilişki kurma. Zira onlar, susuz kör kuyu gibidir. Nasıl kuru ağaç yeşermez ve meyve vermezse onlar da aynıdır. Onlar çorak, ot bitmez bir arazilerdir.[1]

1- Hilyetü'l-Evliya, *Ebu Nuaym İsfehanî*, c. 3, s. 135-136

18- İMAM CAFER-İ SADIK'IN ŞEHİT OLMASI

Halife Mansur'un İmam Cafer-i Sadık'tan kurtulmak için çeşitli oyunlara başvurarak onu öldürmek istediğini önceki sayfalarda detaylı bir şekilde anlatmıştık. Hatta en sonunda Cafer-i Sadık'a: "Sen gırtlağıma takılmış bir olta gibisin." dediğini zikretmiştik.

İmam Cafer-i Sadık, Halife Mansur'la son görüşmesinde ona *"Acele etme benim yaşım 74'tür. Bu yaşta babam ve dedem vefat etmiştir."* diyor.

İmam Cafer-i Sadık şunu söylemek istiyor: "Beni öldürmeye gerek yoktur. Gerek kalmamıştır."

İmam Cafer-i Sadık'ın yaşamının son günlerinde Halife Mansur, onu yok etmek için birçok yollara başvurdu. Adamları kanalıyla arka arkaya plânlar hazırladı. Sonunda halifenin valisi tarafından zehirlendi. Bir rivayete göre de özel yetiştirilmiş zehirli üzümle bu işi gerçekleştirdiler.[1]

İmam Cafer-i Sadık, zehirlendikten sonra son gününü yaşadığının farkındaydı. Bir takım vasiyetlerde bulundu.

İmamlık görevini oğlu İmam Musa Kâzım'a devretti. Ayrıca bunun tüm yakınlarına bildirilmesini ve onların da oğlu İmam Musa'ya itaat etmesini istedi. Halife Mansur'un, oğlu Musa Kâzım'a suikast düzenlememesi için mal varlığını

1- Biharu'l-Envar, *Allame Meclisî*, c. 4, s. 276

Musa Kâzım'a değil beş kişiye verilmesini vasiyet etti. Bunlar şu şahıslardı:

Halife Mansur, Halife'nin Valisi Muhammed Salman, oğlu Abdullah, oğlu İmam Musa Kâzım, eşi Hamide.[1]

İmam Cafer-i Sadık hayatının son anlarında, ezberden Kur'ân-ı Kerim'i okuyarak rabbine kavuştu. Ölümü hicrî 148 (miladî 765) yılı şevval ayındadır.

Halife Mansur İmam Cafer-i Sadık'ın ölüm haberini duyunca, mal varlığını kime vasiyet ettiğini valisinden öğrendiği zaman ne yapacağını şaşırdı. İmam Cafer-i Sadık'ın zekâsı onu perişan etti. Düşündüğünü yapamayacaktı. Kimseyi öldüremeyecekti. Zira öldürecekleri arasında valisi ve kendisi vardı.

İmam Cafer-i Sadık'ın ölümü, Müslüman dünyasını sarstı. Medine halkı genel yas ilân etti. Muhteşem bir cenaze töreni yapıldı. Medine'de babası ve dedesinin gömüldüğü Baki Mezarlığına (Hz. Muhammed'in mezarına 100 metre yakın bir yer) gömüldü.[2]

1- el-İmam Caferu's-Sadık, A'lamu'l-Hidaye, internet, Grup Çalışması, www.14Masom.com/14Masom/08/Mktba8/book02

2- Asru'l-İmami's-Sadık, *Bekir Şerif*, s. 170. el-İmam Caferu's-Sadık, A'lamu'l-Hidaye, internet, Grup Çalışması, www.14Masom.com/14Masom/08/Mktba8/book02

19- İMAM CAFER-İ SADIK TÜRK EDEBİYATINDA

İmam Cafer-i Sadık'ın Türk edebiyatında özel bir yeri vardır. Türk şair, ozan ve edebiyatçıları İmam Cafer-i Sadık'a büyük sevgi ve saygı gösterirler. Onu eserlerinde ve şiirlerinde hep dile getirmişlerdir. Bunlara birkaç örnek verecek olursak:

Dadaloğlu:[1]

Muhammed Ali'yi candan seversen,
Ali'ye bir tel ver varınca turnam.
Hasan Hüseyin'den imdat umarsan
Ali'ye bir tel ver varınca turnam
Zeynelabidin'in gonca gülleri,
Misali dostumun zülfün telleri,
Bâkır kılavuzum, bilir yolları,
Ali'ye bir tel ver varınca turnam.
İmam Cafer ile Musa-i Kâzım,
İmam Rıza'ya da bağlıdır özüm,
Başım için şah'a vardır niyazım
Ali'ye bir tel ver varınca turnam

* * *

1- Alevi Kaynakları, *Necati Birdoğan*, Kaynak yayınları, c. 2, s. 33

Fakir Enda:[1]

Şah Hasan'a ağu verdi Muaviye,
İmam Hüseyin mürvet eyle canına.
Yetiş Hıdır Nebi sen imdat eyle.
Zeynel'i zindana atan "O" soydur.
Muhammed Bâkır'a verilen paydır,
İmam Cafer Erkan-ı Kadim yoldur
Yetiş Hıdır Nebi sen imdat eyle.

* * *

Hıfzı:[2]

Biz ahan-ı Ehlibeyt'iz la fetadan gelmişiz,
Ceddimiz nur-u nübüvvet müntehadan gelmişiz.
Okuduk ilmi leduni vakf-ı esrar oldu,
Kuntu Kenzen sırrına lutf-ü atadan gelmişiz.
Şah-ı Hasan Şah-ı Hüseyin Kerbela ervahımız.
Şems-i mah-ı mahşer Zeynelabidin'den gelmişiz
Bâkır-ı Cafer Sadık-ı bahşe iman eyleyen
Musa-ı Kâzım Rıza nesli Hüda'dan gelmişiz.

* * *

Derviş Veli:[3]

Ol kırkların ceminde,
La ilaha illallah,
Erenler meydanında,
La ilahe illallah.

1- Bektaşi Nefesleri, c. 1, s. 20, Ayyıldız Yayınları, 19. yüzyıl
2- age. s. 21
3- age. c. 1, s. 38

El çaldılar dost kefe
Dediler cana sefa
Eriş Muhammed Mustafa
La ilahe illallah

İmam Hasan meydanda,
Şah-ı Hüseyin irfanda,
İmam Zeynel zindanda,
La ilahe illallah.

Muhammed Bâkır sultanı,
İmam Cafer erkanı,
Eriş gel kerem kanı,
La ilahe illallah.

Musa-i Kâzım şâkir,
Daim der hakka şükür,
İmam Rıza bunu okur,
La ilahe illallah.

Taki Naki renginden,
Hasan Asker denginden,
Mehdi resul cenginden,
La ilahe illallah.

* * *

<u>Seyfi Bosnevi:</u>[1]

Ali'dir mazhar-ı sırrı Hüda'nın,
Ali'dir aynı zat-ı Mustafa'nın,

1- age. c. 2 , s. 26

Ali'dir Şah Hasan yüzündeki nur,
Ali'dir Şah Hüseyin Kerbela'nın,
Ali'dir Cafer-i Sadık hakikat,
Ali'dir Kâzım-ı Musa Rıza'nın,
Ali'dir Şah-ı Taki hüda Naki,
Ali'dir hikmeti var evliyanın,
Ali'dir Asker-i Mehdi Şahışah,
Ali'dir serveri cümle cihanın,
Ali'dir Bosnevi Seyfi semavat,
Ali'dir Padişahı kun feyakun.

* * *

KAYNAKÇA

20- Türkçe Kaynaklar

1- Alevi Kaynakları, *Necat Birdoğan*, Kaynak yayınevi

2- Alevi, *İlhan Uysal,* İzmir

3- Alevilik Tarihinden İzler, *Öz Baki*

4- Alevilik Öz Kaynaklarına Göre, *Rıza Zelyut*

5- Bektaşi Nefesleri, Ay Yıldız Yayınları

6- Divan-ı Kebir, *Celaleddin Rumî*

7- Ebu Hanife, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, Tercüme: Osman Kesikoğlu, Diyanet İşleri Başkan Müşaviri ve İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi, Can Kitapevi.

8- Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi, *İsmet Zeki Eyüboğlu*, Geçit Kitapevi

9- İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, *Fuat Bozkort*

10- İmam Şafiî, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, Tercüme: Osman Kesikoğlu Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi, Ankara

11- İslâm'da Fıkhî Mezhepler Tarihi, *Prof. Muhammed Ebu Zehra*, Mütercim Dr. Abdulkadir Şener Ankara İlahiyet Fakültesi, Hisar Yayınevi, İstanbul

12- Mesnevi, *Celaleddin Rumî*

13- Mevlelikte Resim, Resimde Mevlevilik, Şahabettin Uzlak, 1957, Ankara

14- Pir Sultan Abdal, *Cahit Öztelli,* Özgür Yayınları

15- Tasavvuf Aleminden, *Ayten Lermioğlu*, Sönmez Yayınevi

16- Tasavvufun Boyutları, *Anna Maria Schimmel*, Adem Yayıncılık

17- Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, *Muhammed Fuad Koporla*, İkinci Baskı, Ankara

21- Arapça Kaynaklar

18- Kur'an-ı Kerim

19- Hadis-i Şerifler

20- A'lamu'l-Hidaye, *el-Mecmau'l-Alemî li-Ehlilbeyt*, internet: http:www.14masom.com/14masom/08mktba/a81/Book02/035htm

21- Asru'l-İmam Cafer es-Sadık, *Bâkır Şerif*

22- A'yanu'ş-Şia, *Muhsin el-Emin*

23- Bahru'l-Esanid, *Ebu Muhammed Semerkandî*

24- Biharu'l-Envar, *Muhammed Bâkır el-Meclisî*

25- ed-Dürrü'l-Mensûr, *Suyutî*

26- Ehlu'l-Beyt Ali b. Ebitalib, Müessesetü'l-Belağ

27- Ehlu'l-Beyt el-İmam Zeynulabidin, Müessesetu'l-Belağ

28- Ehlu'l-Beyt el-İmamu'l-Hasan İbn Ali, Müessesetu'l-Belağ

29- Ehlu'l-Beyt el-İmamu'l-Hasan, *Tevfik Ebu İlm*

30- Ehlu'l-Beyt İmam Muhammed el-Bâkır, Müessesetu'l-Belağ

31- el-Ahlâk İnde'l-İmami's-Sadık, Mekteb-i Neyneva, Tahran.

32- el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân, *Kurtubî*

33- el-Fusulu'l-Muhimme Li Marifeti'l-Eimme, *İbın Sebbağ Malikî*

34- el-Gadir, *Abdulhuseyin Eminî*, Lübnan

35- el-İhticac, *Tebrisî* (Tabersî adıyla ünlü)

36- el-İmam Caferu's-Sadık fi Nazari'l-Ulema, el-Garb Ca-

mia, Statsburg France
37- el-İmam Caferu's-Sadık Hayatuhu, Asruhu, Afkaruhu ve Fıkhuh, *Muhammed Ebu Zehra*, Kahire/Mısır, 2005
38- el-İmam Caferu's-Sadık Mulhimu'l-Kiyma, *Dr. Muhammed Yahya el-Haşimi*, Beyrut
39- el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Hüseyin Muzaffer,* Necef-Irak- İnternet htt:/www.14masom.com/14Masom/08/Mktba8/Book04/04/
40- el-İmam Caferu's-Sadık, *Muhammed Muğniye*, Beyrut/Lubnan
41- el-İmam Caferu's-Sadık, *Müsteşar Abdulhalim el-Cundi (*İslâm Yüksek Konsey Başkanı) Kahire/Mısır
42- el-İmamu's-Sadık ve'l-Mezahibu'l-Erbaa, *Esat Haydar*, 3 cilt
43- el-İntifa, *İbn Abdulbirr*
44- el-İthaf bi-Hubbi'l-Eşraf, *Şebravî*
45- el-Kâmil fi't-Tarih, *İbn Esir*
46- el-Keşfu ve'l-Beyan, *Sealibî*
47- el-Milel ve'n-Nıhel, *Şehristanî*
48- el-Mucemu'l-Kebir, *Taberanî*
49- el-Müsned, *Ahmed İbın Hanbel*
50- en-Nucumu'z-Zahire, *Cemaleddin Ata Beygi*
51- es-Sevaiku'l-Muhrika, *İbn Hacer*
52- eş-Şia ve'l-Hakımûn, *Muhammed Cevad Muğniye*
53- es-Sihahu's-Sitte
54- et-Tefsiru'l-Kebir, *Fahr-i Razî*
55- Fi Rihab-i Ali, *Halid Muhammed Halid*, Daru'l-Endulüs, Beyrut
56- Harekatu'l-İctihad Fi Eimmeti'l-İsna Aşer, *Adnan Ferhan*, Beyrut-Lübnan
57- Hayatu'l-İmami'l-Hasan, *Bâkır Şerif Kureşî*

58- Hilyetu'l-Evliya, *Ebu Nuaym Ebu Ferec el-İsfehanî*
59- İhyau Ulumi'd-Din, *Muhammed Gazalî*
60- Kamusu'l-Ukyanusi'l-Arabî
61- Kenzü'l-Ummal, *Mütteki el-Hindî*
62- Keşfu'l-Mehcub, *Ali b. Hicverî*
63- Keşfu'l-Ğumme, *el-Erbilî*
64- Makatilu't-Talibiyyîn, *Ebu'l-Ferec-i İsfehanî*
65- Mecmau'z-Zevaid, *Heytemî*
66- Menakıb-ı Ahmed
67- Menakıb-ı Al-i Ebi Talib, *Ebu Nuaym Ferec-i İsfehanî*
68- Menakıb-ı Âl-i Ebi Talib, İbn Şehraşup (Muhammed İbn Ali İbn Şehraşub)
69- Min Hayati'l-İmami'l-Hüseyn
70- Mukeddematun Tesisiyye fi't-Tasavvuf ve'l-İrfan, *Ziya-eddin Şecadî* ve *Kerim Emir*
71- Mukeddematun Tesisiyye fi't-Tasavvuf ve'l-İrfan, *Ziya-eddin Şecadî* ve *Kerim Emir*
72- Murûcu'z-Zeheb, *Mes'udî*
73- Murûcu'z-Zeheb, *Mesudî*
74- Müstedreku's-Sahihayn, *Nevevî*
75- Nehcu'l-Belağa, Dr. Subhi Salih tahkikli
76- Nuru'l-Ebsar, *Şeblencî*
77- Resail-i İbn Arabî, *Şehabeddin el-Girî*
78- Sahih-i Müslim
79- Sahih-i Tirmizî
80- Şerhu Nehci'l-Belağâ, *İbn Ebi'l-Hadid*
81- Şerhu'ş-Şethiyat, *Ruzbayani el-Beklî*
82- Sıratu İbni'l-Hafif, *Ali b. Ahmed ed-Deylemî*
83- Sıratu'l-Eimmeti'l-İsnaaşer, *Haşim Maruf el-Hasanî*
84- Tarih-i Taberî

85- Tarih-i Yakubî, *Ahmed b. Ebu Yakub*
86- Tarihu Bağdad, *Hatib el-Bağdadî*
87- Tarihu Dımeşk, *İbn Asakir*
88- Tarihu'l-Hulefa, *Suyutî*
89- Tarihu'l-İslam, *Dr. Hasan İbrahim*
90- Tarihu'ş-Şia, *Prof. Muhammed Hüseyin el-Muzaffer*
91- Tarihu't-Teşrii'l-İslamî, *Muhammed el-Huderî*
92- Tefsir-i İbn Kesir
93- Tefsiru'l-Beyzavî
94- Tefsiru'l-Keşşaf, *Zemahşerî*
95- Tehzibu't-Tehzib, *İbn Hacer*
96- Tezkiretü'l-Evliya, *Fahreddin el-Attar*
97- Usul-i Kafi, *Ebu Cafer Muhammed İbn Yakub el-Kuleynî*
98- Zehairu'l-Ukba, *Muhyiddin Taberî*
99- Zehairu'l-Ukba, *Muhibbuddin Taberî*

22- Yabancı Dildeki Kaynaklar

100- Bertholet, *La Chmı Eu Moyen Age,* Paris 1898
101- Erik John Holmyard, *Makers Of Chımıstryl*, Oxford, 1931 London
102- J. Roska, *Al Chemıste*, Institut Adrien Gubhard (Suiss) 1931
103- Julius Ruska, *Gfar Al Sadign İer Seckest İmam*, Heidelberg 1924
104- Les Mystıques Muslimans, *Marijan Mole*, Paris 1965
105- Les Paradox Des Soufis, *Henry Corbin*, Paris
106- Oswald Spengler, *Der Untergang Des Abendland*, Muenchen 1927
107- Poul Kraus Ds Chabir Ibin Hajjan Und Die Ismailija, Berlin 1930

108- Poul Kraus Cabir Bin Hayan, *Contrıbution a Historie Idees Sciemtifiqaves Dons*, Islam La Cairo 1943
109- Poul Nwyia, *S.J. Exegese Koraıque Et Langege Mıstuque*, Beyrut 1970
110- Renold A. Nicholson, *Mesnevi Manevi*, Celaleddin Romi – London
111- Reynold A. Nicolson, the Oldest Persian Treatis On Sofisim.